

De handelwijze van het Openbaar Ministerie bij seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk

Eindrapport van de
Commissie Archiefonderzoek
handelen Openbaar Ministerie
bij seksueel misbruik
Rooms-Katholieke Kerk

De handelwijze van het Openbaar Ministerie bij seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk

Eindrapport van de
Commissie Archiefonderzoek
handelen Openbaar Ministerie
bij seksueel misbruik
Rooms-Katholieke Kerk

Den Haag, 15 augustus 2013
M.W. van Boven en F.H. Koster

Inhoud

1	Voorwoord	5
2	Voorgeschiedenis: de eerdere onderzoeken	9
3	Zijn er bruikbare archieven?	13
4	Afbakening en opzet van het onderzoek	17
5	Het OM en het beleid in zedenzaken 1945-1980	21
6	Vergelijkend onderzoek	33
7	Meer dan 100 zedenzaken	51
8	Geruchtmakende zaken	69
9	Samenvattingen en eindconclusies	103
10	Bijlagen	109

Voorwoord

In december 2011 verscheen het rapport van de commissie-Deetman over seksueel misbruik in de Rooms-Katholieke Kerk (RKK).¹ Het rapport leidde tot een uitgebreid debat in de Tweede Kamer. Een van de discussiepunten was het optreden van het Openbaar Ministerie (OM) in zaken van seksueel misbruik door rooms-katholieke geestelijken.² Naar aanleiding daarvan heeft de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie de minister gevraagd om de archieven van het OM te laten onderzoeken. Het onderzoek zou meer inzicht moeten geven 'in de wijze waarop het OM in het verleden is omgegaan met misbruikzaken binnen de Rooms Katholieke kerk.'³

De minister heeft op 11 juni 2012 aan ons, dr. M.W. van Boven, oud-algemeen rijksarchivaris en mr. F.H. Koster, voormalig vice-president en voorzitter van de strafkamer van de Hoge Raad, gevraagd om dit onderzoek te verrichten.⁴ In dit rapport doen wij verslag van onze bevindingen.

*Het onderzoek is in twee fasen uitgevoerd.*⁵

Ten eerste hebben wij onderzocht of er nog voldoende relevante archieven van het OM beschikbaar waren die ons informatie konden geven over de wijze waarop het OM is omgegaan met rooms-katholieke geestelijken die werden verdacht van seksueel misbruik.

In de tweede fase hebben wij aan de hand van dit materiaal onderzocht of het OM in het algemeen tegen die geestelijken anders is opgetreden dan tegen andere verdachten van soortgelijke delicten.

Het onderzoek zou zich moeten richten op de periode 1945-2010, de periode die ook is onderzocht door de commissie-Deetman en de commissie-Samson. Wij hebben uiteindelijk besloten om het zwaartepunt te leggen bij de periode 1945-1980. De redenen voor deze beslissing staan in hoofdstuk 4, Opzet van het onderzoek.

Adviezen en ondersteuning

Bij ons onderzoek hebben wij adviezen en informatie ingewonnen van verschillende deskundigen.

De begeleidingscommissie bestond uit prof. mr. S. Faber, emeritus hoogleraar Nederlandse rechtsgeschiedenis aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, en prof. mr. dr. F. Vellinga-Schootstra, hoogleraar strafrecht en strafprocesrecht aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Adviezen over de organisatie van het OM en de archieven van het OM ontvingen wij van mr. A.G. Bosch, oud-hoofdofficier van justitie te Leeuwarden, en L. Oldersma, plv-directeur van het Fries Historisch en Letterkundig Centrum Tresoar te Leeuwarden.

¹ W.J. Deetman, P.J. Draijer, P. Kalbfleisch, H.L.G.J. Merkelbach, M.E. Monteiro, G.H. de Vries, Seksueel misbruik van minderjarigen in de rooms-katholieke kerk, 2 delen; Amsterdam: Balans 2011.

² Handelingen II 2011/12, 47-13, p. 24-47.

³ Brief van de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie aan de minister d.d. 26 april 2012. De brief heeft als kenmerk: 2012Zo8424/2012D19151.

⁴ De opdracht van de minister is vastgelegd in een brief d.d. 11 juli 2012 (Kamerstukken II 2011/12 33 000 VI, nr. 109). Het Instellingsbesluit voor de commissie is op 17 oktober 2012 vastgesteld en gepubliceerd in de Staatscourant (Strct.25 oktober 2012, nr. 21583).

⁵ De opzet in twee fasen is vastgelegd in de toelichting bij het Instellingsbesluit (zie noot 4).

Bij de methodiek van het vergelijkend onderzoek konden wij steunen op de adviezen van o.a. prof. dr. mr. C.C.J.H. Bijleveld, hoogleraar methoden en technieken van criminologisch onderzoek aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en senior onderzoeker Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, prof. dr. F.W.A. van Poppel, bijzonder hoogleraar Verwantschapsdemografie aan de Rijksuniversiteit Utrecht, prof. dr. C.A. Mandemakers, initiator en projectleider van de Historische Steekproef Nederland bij het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam, en dr. R.L. Zijdeman, verbonden aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam.

Interviews over de praktijk van het OM zijn gehouden met enkele voormalige leden van het OM in de onderzochte periode, te weten: mr. J.H.H.L.M. van Mierlo, destijds advocaat-generaal in 's-Hertogenbosch, prof. mr. J.P. Reijntjes, destijds substituut-officier van justitie in Roermond en Maastricht en kabinetschef van de procureur-generaal in 's-Hertogenbosch, mr. J.A. Blok, destijds gerechtssecretaris arrondissementsparket, later procureur-generaal in 's-Hertogenbosch, mr. H.A. Marquart Scholtz, destijds officier van justitie te Maastricht en mr. H.D.W. Klein Breteler, destijds officier van justitie te Den Haag.

Voorts hebben wij gesprekken gevoerd met de voorzitter en secretaris van de commissie-Samson, met Joep Dohmen, auteur van het boek *Vrome Zondaars* en van verschillende artikelen in het NRC over dit onderwerp, met mr. drs. Marcel Verburg, als historicus verbonden aan het ministerie van Veiligheid en Justitie en kenner van het archief van de vergadering van de procureurs-generaal in de door ons onderzochte periode, en met mw. mr. W.M. de Jongste, verbonden aan het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Veiligheid en Justitie.

Het archief van de commissie-Deetman is uit het oogpunt van privacy en vanwege strikte afspraken met de opdrachtgevers vooralsnog gesloten voor onderzoek. Bij wijze van hoge uitzondering en onder strikte voorwaarden heeft de voorzitter van de commissie, drs. W.J. Deetman, toegestaan dat een van ons, M.W. van Boven, inzage kreeg in de resultaten van de archiefonderzoeken van de commissie-Deetman. Van Boven had eerder al onderzoek gedaan voor de commissie-Deetman in de archieven van de bisdommen Den Bosch en Roermond en van verschillende congregaties. Hij was dus met een groot deel van de casuïstiek bekend.⁶

Bij ons onderzoek hebben wij bovendien de hulp gehad van de leiding, medewerkers en vrijwilligers van de rijksarchiefbewaarpplaatsen te Maastricht, Den Bosch, Arnhem en Zwolle. Zij verrichtten de steekproef in de parketregisters en brachten ruim 5000 zedenzaken in kaart.

Bij onze speurtocht naar relevante archieven hebben wij alle medewerking gekregen van het College van procureurs-generaal, in het bijzonder in de persoon van mr. H. J. Moraal en mw. drs. Anke Slotboom, en van alle gerechtsbesturen. Hierbij zijn wij uitstekend geholpen door de arrondissementsarchivarissen, die het feitelijke onderzoek voor ons verrichtten.

Drs. Rob Kramer en drs. Harrie-Jan Metselaars waren onze naaste medewerkers in dit onderzoek. De eerste was gedetacheerd vanuit het Nationaal Archief en leidde het onderzoek naar de relevante archieven. Hij coördineerde ook de steekproef in de parketregisters en hij leverde ons tekstgedeelten aan. De heer Metselaars was ons behulpzaam bij de analyse van de Bossche correspondentie en bij het onderzoek naar en de beschrijving van de casuïstiek. Ook hij heeft archiefonderzoek verricht in het kader van de commissie-Deetman en is met de materie vertrouwd.

⁶ De strikte voorwaarden waaronder het onderzoek mocht plaats vinden zijn gepubliceerd in het rapport van Wim Deetman, *Seksueel misbruik van en geweld tegen meisjes in de Rooms-Katholieke Kerk. Een vervolgonderzoek*. Amsterdam: Balans 2013, p. 21-22.

In de beginfase en bij de opzet van ons onderzoek hebben wij steun ondervonden van mr. dr. Marius Duker, universitair hoofddocent bij de faculteit Rechtsgeleerdheid van de VU te Amsterdam.

Voor de logistieke en secretariële ondersteuning danken wij het CAOP te Den Haag. De bij ons gedetacheerde secretaresse Daisy van Emmerik was een onmisbare steun. John Galinsky en Janneke Stelling van het bureau Coform danken wij voor de eindredactie van dit rapport.

De medewerkers van het Grafisch Buro zijn wij erkentelijk voor de uiteindelijke opmaak en druk.

2. Voorgeschiedenis: de eerdere onderzoeken

De commissie-Deetman

In februari 2010 verschenen in de pers verhalen over seksueel misbruik van kinderen door rooms-katholieke geestelijken. De maatschappelijke commotie die toen ontstond, leidde in korte tijd tot vele meldingen van seksueel misbruik. Op verzoek van de Bisschoppenconferentie en de Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR) werd een commissie ingesteld om nader onderzoek te doen. De commissie, onder voorzitterschap van drs. W.J. Deetman, onderzocht de feiten en omstandigheden van seksueel misbruik van minderjarigen binnen instellingen van de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland. Het eindrapport verscheen in december 2011. Op basis van de vele meldingen van seksueel misbruik die de commissie ontving, en op basis van eigen onderzoek, concludeerde de commissie dat naar schatting enige tienduizenden personen tussen 1945 en 1981 seksueel misbruikt zijn door geestelijken binnen de RKK. De meeste meldingen gingen over seksueel misbruik in de jaren vijftig, zestig en het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw.

De commissie-Samson

De ministers van Veiligheid en Justitie en van Jeugd en Gezin installeerden in augustus 2010 de commissie-Samson. Er waren namelijk ook meldingen van seksueel misbruikte kinderen die door jeugdzorg (of een andere overheidsinstantie) in een instelling of in een pleeggezin waren geplaatst. De commissie moest onderzoeken hoe de overheid in de periode 1945-2010 is omgegaan met signalen van dit seksueel misbruik. Het onderzoek was niet specifiek gericht op rooms-katholieke instellingen, hoewel sommige onderzochte instellingen wel rooms-katholiek waren. Het eindrapport van de commissie-Samson verscheen in oktober 2012. De commissie stelde vast dat kinderen die in instellingen voor jeugdzorg en pleegzorg verbleven, opvallend vaker melding maken van seksueel misbruik dan andere kinderen.⁷ De meldingen over misbruik in de periode 1945-1980 hadden relatief vaak betrekking op rooms-katholieke instellingen.⁸ Volgens de commissie wist de overheid in de onderzoeksperiode wel dat seksueel misbruik voorkwam in de instellingen, maar men had er geen idee van hoe vaak het gebeurde. Gevallen van misbruik werden in het verleden nauwelijks gemeld bij de politie en het OM.

Het rapport-Steenhuis

Begin 2011 werden er Kamervragen gesteld over het optreden van het OM in gevallen van kindermisbruik door rooms-katholieke geestelijken. De minister van Veiligheid en Justitie heeft daarop onderzoek laten doen naar de wijze waarop het OM gevallen van mogelijk misbruik in de RKK heeft aangepakt en afgehandeld. De minister heeft dit onderzoek opgedragen aan mr. dr. D.W. Steenhuis, voormalig lid van het College van procureurs-generaal.⁹ Zijn rapport verscheen in juni 2011.¹⁰

⁷ Commissie-Samson, Omringd door zorg toch niet veilig. Seksueel misbruik vandoor de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden, 3 delen; Amsterdam: Boom 2012, deel 1, p. 97.

⁸ Commissie-Samson 2012, deelonderzoek 4, deelstudie D 8.

⁹ Kamerstukken II 2010/11, 32 500 VI, nr. 90.

¹⁰ D.W. Steenhuis, Nil Novum, een onderzoek naar de manier waarop het Openbaar Ministerie is omgegaan met zedenzaken tegen Rooms-Katholieke geestelijken, z.pl., juni 2011.

In eerste instantie heeft Steenhuis zijn onderzoek gericht op de periode 1980-2010. De periode vóór 1980 liet hij buiten beschouwing. Als reden hiervoor vermeldt hij dat er nauwelijks gegevens beschikbaar waren over geseponeerde zaken vóór 1980. Juist geseponeerde zaken zouden relevante informatie kunnen verschaffen over een eventuele milde aanpak van seksueel misbruik door rooms-katholieke geestelijken. Steenhuis heeft vooral parketregisters uit de archieven van het OM geanalyseerd, waarbij hij zich om praktische redenen beperkte tot een onderzoek van de registers in de arrondissementen Breda, Den Bosch, Maastricht, Roermond, Almelo en Den Haag.

Later heeft Steenhuis de onderzoeksperiode verder beperkt tot de periode 1980-1990. Het aantal zaken tegen rooms-katholieke geestelijken bleek zeer klein te zijn. In de arrondissementsregisters vond hij 2.222 zedenzaken uit de jaren 1980, 1985, 1987, 1989 en 1990. Daaronder waren slechts twee zaken tegen rooms-katholieke geestelijken.¹¹ Dat was voor Steenhuis aanleiding om de periode na 1990 niet meer aan een onderzoek te onderwerpen. Ook interviews met zeventien voormalige leden van het OM en politieambtenaren leverden nauwelijks informatie op over zedenzaken tegen geestelijken. Bijna niemand kon zich, aldus Steenhuis, dergelijke zaken herinneren.

Heeft het OM rooms-katholieke geestelijken anders behandeld dan andere verdachten? De slotsom van Steenhuis is dat deze vraag niet beantwoord kan worden, bij gebrek aan zaken tegen rooms-katholieke geestelijken. Toch bevat het rapport enkele opmerkelijke conclusies en citaten uit de interviews:

‘Niemand (...) maakt melding van “afspraken” met de kerk. Dat die er in een nóg eerdere periode wel geweest zijn, moet niet worden uitgesloten gezien een verhaal dat ik gedurende mijn onderzoek van diverse kanten, steeds in ongeveer dezelfde bewoordingen, heb vernomen. Een verhaal, waarin de laatste Procureur-Generaal die in Den Bosch is benoemd, door de waarnemer tot dan toe, wordt geconfronteerd met een kastje waarin zedenzaken tegen RK geestelijken zouden liggen. Hij bekijkt die zaken die uit de jaren 50 en 60 stammen en merkt op dat daar nu, het is 1997, niets meer mee valt te doen en geeft opdracht ze weer op te bergen. Dat is gebeurd en ik heb vastgesteld dat die dossiers later op grond van de Wet politiegegevens vernietigd zijn. Kennelijk leefde de Hoofdofficier te Maastricht nog in deze sferen, toen hij in 1981 tegen een officier (die de derde zaak die uit de gesprekken naar voren kwam op haar bord kreeg) zei: “Geef maar hier, deze zaken doet de kerk zelf af”. Het feit dat de betreffende OvJ de zaak kreeg geeft overigens aan dat er geen omleidingsroute was.’¹²

De rol van het OM in deze onderzoeken

De commissie-Deetman heeft haar onderzoek niet specifiek gericht op het optreden van het OM. De nadruk lag op de rol van de kerk. Overigens heeft de commissie in haar rapport wel gevallen van seksueel misbruik beschreven waarin het handelen van de politie en het OM aan de orde komt. Vaak kwam die informatie uit de kerkelijke archieven. De commissie-Deetman heeft in één geval inzage gekregen in OM-archieven, namelijk de OM-archieven van Maastricht.¹³ De commissie-Deetman constateerde dat het OM zaken soms seponeerde, meestal op voorwaarde dat de betrokken geestelijke werd overgeplaatst en onder psychiatrische behandeling werd gesteld. Maar in een aantal gevallen ging het OM ook over tot vervolging. Meer dan eens was er overleg tussen het OM, de leiding van de RKK en psychiaters over de aanpak van rooms-katholieke geestelijken. In de uiteindelijke bevindingen van de commissie-Deetman wordt aan het optreden van het OM geen aandacht besteed. Wel spreekt het rapport herhaaldelijk van een zwijgcultuur binnen de RKK, die ervoor

¹¹ Waar nodig konden de onderzoekers eventueel beschikbare sepotdossiers uit de archieven laten lichten.

¹² Steenhuis 2011, p. 9-10.

¹³ De commissie-Deetman merkt in haar rapport op dat van verschillende kanten is gesuggereerd dat archieven systematisch zouden zijn geschoond. De commissie-Deetman heeft voor die suggesties geen bewijzen gevonden. Om te voorkomen dat de archieven zouden worden opgeschoond tijdens het onderzoek, heeft de commissie alle bisschoppen, ordes en congregaties, en ook de minister van Veiligheid en Justitie verzocht geen documenten te vernietigen die relevant zouden kunnen zijn voor het onderzoek (Deetman 2011, deel 1, p. 587).

zorgde dat het overgrote deel van de slachtoffers destijds geen aangifte heeft gedaan van misbruik. Die gevallen waren dus niet bekend bij politie en justitie.

De commissie-Samson heeft in haar onderzoek wel het optreden van het OM betrokken. De commissie onderzocht het optreden van het OM in de arrondissementen Den Haag, Arnhem, Zutphen, Maastricht, Roermond, Amsterdam en Groningen in de jaren negentig van de vorige eeuw, wanneer er sprake was van seksueel misbruik in instellingen voor jeugdzorg. Voor dat onderzoek zijn sepotdossiers gelicht uit de archieven van het OM. Het optreden van het OM in de aangetroffen gevallen was 'passend', concludeerde de commissie-Samson. Onder de verdachten bevonden zich geen rooms-katholieke geestelijken.¹⁴

De onderzoeksvraag van Steenhuis vertoont grote overeenkomst met de opdracht die aan ons is gegeven. Steenhuis concludeerde dat het niet mogelijk was om zijn onderzoeksvraag te beantwoorden wegens gebrek aan relevante zaken. Zijn onderzoek heeft zich beperkt tot een aantal steekproefjaren in de periode na 1980. Omdat zijn rapport eerder verscheen dan dat van de commissie-Deetman heeft hij bovendien de tamelijk omvangrijke casuïstiek in het rapport-Deetman niet bij zijn onderzoek kunnen betrekken.¹⁵

¹⁴ Commissie-Samson 2012, deelonderzoek 12, 'Onderzoek OM-aftoeningen van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg en pleegzorg. Rapport mr. S.J. van Klaveren, mr. R.S.T. van Rossem-Broos en mr. L.A.J.M. de Wit'.

¹⁵ Zie over de afstemming tussen het onderzoek van de commissie-Deetman en het onderzoek van Steenhuis: Deetman 2011, deel 1, p. 645-646.

3. Zijn er bruikbare archieven?

Dit hoofdstuk is een kort verslag van de eerste fase het onderzoek: Is er nog informatie te vinden in de archieven over de manier waarop het OM in de periode 1945-2010 omging met rooms-katholieke geestelijken die werden verdacht van seksueel misbruik?

Het ging daarbij om het beleid van het OM in zedenzaken, én over de uitvoering van dat beleid. Wij hebben ons vooral geconcentreerd op de archieven van de ressorts- en arrondissementsparketten en van het departement van Veiligheid en Justitie.

De Archiefwet

Voor de vorming en het beheer van de archieven van de Nederlandse overheid gelden wettelijke regels: de Archiefwet 1995 en de bijbehorende uitvoeringsregelingen.¹⁶ De minister van Veiligheid en Justitie is verantwoordelijk voor het archiefbeheer van het OM. Tot 2003 was de minister ook verantwoordelijk voor de archieven van de gerechten. Na de reorganisatie van de rechterlijke macht in 2002 is de zorg voor de archieven van de gerechten overgegaan naar de presidenten van de rechtbanken en gerechtshoven.

Niet alles in de archieven wordt eeuwig bewaard. Na verloop van tijd mag een deel vernietigd worden. De beheerders van de archieven zijn verplicht lijsten op te stellen waarin staat welke delen van het archief blijvend zullen worden bewaard en na welke termijn de overige delen moeten worden vernietigd.¹⁷ De parketten van het OM zijn belast met het selecteren en vernietigen uit de archieven op basis van deze lijsten.

Het beheer van de overheidsarchieven die blijvend bewaard moeten worden, gaat na twintig jaar formeel over naar de minister van OCW.¹⁸ De archieven worden vervolgens beheerd door de rijksarchiefbewaarplaatsen, te weten het Nationaal Archief en Regionale Historische Centra (RHC).¹⁹ Iedere burger heeft het recht de archieven daar kosteloos te raadplegen en te gebruiken.²⁰ De archieven die daar nog niet zijn ondergebracht, én de archieven die na een bepaalde termijn vernietigd moeten worden, vallen onder het beheer van het departement van Veiligheid en Justitie of onder het OM.

Beschikbare archieven over het beleid in zedenzaken

Bij het ministerie zijn de belangrijkste stukken over beleidsvorming en -afstemming bewaard gebleven, zoals is voorgeschreven. Bij de ressorten komen vooral beleidszaken voor blijvende bewaring in aanmerking. Zij zijn daar ook in overeenstemming met de regels bewaard gebleven, met uitzondering van het ressort 's-Hertogenbosch. Uit de periode tot 1980 is in dit ressort meer vernietigd dan de selectielijsten toestonden. Overigens is niet altijd duidelijk wat er aan beleidsontwikkeling en beleidsoverleg formeel in documenten is vastgelegd. Daardoor is het niet mogelijk om aan te geven of deze bronnen volledig zijn.

¹⁶ Het motief voor wetgeving komt voort uit de belangen van de archieven voor een goede bedrijfsvoering van de overheid, voor het vermogen verantwoording af te leggen door de overheid en om de belangen en rechten van burgers, bedrijven en derden, voor zover vastgelegd in overheidsdocumenten, te beschermen. Daarnaast vormen archieven een belangrijke maatschappelijke en cultuurhistorische bron.

¹⁷ Archiefwet 1995, artt. 3 en 5.

¹⁸ Archiefwet 1995, art. 12.

¹⁹ Archiefwet 1995, art. 26.

²⁰ Archiefwet 1995, art. 14.

Beschikbare archieven over de uitvoering van het beleid

De uitvoering van het beleid is na te gaan in de parketregisters. Deze parketregisters zijn in alle arrondissementen bewaard gebleven. Een potentieel belangrijke bron vormen de sepotdossiers. Maar de sepotdossiers voor de periode tot 1980 zijn in de meeste gevallen vernietigd, omdat de bewaartermijn was verstreken.²¹

De archieven geven weinig informatie over eventueel overleg van de hoofdofficier met andere hoofdofficieren, of met ketenpartners. Het is niet duidelijk of dit overleg structureel plaatsvond en of daarvan verslag werd opgemaakt. Correspondentie over vervolging en strafzaken was vernietigbaar en is dan ook nauwelijks aanwezig in de archieven.²² 'Klachten over niet-vervolgen' kunnen ook van belang zijn, maar deze stukken kwamen voor vernietiging in aanmerking en zijn slechts beperkt bewaard gebleven. 'Onderzoeken van de rijksrecherche' zijn eveneens relevant. Deze dossiers zijn op termijn vernietigbaar. Bij alle ressorten is niettemin een selectie uit de dossiers bewaard gebleven.²³

Een bijzondere vondst

In april 2012 werd in een kluis van het parket van de procureur-generaal te 's-Hertogenbosch een deel van het correspondentiearchief aangetroffen, namelijk dat deel dat betrekking had op rooms-katholieke geestelijken.

Deze vondst bestaat uit de briefwisseling tussen de procureur-generaal en de officieren van justitie binnen zijn ressort over 52 zedenzaken tegen rooms-katholieke geestelijken in de periode 1947-1967.²⁴ In de hoorzitting van de Vaste Kamercommissie van Veiligheid en Justitie van 18 april 2012 maakte mr. H.J. Moraal, lid van het College van procureurs-generaal, deze vondst bekend.²⁵

Naar aanleiding daarvan is door ons aan de parketten en de gerechtsbesturen specifiek de vraag gesteld, of naast de reguliere series archiefbescheiden mogelijk op andere plaatsen voor het onderzoek relevante documenten aanwezig waren. De presidenten en de hoofden van de parketten hebben allen aangegeven dat zich geen andere documentenverzamelingen betreffende zedenzaken in hun ressorten en arrondissementen bevinden, dan in de door hen verstrekte opgave aan ons vermeld.

²¹ Op grond van de vernietigingslijst uit 1936 kwamen alle dossiers betreffende niet of niet verder vervolgte zaken - de sepotdossiers - voor vernietiging in aanmerking. Op grond van de selectielijsten na 2001 kunnen de sepotdossiers na 12 tot 18 jaar worden vernietigd. Vóór die tijd bedroeg de bewaartermijn 25 jaar na besluit tot niet-vervolgving. In de selectielijst van 2006 wordt overigens een uitzondering gemaakt voor onder meer geseponeerde dossiers betreffende (ernstige) misdrijven gericht tegen de zeden met geweldpleging (art. 242, 246, 248, 250a en 252 Sr). Bij alle selectiewerkzaamheden die vóór 2006 werden uitgevoerd gold dit criterium nog niet. Zie: Lijst voor het Gerechtshof, de Gerechtshoven te Amsterdam, Arnhem, Leeuwarden, 's-Gravenhage en 's-Hertogenbosch, alsmede de Rechtbanken te Alkmaar, Almelo, Amsterdam, Arnhem, Assen, Breda, Dordrecht, Groningen, Haarlem, Leeuwarden, Maastricht, Middelburg, Roermond, Rotterdam, 's-Gravenhage, 's-Hertogenbosch, Utrecht, Zutphen en Zwolle- Lelystad op het beleidsterrein Rechterlijke Macht vanaf 1950 (vastgesteld bij beschikking van de algemene rijksarchivaris, namens de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 12 december 2006, kenmerk C/SE/A/06/3398; Stcrt 2007, 5).

²² De correspondentie over strafzaken heeft vermoedelijk deel uitgemaakt van de strafdossiers en daar, waar het om sepotdossiers gaat, konden die ook worden vernietigd. De hoofdofficier correspondeerde echter ook met de procureur-generaal over bijzondere zaken. Aan te nemen valt dat er ook correspondentie gevoerd is over zedenzaken waarbij rooms-katholieke geestelijken waren betrokken, zoals uit de alsnog gevonden correspondentie in het ressort 's-Hertogenbosch bijvoorbeeld bleek. Aannemelijk is dat vergelijkbare correspondentie met de reguliere correspondentie over strafzaken is vernietigd.

²³ Op basis van art. 5 onder e van het Archiefbesluit 1995 kunnen alsnog bescheiden worden bewaard die voor vernietiging zijn aangewezen. In de betreffende selectielijst wordt bij de onderzoeken van de rijksrecherche expliciet naar deze mogelijkheid verwezen.

²⁴ Het aantal zaken is 55, maar twee zaken betreffen wel geestelijken, maar geen zedenmisdrijf (oplichting en opruiming van gevangene). Eén zaak betreft een niet-geestelijke. Op de omslag staat geschreven: 'R.C. geestelijkheid'.

²⁵ Aantekening Moraal bij hoorzitting Vaste Kamercommissie van Veiligheid en Justitie van 18 april 2012.

Conclusie

De archieven die volgens de selectielijsten bewaard moesten blijven, zijn grotendeels bewaard gebleven en voor onderzoek beschikbaar. In sommige ressorten werden de voorgeschreven lijsten wel erg strikt gehanteerd, waardoor minder bewaard is gebleven dan in andere ressorten. Met uitzondering van de correspondentie over geestelijken in het archief van het parket van de procureur-generaal te 's-Hertogenbosch, zijn geen bijzondere, voor ons onderzoek relevante archieven ontdekt.

4. Afbakening en opzet van het onderzoek

4.1 De afbakening van het onderzoek

Onze onderzoeksopdracht heeft betrekking op de periode 1945-2010 en op alle arrondissementen. Maar uit praktische overwegingen hebben wij de omvang van het onderzoek moeten beperken. En er zijn meer redenen.

Voor de onderzoeksperiode hebben wij het zwaartepunt gelegd bij de periode 1945-1980. Uit de rapporten van de commissies Deetman en Samson komt naar voren dat dit de belangrijkste periode was. Het overgrote deel van de meldingen van seksueel misbruik door geestelijken had op die jaren betrekking. Daarna daalde het aantal gemelde gevallen sterk. Dat was het gevolg van de toenemende secularisatie en de daaraan inherente terugloop van het aantal religieuzen. Er kwam een eind aan veel instituten van de Rooms-Katholieke Kerk, zoals de internaten. Daar kwam het misbruik het meest voor. Onderzoek van de periode 1945-1980 biedt dus de grootste slagingskans voor de beantwoording van de onderzoeksvraag. Daarbij komt dat Steenhuis en de commissie-Samson hun onderzoeken naar de rol van het OM juist hebben toegespitst op de jaren na 1980. De jaren daarvoor hebben zij niet in hun onderzoek betrokken. Relevante zaken tegen geestelijken hebben zij in hun onderzoeksperiode niet of nauwelijks gevonden. Daarom hebben wij ervan afgezien de jaren na 1980 nogmaals onder de loep te nemen. Dat neemt niet weg dat in hoofdstuk 8 toch gevallen voorkomen die zich na 1980 afspelen.

In navolging van de door Steenhuis gehanteerde werkwijze, hebben wij het onderzoek beperkt tot de arrondissementen waar de Rooms-Katholieke Kerk het sterkst vertegenwoordigd was. Onderzocht zijn de arrondissementen Den Bosch, Breda, Roermond Maastricht (Hofressort Den Bosch), en de arrondissementen Arnhem, Almelo en Zutphen (Hofressort Arnhem).

4.2 De opzet van het onderzoek

Het onderzoek was gericht op de beantwoording van de vraag of het OM in het algemeen van seksueel misbruik verdachte geestelijken anders heeft behandeld dan niet-geestelijken. Wij hebben deze vraagstelling vanuit een drietal invalshoeken benaderd.

Wat zeggen de archieven over het beleid?

Allereerst hebben wij onderzocht of er op landelijk en/of plaatselijk niveau sprake was van een expliciet beleid voor de vervolging van zedendelinquenten. En of daarbij speciale regels golden voor de aanpak van geestelijken. Daarvoor zijn de beleidsarchieven van het ministerie van Veiligheid en Justitie geraadpleegd en ook de notulen van de vergaderingen van het College van procureurs-generaal, de notulen van de ressortsvergaderingen van de gerechtshoven in Arnhem en Den Bosch en de zogenoemde A-correspondentie van de procureurs-generaal bij die hoven. Wij hebben daarbij bijzondere aandacht besteed aan het sepotbeleid van het OM, niet alleen in zedenzaken maar ook in het algemeen. Over dit onderwerp rapporteren wij in hoofdstuk 5.

Vergelijking van zaken tegen geestelijken en niet-geestelijken

In de tweede plaats hebben wij getracht de zedenzaken in de onderzochte periode te kwantificeren. Zowel de zaken tegen geestelijken als tegen andere verdachten. Ook de afloop van de verschillende zaken hebben wij gekwantificeerd. Met dat doel is een steekproef genomen uit de parketregisters van de onderzochte arrondissementen. De zedendelicten die in die registers zijn opgetekend, zijn met een interval van vijf jaren in kaart gebracht. Vervolgens is nagegaan of de verkregen cijfers bepaalde patronen zichtbaar konden maken in het optreden van het OM. Als sluitstuk van deze statistische benadering hebben wij geprobeerd een aantal zedenzaken in bepaalde jaren en arrondissementen met elkaar te vergelijken. Was er verschil tussen de afdoening van zaken tegen geestelijken en de afdoening van gelijksoortige zaken tegen andere verdachten? Hoofdstuk 6 bevat de uitkomsten van ons vergelijkend onderzoek.

Hoe handelde het OM in zaken tegen geestelijken?

In de derde plaats hebben wij concrete misbruikzaken tegen geestelijken geanalyseerd om een indruk te krijgen van de werkwijze van het OM in zedenzaken. Wij hadden binnen het kader van ons onderzoek de beschikking over 110 gevallen van misbruikzaken van geestelijken, die door het OM zijn behandeld. Deze gevallen zijn in wisselende mate gedocumenteerd: in bewaard gebleven strafdossiers en correspondentie, in de aan de kerkelijke archieven ontleende beschrijvingen van het rapport-Deetman en in publicaties van onderzoeksjournalisten.

Bijzonder is de nog bewaard gebleven correspondentie van de Bossche procureur-generaal over de periode 1945-1967, die betrekking heeft op 52 zaken van seksueel misbruik van minderjarigen door religieuzen. Het betreft de correspondentie tussen de procureur-generaal en de officieren van justitie in zijn ressort over de afdoening van deze zaken. In hoofdstuk 7 doen wij verslag van onze analyse van de 110 zedenzaken tegen geestelijken.

Een aantal geruchtmakende zaken

In hoofdstuk 8 sluiten wij het onderzoek af met een gedetailleerde analyse van een aantal geruchtmakende zaken van geestelijken die in de afgelopen jaren de aandacht van de media hebben getrokken.

5. Het OM en het beleid in zedenzaken 1945-1980

5.1 De organisatie en het beleid van het OM

Voor wat de algemene taak van het OM betreft, gold de Wet op de rechterlijke organisatie (oud), artikel 4: 'Het openbaar ministerie is bijzonderlijk belast met de handhaving der wetten, met de vervolging van alle strafbare feiten en het doen uitvoeren van alle strafvonnissen'.

Het OM maakt deel uit van de rechterlijke macht. Het staat onder gezag van de minister van Justitie. Hij is politiek verantwoordelijk voor het handelen van het OM. Aan elk van de rechterlijke colleges is een parket van het OM verbonden.

De organisatie is hiërarchisch opgebouwd. Tot 1995 vormden de procureurs-generaal bij de afzonderlijke gerechtshoven de hoogste instantie.²⁶ Hier zetelde het ressortsparket onder leiding van een procureur-generaal, die geassisteerd werd door een of meer advocaten-generaal. Die traden op, namens de procureur-generaal, in strafzaken in hoger beroep.

De procureur-generaal had als belangrijkste taak toe te zien op het opsporings- en vervolgingsbeleid binnen zijn ressort. Hij kon daartoe bevelen geven aan de hoofdofficieren van justitie.²⁷ In dat verband kon hij ook algemene instructies uitvaardigen. In de periodieke ressortsvergaderingen met de advocaten-generaal en de hoofdofficieren werd het vervolgings- en sepotbeleid besproken. Buiten die vergaderingen vond ook individueel overleg plaats tussen de procureur-generaal en de hoofdofficieren. Dat ging niet alleen over beleidskwesties, maar ook over concrete strafzaken. Daarvan is, zij het sporadisch, een en ander terug te vinden in de correspondentiedossiers. Bijzonder is de vondst van een deel van het correspondentiearchief van de procureur-generaal van Den Bosch, dat specifiek handelt over zaken tegen rooms-katholieke geestelijken. Wij zullen daaraan in het vervolg uitgebreid aandacht besteden.

Elk van de vijf procureurs-generaal was tevens fungerend directeur van de politie. In die hoedanigheid hield hij toezicht op de politie en op de wijze waarop zij haar opsporingstaak vervulde.²⁸ Hij had daarnaast ook het gezag over de rijksrecherche, een zelfstandige opsporingsdienst die kon worden ingezet bij zware of gevoelige zaken, waaronder ook bepaalde zaken tegen rooms-katholieke geestelijken. De rijksrecherche was gevestigd bij de ressortsparketten.²⁹ De opsporingsambtenaren van de rijksrecherche konden ter beschikking worden gesteld van een officier van justitie of een rechter-commissaris. Dit gebeurde op aanwijzing van de procureur-generaal.

²⁶ Ook de Hoge Raad kende in onze onderzoeksperiode een Openbaar Ministerie, maar dat bemoeide zich niet direct met de opsporing en vervolging van strafbare feiten. (A.G. Bosch, *De ontwikkeling van het strafrecht in Nederland van 1795 tot heden*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2011, p. 63). Sedert 1999 maakt het parket bij de Hoge Raad geen deel meer uit van het OM.

²⁷ G.J.M. Corstens en P.J.P. Tak, *Het openbaar ministerie*, Zwolle: Tjeenk Willink 1982, p. 44 en 52-53.

²⁸ Corstens en Tak 1982, p. 53 e.v.; H.G. van de Bunt en E. Niemeijer (red.), *Honderd jaar rijksrecherche, Terugblik en toekomst*, Den Haag: Sdu 1997, p. 18-19.

²⁹ De opsporingsdienst kenmerkte zich door de inzet van rechercheurs met een bijzondere kwaliteit die geen persoonlijke binding hadden met de plaatsen waar zij hun opsporingswerk verrichtten (Van de Bunt en Niemeijer 1997, p. 31 en 36).

In een overzicht uit 1959 van de werkzaamheden van de rijksrecherche wordt onder meer genoemd onderzoek naar '[...] feiten of vermoedens waaraan men uit hoofde van de status van de betrokken personen of instanties (burgemeesters, ontvangers, notarissen, advocaten, hogere ambtenaren, kerkelijke ambtsdragers, ziekeninrichtingen, gevangenen e.d.) uit hoofde van politieke facetten of beleidsoverwegingen voorsnóg geen ruchtbaarheid wenst te geven en die gewoonlijk in de precare sfeer liggen.'³⁰

De rijksrechercheurs moesten wekelijks verslag uitbrengen aan de procureur-generaal over hun werkzaamheden. In de jaren zestig werden bij de ressortsparketten commissarissen van rijkspolitie aangesteld. Zij hadden als hoofdtak het ondersteunen van de procureur-generaal in zijn functie van directeur van politie. De commissaris maakte officieel geen deel uit van de rijksrecherche, maar was wel de naaste adviseur van de procureur-generaal.

Al vóór de Tweede Wereldoorlog kwamen de vijf procureurs-generaal informeel bijeen. Dat wil zeggen dat deze vergadering niet wettelijk verankerd was. Deze vergadering is ontstaan als een bijeenkomst van de procureurs-generaal in hun hoedanigheid van fungerend directeur van politie, maar heeft zich al gauw uitgebreid tot het hele werkgebied van de procureurs-generaal. De bijeenkomst, waarbij ook de directeur-generaal Politie aanwezig was, werd voorgezeten door de secretaris-generaal van het Ministerie van Justitie.³¹ Het initiatief tot het vergaderen kwam van het departement, dat ook het leeuwendeel van de vergaderstukken produceerde. Die vergadering heeft zich geleidelijk ontwikkeld tot een leidinggevend instituut.³² Landelijke sturing kwam aanvankelijk vooral van de minister van Justitie, in de vorm van circulaire's aan arrondissements- en ressortsparketten.³³ Eerst aan het begin van de jaren zeventig vaardigde de vergadering van procureurs-generaal zelf landelijke richtlijnen uit. Dat sproot voort uit de behoefte om de criminaliteit meer landelijk aan te pakken.

Het zwaartepunt van het opsporings- en vervolgingsbeleid ligt bij het arrondissementsparket. Dat bestond tot de reorganisatie in 1957 uit een officier van justitie, als hoofd van het parket, en één of meer substituut-officieren van justitie.³⁴ De kantongerechten hadden een eigen Openbaar Ministerie dat werd waargenomen door de ambtenaar van het Openbaar Ministerie.

In 1957 werden de parketten bij de kantongerechten geïntegreerd in de arrondissementsparketten.³⁵ De functie van ambtenaar Openbaar Ministerie bij de kantongerechten verviel. De formatie bestaat sindsdien uit een officier van justitie hoofd van het arrondissementsparket (later: hoofdofficier van justitie), één of meer arrondissementsofficieren eerste klas, arrondissementsofficieren en substituut-officieren van justitie. Ook waren er rechterlijke ambtenaren in opleiding die een stage van twee jaar bij het parket liepen.

³⁰ Van de Bunt en Niemeijer 1997, p. 86.

³¹ M.E. Verburg, De procureurs-generaal in vergadering bijeen. Grepen uit de notulen van 60 jaar, Den Haag 2005.

³² A.G. Bosch, 'Ontwikkelingen van het Openbaar Ministerie in de 19e en 20e eeuw', in: T.M. Schalken, H.P. Wooldrik, W.G.C. Mijnsen en J. Wortel (red.), Magistraat met beleid. De officier van justitie en zijn omgeving. Opstellen aangeboden aan mr. C. van Steenderen bij zijn afscheid als hoofdofficier van justitie te Amsterdam op 25 september 1992, Arnhem: Gouda Quint 1992, p. 21; S. Faber en S. van Ruller, 'Vrijwel voortdurend in ontwikkeling. Het OM, de commissie-Donner en de geschiedenis', Delikt en Delinkwint 1994, p. 894-905.

³³ Th. W. van Veen, 'Politieke verantwoordelijkheid voor het vervolgingsbeleid', Delikt en Delinkwint 1977, p. 267.

³⁴ Een substituut-officier was in die tijd een volwaardige functie. Na 1956 was het meer een opleidingsfunctie.

³⁵ Bij Wet van 28 juni 1956, houdende wijziging in de rechterlijke organisatie, Stb. 1956, 377. Deze wet trad in 1957 in werking.

Bij de opsporing van delicten geeft de officier van justitie leiding aan het onderzoek door de politie. Het opsporingsonderzoek begint na een melding, een officiële aangifte, of na waarneming door een opsporingsambtenaar.

Sinds de invoering van het Wetboek van Strafvordering in 1926 heeft het OM ook een dominante rol in het vervolgingsbeleid. Het is de dominus litis, de ‘meester’ van het proces. De officier van justitie geeft de grondslag aan voor het gerechtelijk vooronderzoek en op grond van de uitkomsten kan hij beslissen al of niet te vervolgen.³⁶ Bij vervolging beslist hij welke feiten ten laste worden gelegd. Kortom, hij bepaalt de inzet en de omvang van de rechtsstrijd.³⁷

In de jaren vijftig, zestig en zeventig van de vorige eeuw groeide het inzicht dat meer eenheid in beleid nodig was op het terrein van de strafrechtelijke handhaving.³⁸ Dat had onder andere te maken met de stijgende hoeveelheid zaken die het OM te verwerken kreeg. Een daarmee samenhangende problematiek was de wijze waarop de officiers van justitie gebruikmaakten van de bevoegdheid om zaken niet te vervolgen. De reden voor dit seponeren van strafzaken kon zijn dat er onvoldoende bewijs was. Maar het kon ook zijn dat de individuele officier van justitie het niet opportuun vond om te vervolgen. De officier van justitie kon voorwaarden verbinden aan het sepot, op basis van wetgeving en rechtspraak. Landelijk beleid bleek nodig om ervoor te zorgen dat het seponeren – wat vaak gebeurde – op een consistente manier werd gehanteerd.³⁹ In paragraaf 5.3 over het sepotbeleid komen wij daar nog op terug.

5.2 Het beleid en de afdoening van zedenzaken

Voor het onderzoek naar het beleid en de feitelijke afdoening van zedenzaken in de ressorten die wij hebben onderzocht, was het archief van het parket van de procureur-generaal van groot belang. Wij hebben hierbij het archief van de procureur-generaal in Den Bosch als uitgangspunt genomen en het Arnhemse archief aanvullend gebruikt. Uit het ressort Den Bosch kwamen de meeste zaken, en bij toeval leverde het archief aldaar een uitermate belangrijke kenbron op. Zoals wij hiervóór hebben opgemerkt werd in april 2012 in een kluis van het parket van de procureur-generaal een deel van het correspondentiearchief aangetroffen, namelijk dat deel dat betrekking had op rooms-katholieke geestelijken in de periode 1947-1967.⁴⁰ Volgens mr. H.J. Moraal, lid van het College van procureurs-generaal, die deze vondst openbaarde, maakte deze map deel uit van een correspondentiearchief uit de jaren vijftig en zestig over toen lopende en afgeronde zaken: ‘De zaken hebben betrekking op onderzoeken naar ambtsdragers, burgemeesters, notarissen, geestelijken e.d. Niet allemaal zedenzaken. Dit soort zaken werd in die tijd kennelijk uitgevoerd door de rijksrecherche, waar de procureur-generaal verantwoordelijk voor was.’⁴¹ Helaas hebben we, naast deze correspondentie over geestelijken, geen briefwisseling gevonden over andere ambtsdragers. Dat zou anders belangrijk vergelijkingsmateriaal voor de afhandeling van dergelijke zaken zijn geweest.

De betreffende map correspondentie over geestelijken is overigens allerminst volledig. Wij hebben minstens twintig strafzaken tegen geestelijken uit die periode in het ressort Den Bosch aangetroffen,

³⁶ Het zogeheten g.v.o. Dit is inmiddels per 1-1-2013 afgeschaft.

³⁷ M.E. de Meijer ‘Het Openbaar Ministerie in de periode 1838-1940’ in: A.G. Bosch, P.M. Frielink, G.C. Haverkate, M.E. de Meijer en L. Plas (red.) Twee eeuwen Openbaar Ministerie, Den Haag: Sdu 2011, p. 66.

³⁸ W.A. van der Feltz en J.M.A.V. Moons, ‘De ambtelijke verhouding in het Nederlands openbaar ministerie’, in: Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht in België en Nederland (red.), Preadviezen, Zwolle: Tjeenk Willink, 1969, p. 14.

³⁹ R.A.F. Gerding, ‘Het Openbaar Ministerie in de periode 1950-1999’, in: A.G. Bosch, P.M. Frielink, G.C. Haverkate, M.E. de Meijer en L. Plas (red.) Twee eeuwen Openbaar Ministerie, Den Haag: Sdu 2011, p. 118-119.

⁴⁰ Op de omslag staat geschreven: ‘R.C. geestelijkheid’. Omdat dit handschrift overeenkomt met de opschriften van de afzonderlijke zaken en met de notities en uitgewerkte concepten van brieven, is het aannemelijk dat een en dezelfde parketsecretaris of kabinetschef deze stukken afzonderlijk onder zich heeft gehouden.

⁴¹ Aantekening Moraal bij hoorzitting Vaste Kamercommissie van Veiligheid en Justitie van 18 april 2012.

die in deze correspondentie niet voorkomen.⁴² Daarbij waren zware gevallen, waarbij de verdachten werden veroordeeld tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van 3 tot 12 maanden. Dit duidt erop dat niet alle zaken in deze map zijn terechtgekomen. De vraag is of het dan alleen zware en preciaire gevallen betrof die aan de procureur-generaal zijn gemeld of door de procureur-generaal zijn opgevraagd. Dat is niet het geval. Er zaten zowel ernstige feiten als bagatellen bij. In vijftien gevallen heeft de officier (voorwaardelijk) geseponneerd. Ook was er geen onderscheid in hogere of lagere geestelijkheid (priesters en lekenbroeders). In het volgende hoofdstuk zullen wij op deze gevallen nader ingaan.

De Bossche correspondentie geeft ons een goed beeld van de manier waarop de procureur-generaal de ernstige en preciaire zaken binnen zijn ressort behandelde. Op verschillende manieren raakte hij hiermee bekend. Allereerst via de zogenaamde weeklijsten. Het ressortsparket ontving van de arrondissementsparketten een lijst van nieuwe strafzaken, de zogeheten weeklijst. Soms vond de procureur-generaal aanleiding om over bepaalde zaken het dossier ter inzage op te vragen, met het verzoek om nadere informatie over wat de officier van justitie dacht te gaan doen. Deze verzoeken en de antwoorden erop dragen meestal de vermelding 'weeklijstcorrespondentie'. De procureur-generaal stuurde dan later het dossier terug, met het verzoek om van het vervolg op de hoogte te worden gehouden.

Zaken waarbij een geestelijke werd vervolgd, waren voorbehouden aan de hoofdofficier of zijn plaatsvervanger. Dat blijkt onder meer uit alle zaken die door ons getraceerd zijn, waarin uitsluitend deze functionarissen als aanklager optraden. Deze zaken werden ook nooit besproken in de parketvergaderingen. Dit wordt bevestigd door de geïnterviewde personen, die allen in de jaren zestig en zeventig nog in opleiding waren en zich geen enkele zaak tegen een geestelijke konden herinneren.⁴³

5.2.1 De circulaire en instructies

Meer gebruikelijk was het dat de zaak door de officier zelf bij de procureur-generaal werd gemeld, nog voordat de weeklijsten waren verzonden. Als onderwerp werd dan soms gegeven 'kennisgeving ernstig misdrijf'. Kennelijk bestond er dus een regel of instructie hiervoor. Dat blijkt onder andere uit het volgende.

In mei 1963 vroeg de procureur-generaal van Den Bosch telefonisch om een dossier dat op de weeklijst stond. De Bredase substituut-officier liet op 13 mei 1963 aan de procureur-generaal weten dat hij dit misdrijf niet onmiddellijk aan de procureur-generaal had gemeld, 'omdat voornoemd voorval niet als een 'ernstig misdrijf' werd beschouwd, noch door Mr. R.H.F.H.M. Grasso [de hoofdofficier, red.], noch door mij. Het is een van de vele zedendelicten die het Bredase parket jaarlijks bereiken'.

Meerdere malen heeft de openingsbrief van de officier van justitie als onderwerp 'misdrijf R.K. geestelijke'. En soms wordt aangegeven dat zo'n misdrijf wordt gemeld en het dossier zal worden toegezonden 'ingevolge het bepaalde in de circulaire van uw voorganger van 25-3-1926, A. nr. 36468'.

De Bossche officier van justitie schreef aan de procureur-generaal op 13 december 1955: 'Ingevolge het bepaalde in de circulaire dd. 25 maart 1926 A. no. 36468 van Uw toenmalige ambtsvoorganger heb ik de eer U EdelGrootAchtbare hierbij ter inzage te doen toekomen een strafdossier terzake een zedenmisdrijf gepleegd door een geestelijke.'

⁴² In het onderzoek van de commissie-Deetman en in de steekproef in de parketregisters.

⁴³ Interviews J.H.H.L.M. van Mierlo, 19 maart 2013; J. A. Blok, 20 maart 2013; J.M. Reijntjes, 2 mei 2013.

Wij hebben niet kunnen achterhalen wat deze circulaire uit 1926 precies inhield en wat de aanleiding ertoe was. Misschien is die opgemaakt naar aanleiding van het nieuwe wetboek van Strafvordering (ingevoerd in 1926), waarin het opportuniteitsbeginsel wettelijk werd geregeld.⁴⁴ Duidelijk is dat die circulaire in de jaren vijftig en zestig nog gold. Wel lijkt het waarschijnlijk dat het een specifiek Bossche circulaire was. Vanaf 1956 golden immers de landelijke richtlijnen van het Ministerie.

In het archief van de procureur-generaal in Arnhem hebben wij een verwijzing gevonden naar die instructie uit 1956. In 1963 schreef de procureur-generaal een notitie aan de officieren van justitie. Hij herinnerde hen daarin aan de instructie uit 1956: ernstige misdrijven moesten door hem gemeld worden aan de minister van Justitie. Hij verzocht dan ook de officieren van justitie om hem te informeren over alle ernstige misdrijven die zij behandelden. Als ernstige misdrijven golden moord, doodslag, brandstichting e.d. En daarnaast misdrijven door personen, ten aanzien van wie de strafzaak wegens hun gezagspositie of reputatie meer dan normaal de aandacht trekt. Het gaat daarbij om:

- a. ambtenaren;
- b. leidinggevende overheidsdienaren, notarissen, kandidaat-notarissen, advocate, hoogleraren, artsen, geestelijken en deurwaarders;
- c. zedendelicten door leerkrachten, personeel van scholen, internaten en inrichtingen of door personen werkzaam bij de reclassering of kindbescherming;
- d. politieambtenaren.

Geestelijken zouden dan mogelijk onder zowel b. als c. vallen, voor zover zij ook leerkrachten waren.

In 1974 werd deze instructie vervangen, een wijziging die nodig was 'in verband met de gewijzigde omstandigheden'. Zaken die toen speelden waren treinkapingen, gijzelingen, abortusklinieken en euthanasie.⁴⁵ Deze instructie werd, althans voor het ressort Den Bosch, verder aangepast. De officieren van justitie moesten de procureur-generaal 'onverwijld' informeren over strafbare feiten, 'waarvan de kennisneming van belang is in verband met de kwaliteit, positie of reputatie van de persoon van de dader'. Daaronder vielen ook de geestelijken. In dat opzicht veranderde er niet veel ten opzichte van de instructie van 1926.

Wij kunnen dan ook stellen dat deze regel voor onze hele onderzoeksperiode heeft gegolden. Bij een strafbaar feit van seksueel misbruik van een minderjarige door een geestelijke, moest de officier van justitie dit melden bij de procureur-generaal voordat hij tot vervolging of sepot overging.

⁴⁴ Art. 167 lid 2 en 242 lid 2 Sv.

⁴⁵ Circulaire 12 november 1974, kenmerk Directie/Hoofdafdeling Staats- en Strafrecht no. 679 C 574. Een deel ervan luidde: 'Uitgangspunt bij de bepaling van wat wel of niet aan mij (minister) gemeld dient te worden, behoort te zijn, dat het bericht mij aanleiding zal geven tot het nemen van actie dan wel tot het geven van een aanwijzing. Voor het een of het ander komt het volgende in aanmerking:

- a. informatie aan een van mijn ambtgenoten teneinde over eventueel aan het OM te geven aanwijzingen overleg te plegen; Voorbeelden, gijzelaars genomen, staking met geweld, bezetting van openbaar gebouw, vliegtuigkaping
- b. overleg met mijn ambtgenoot van BiZa, terwijl u overleg pleegt met CdK. Voorbeelden, molestaties van railverkeer, optocht met vernielingen.
- c. aan de beslissing tot vervolging zijn zodanige politieke aspecten verbonden, dat aannemelijk is dat ik mij over de beslissing tegenover de Kamer zal moeten verantwoorden. Voorbeelden: ernstige vorm van majesteitsschending, euthanasie, in bepaalde omstandigheden delicten gepleegd door diplomaten of vooraanstaande Nederlandse personen; vervolging van leidinggevende personen in een abortuskliniek.

De voorbeelden zijn niet limitatief. Zij houden een aanwijzing in omtrent de aard der gevallen. Ik voeg hieraan toe, dat ook de melding van dreigende gebeurtenissen van bijzondere of ernstige aard onder deze regeling valt.

Daarnaast wijziging van de wijze van melding: door PG persoonlijk of bij verhindering door plv, telefonisch rechtstreeks aan minister of SG, daarna meer omstandige schriftelijke melding.' Een exemplaar bevindt in het archief van het parket van de procureur-generaal te Arnhem, 1945-1979, inv.nr. 2531.

Deze observatie is belangrijk omdat hieruit kan worden geconcludeerd dat de procureur-generaal van de meeste zaken op de hoogte moet zijn geweest. Dat blijkt ook wel uit de door ons aangetroffen zaken, waarin de procureur-generaal in dergelijke gevallen contact zocht met de kerkelijke overheid.⁴⁶

5.2.2 De rol van de rijksrecherche

De Bossche rijksrecherche stond onder leiding van de commissaris van de rijkspolitie. Dat was, zeker in de tijd van de procureur-generaal Van Overveldt (1965-1978), de belangrijkste medewerker op het parket. Van Overveldt leunde zwaar op deze functionaris, met wie hij de meeste zaken zelfstandig afdeed. Deze hield voor hem alle geheime stukken bij in een aparte kluis.⁴⁷

Volgens het overzicht van de taken uit 1959 (zie 5.1.1) zou de rijksrecherche een belangrijke rol hebben moeten spelen als een geestelijke verdacht werd van een strafbaar feit. Eén van de geïnterviewde leden van het OM vertelde dat de meeste ernstige misdrijven bij de procureur-generaal werden aangegeven door de rijksrecherche.⁴⁸ Dit hebben wij echter in ons onderzoek niet bevestigd gekregen. De archieven van de rijksrecherche zijn fragmentarisch bewaard gebleven.⁴⁹ Voor het ressort Den Bosch betreft het de archieven van een aantal rijksrechercheurs uit Maastricht, Den Bosch en Breda over de periode 1940-1965, bestaande uit een serie rapporten en dossiers. Daarin bevinden zich geen zedenzaken tegen rooms-katholieke geestelijken. Dat is in zoverre merkwaardig omdat in die periode en in die arrondissementen in verschillende zedenzaken geestelijken zijn vervolgd. In het ressort Arnhem werd de rijksrecherche ingeschakeld in werkelijk ernstige gevallen, zoals de zaak van het internaat Harreveld.⁵⁰ Dat was echter geen lokale kwestie meer, maar was een zaak met een zware politieke en bestuurlijke impact.

Kennelijk werd de rijksrecherche niet bij alle zaken tegen geestelijken ingeschakeld. In de meeste gevallen die ons bekend zijn, werd vervolgd naar aanleiding van een proces-verbaal van de gemeente- of rijkspolitie.

5.2.3 De rol van de politie niet onderzocht

Ons onderzoek is gericht op het optreden van het OM in zaken van seksueel misbruik. In feite zou ook het optreden van de politie in die zaken daarbij moeten worden betrokken. Bij de opsporing van strafbare feiten opereert de politie immers onder gezag van het OM en wordt door het OM aangestuurd. Een dergelijk onderzoek zou dan moeten zijn gericht op de zaken waarin bij de politie aangifte van seksueel misbruik is gedaan, maar die door de politie niet naar het OM zijn doorgeleid. Een dergelijk onderzoek is niet mogelijk gebleken. Wat de commissie-Samson heeft geconstateerd voor de jaren negentig van de vorige eeuw, geldt ook voor de door ons onderzochte periode.⁵¹ Politiearchieven zijn voor een dergelijk onderzoek niet voldoende toegankelijk.

⁴⁶ Zie hierna hoofdstuk 6.

⁴⁷ Interview J.M. Reijntjes, 2 mei 2013.

⁴⁸ Volgens een van de geïnterviewde leden van het OM werden de meeste ernstige misdrijven bij de procureur-generaal aangegeven door de rijksrecherche. Ook krantenberichten waren een belangrijke bron. Dit laatste zal niet het geval geweest zijn bij seksueel misbruik door rooms-katholieke geestelijken, want dergelijk nieuws verscheen amper in de pers. Over de onderzochte periode is één melding gevonden in het Limburgs Dagblad (19 juni 1970) nl. van een pastoor die met naam en toenaam werd genoemd en ontslag nam 'nadat bekend was geworden dat hij verdacht wordt van het plegen van onoirbare handelingen met minderjarigen'.

⁴⁹ Wij kregen inzage van het archiefblok 1940-1997 dat in bewerking is door Doc-Direkt.

⁵⁰ Zie hoofdstuk 8.

⁵¹ Commissie-Samson 2012, p. 72, noot 40.

5.3 Het sepotbeleid in de onderzochte periode

In de onderzochte periode zijn meer dan eens zaken geseponneerd tegen geestelijken die verdacht werden van seksueel misbruik. Een aantal daarvan heeft de aandacht van de media getrokken. In de hoofdstukken 6 en 8 zullen wij bepaalde concrete zaken nader analyseren. Hieronder gaan wij in op de beleidsmatige kant van het sepot. Was er sprake van landelijk of plaatselijk beleid in zaken van seksueel misbruik, en zo ja, werd daarin onderscheid gemaakt tussen geestelijken en andere verdachten?

5.3.1 Wat is een sepot?

Van een sepot is sprake als de officier van justitie afziet van vervolging. Er zijn twee soorten sepotbeslissingen: het technisch sepot en het beleidssepot.⁵²

Van een technisch sepot is sprake als de officier van justitie een vervolging achterwege laat op juridisch-technische gronden. Een succesvolle vervolging is niet haalbaar. Er is geen bewijs, de zaak is verjaard of feit of dader zijn niet strafbaar. Het zijn de zogenoemde haalbaarheidsgronden.

Daarnaast kan de officier van justitie afzien van vervolging op beleidsgronden: het beleidssepot. Dan oordeelt de officier van justitie dat een vervolging niet opportuun of wenselijk is. Daarmee geeft hij toepassing aan het opportunitiebeginsel. Dat houdt in dat het OM het récht heeft te vervolgen, maar daartoe níét is verplicht. De bevoegdheid om op opportunitiegronden een vervolging achterwege te laten, berust op artikel 167, Wetboek van Strafvordering (Sv). Die bepaling houdt in dat het OM van vervolging kan afzien 'op gronden aan het algemeen belang ontleend'. 'Algemeen belang' is een vage term die de officier van justitie ruime beslissingsmogelijkheden laat en die gaandeweg in de praktijk invulling heeft gekregen.⁵³ Tegenwoordig zijn de haalbaarheids- en opportunitiegronden gerubriceerd in een landelijke lijst.⁵⁴ De officier van justitie is sinds 1980 verplicht de sepotbeslissing aan de hand van die lijst te registreren en te rubriceren.⁵⁵ Dat laatste was dus in de onderzoeksperiode niet het geval.

De redenen voor een beleidssepot kunnen zijn gelegen in de persoon van de verdachte of in de aard van het feit. Ook het feit dat de verdachte al op een andere manier is 'bestraft', bijvoorbeeld met een tuchtrechtelijke reactie of omdat de verdachte een schadevergoeding aan het slachtoffer heeft betaald, kan leiden tot een sepot.

Het huidige artikel 167 Sv voorziet ook uitdrukkelijk in de mogelijkheid tot *voorwaardelijk* sepot. Die bepaling is pas per 1 februari 2008 ingevoerd en bestond nog niet in de onderzoeksperiode. Toch was deze vorm van sepot onder voorwaarden reeds lang geaccepteerd, en werd deze in de onderzoeksperiode vaak toegepast.⁵⁶

⁵² G.J.M. Corstens, bew. door M.J. Borgers, *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Arnhem: Kluwer 2011, p. 528 e.v.

⁵³ De Meijer 2011, p. 58-60.

⁵⁴ http://www.om.nl/algemene_onderdelen/uitgebreid_zoeken/@159945/aanwijzing-gebruik-o/

⁵⁵ J.M. Reijntjes, aant. 11, op art. 167, in: A.L. Melai-Groenhuijsen (red.), *Het wetboek van strafvordering*, Arnhem: Gouda Quint, (losbl.)

⁵⁶ Hof Arnhem, 27 mei 1930, W 12414.

Aan het voorwaardelijk sepot wordt een proeftijd verbonden en de verdachte krijgt voorwaarden opgelegd die hij tijdens de proeftijd moet naleven. De eerste voorwaarde is doorgaans dat de verdachte in de proeftijd geen strafbaar feit zal begaan. Er kunnen daarnaast aan de verdachte ook andere voorwaarden worden gesteld die zijn gedrag gedurende de proeftijd betreffen. Het doel van het voorwaardelijk sepot is om de verdachte een gang naar de rechter te besparen terwijl toch invloed op zijn gedrag wordt uitgeoefend.⁵⁷ Het ligt voor de hand dat een dergelijk sepot bij een ontkennende verdachte niet in aanmerking komt.

Ook als de vervolging al is begonnen, bijvoorbeeld door voorlopige hechtenis of door het instellen van een gerechtelijk vooronderzoek, kan het OM van verdere vervolging afzien (artikel 242-245 Sv).⁵⁸ Het sepot kan wel of niet voorwaardelijk zijn.

Het sluitstuk van de sepotregeling is te vinden in artikel 12 Sv. Die bepaling geeft het slachtoffer de mogelijkheid om bij het gerechtshof zijn beklag te doen over de beslissing tot niet (verdere) vervolging. Het Hof kan alsnog gelasten dat vervolging moet plaatshebben.

5.3.2 Het vervolgingsbeleid

Het sepotbeleid is onderdeel van het vervolgingsbeleid. Zoals hiervoor in paragraaf 5.1 is uiteengezet, werd vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw de noodzaak ingezien om te komen tot eenheid in het dat beleid. In de loop van de jaren zeventig en tachtig is een begin gemaakt met een landelijk beleid.⁵⁹ Langzamerhand ontwikkelden zich richtlijnen, aanvankelijk voor bepaalde overtredingen en lichte verkeersdelicten.

In de onderzochte periode was het vervolgingsbeleid nog grotendeels plaatselijk bepaald.⁶⁰ Per ressort of arrondissement bestonden vaste gebruiken en tradities die doorgaans niet schriftelijk waren vastgelegd. De officier van justitie had een grote individuele vrijheid bij de beslissing om al dan niet te vervolgen. 'Naar eer en geweten deed hij casusgericht zijn zaken in een grote mate van vrijheid om naar eigen inzicht te handelen.'⁶¹ In het algemeen was hij niet verplicht tot het afleggen van enige verantwoording. In opdracht van de procureur-generaal werd wel van tijd tot tijd – achteraf – steekproefsgewijs controle op die beslissingen uitgeoefend.⁶²

In die vrijheid van de individuele officier van justitie en het ontbreken van verantwoording school het gevaar van onjuiste beslissingen en van rechtsongelijkheid. Die rechtsongelijkheid werd in de maatschappij voelbaar en leidde tot bezinning binnen het OM over de uitgangspunten van het vervolgingsbeleid.⁶³ Daarbij werd ook het sepotbeleid onder de loep genomen.⁶⁴

⁵⁷ Reijntjes, aant. 17, op art. 167 Sv.

⁵⁸ Het zogeheten g.v.o. Dit is inmiddels per 1-1-2013 afgeschaft.

⁵⁹ Gerding 2011, p. 120.

⁶⁰ J.P.Hustinx, 'De ontwikkeling van het Openbaar Ministerie tot beleidvoerend orgaan', in: Handhaving van de rechtsorde, bundel aangeboden aan Albert Mulder, Zwolle: Tjeenk Willink 1988, p. 95-112.

⁶¹ Hustinx, 1988, p. 96.

⁶² Interview J.M.Reijntjes 2 mei 2013.

⁶³ Gerding 2011, p. 119 en de daar geciteerde literatuur.

⁶⁴ Het WODC publiceerde in 1981 een verslag van een onderzoek naar het sepotbeleid in het jaar 1974 in het Hofressort 's-Gravenhage. De onderzoekers constateerden dat sepotbeslissingen van officieren van justitie ver uiteen konden lopen en dat er nauwelijks overeenstemming was over de uitgangspunten van beleid. Ze refereren daarbij aan soortgelijke bevindingen bij eerdere onderzoeken in de ressorten Arnhem en Den Bosch.

In Arnhem stond het sepotbeleid meermalen op de agenda van de ressortsvergadering. In 1957 werd besloten dat het hoofd van het arrondissementsparket voortaan moest worden gekend in de voorgenomen sepotbeslissingen. Er moest in die beslissingen meer consistentie komen. Vanaf die tijd werd in het ressort Arnhem het seponeringsbeleid ook steekproefsgewijs gecontroleerd.

Een en ander was het gevolg van een tweetal onderzoeken naar het sepotbeleid in het ressort. De AG Bijvoet deed onderzoek naar het beleid in de arrondissementen Almelo en Zutphen Hij onderzocht 66¹ sepotzaken over de periode september 1955 tot september 1956. In 70 zaken werden vraagtekens geplaatst, omdat voor het merendeel daarvan een gerechtelijk vooronderzoek op zijn plaats zou zijn geweest. Ook vroeg hij zich af of de officier van justitie bij zeden- en geweldsdelicten wel het strafblad van de verdachte had meegenomen. Groot was het verschil in het aantal voorwaardelijke sepoten. In Almelo waren er in de door Bijvoet onderzochte periode zes voorwaardelijke sepoten, in Zutphen 35.

Eenzelfde onderzoek werd door de AG Van Oosten verricht in de arrondissementen Arnhem en Zwolle. Ook hij toonde zich kritisch.

Twaalf jaar later was het sepotbeleid nog steeds voorwerp van zorg. Op 17 februari 1969 werden in de Arnhemse ressortsvergadering de preadviezen van prof. mr. G. Duisterwinkel en mr. P. Mostert over de functie van het OM besproken. Die preadviezen waren in 1968 uitgebracht aan de Nederlandse Juristenvereniging.⁶⁵ Blijkens de notulen zegt de procureur-generaal het volgende: 'Pijnlijk valt de rechtsongelijkheid tussen justitiabelen in den lande, zelfs in één en hetzelfde arrondissement, door een verschillend beleid van het O.M. te constateren. Normen worden ook binnen één en hetzelfde parket uiteenlopend gehanteerd, de toch al verbrokkelde opsporingsdiensten krijgen geen of uiteenlopende instructies, het opportuniteitsbeginsel wordt ongelijk gehanteerd, er is ongelijkheid in het vervolgingsbeleid (...). Er valt dus een opvallende rechtsongelijkheid te constateren en het is begrijpelijk, dat de publieke opinie zich hier niet bij neerlegt.'

5.3.3 Het vervolgingsbeleid in zaken van seksueel misbruik

Zaken van seksueel misbruik vormden voor de vervolging geen aparte categorie. Ook niet als de verdachte een geestelijke was. Richtlijnen en circulaire over vervolgingscriteria bestonden niet. Het waren geen delicten die een bijzondere aanpak vergden.

Omdat nagenoeg alle sepotdossiers uit de onderzochte periode zijn vernietigd, valt daaruit niet te traceren welke motieven doorgaans aan beslissingen tot (voorwaardelijk) sepot ten grondslag lagen. Wel troffen wij in de parketregisters vaak een korte aanduiding aan van de sepotgrond, maar voor een uitgebreider zicht op de motieven van de officier van justitie waren wij aangewezen op de gegevens die via andere bronnen bekend zijn geworden.⁶⁶ Die gegevens wijzen erop dat de argumenten voor een beleidssepot grosso modo overeenkwamen met de argumenten die tegenwoordig voor dergelijke sepoten worden gehanteerd en die zijn neergelegd in de lijst met sepotgronden.⁶⁷

⁶⁵ Handelingen der Nederlandse Juristenvereniging (NJV) 1968, p. 197- 366.

⁶⁶ Rapport Deetman, de Bossche dossiers en de perspublicaties.

⁶⁷ Zie Aanwijzing gebruik sepotgronden, afkomstig van het College van procureurs-generaal, dd. 4-12-2012 (Stcrt. 24-12-2012, nr. 26859).

Bij ons archiefonderzoek stuitte wij in het Geheim Archief van het Ministerie van Justitie op een dossier ter zake van seksueel misbruik van minderjarigen uit 1963. Deze zaak betrof weliswaar geen rooms-katholieke geestelijke, maar wel kan illustreren welke argumenten toentertijd bij een beslissing tot voorwaardelijk sepot een rol konden spelen. Het ging om het volgende.⁶⁸

In 1963 werd een vooraanstaande, 68-jarige hoogleraar aangehouden, verdacht van ontucht met ten minste drie minderjarige patiënten die in zijn kliniek verbleven. De ingeschakelde psychiater achtte de verdachte niet toerekeningsvatbaar wegens een organische hersenafwijking (bloedvatverkalking). De zaak leidde tot een uitvoerige correspondentie tussen de behandelend officier van justitie en de procureur-generaal en het geval werd op hoog niveau besproken. De minister van Justitie werd ingelicht en de zaak kwam op 5 september 1963 aan de orde in de vergadering van procureurs-generaal. De gevoerde correspondentie en het verslag van de gedachtewisseling in het college gaven een indruk van de motieven die toentertijd bij een voorwaardelijk sepot voor een vooraanstaand persoon een rol speelden. Het argument van de openbaarheid werd genoemd; bij vervolging zou het aanzien van de universiteitskliniek kunnen worden geschaad. Die openbaarheid viel te duchten omdat één slachtoffer overwoog een civiele actie tegen de verdachte in te stellen. Daartegenover werd gewezen op het mogelijke verwijt van klassenjustitie. Als de zaak na het sepot alsnog bekend zou worden, zou het verwijt opkomen dat de zaak in de doofpot was gestopt en dat het OM zich schuldig maakte aan klassenjustitie. De zaak zou met 'discretie', dus met gesloten deuren, kunnen worden behandeld. Ook werd het gevaar van precedentwerking van een beslissing tot niet-vervolging genoemd. Er waren ook twijfels over het oordeel van de psychiater, dat de hoogleraar volledig ontoerekeningsvatbaar was. De beslissing over de toerekeningsvatbaarheid zou daarom aan de rechter moeten worden gelaten. Ter verdediging van een sepotbeslissing werden de volgende argumenten aangevoerd: de verdachte was niet eerder veroordeeld en was inmiddels ontslagen; hij had een slechte gezondheid en was zeer geschokt door het 'uitkomen' van de delicten; de verdachte bevond zich niet in voorlopige hechtenis; bovendien bleek uit het uitgebrachte deskundigenrapport dat er geen gevaar was voor herhaling.⁶⁹

In hoofdstuk 7 en 8 bespreken wij een groot aantal gevallen van seksueel misbruik door geestelijken. Daarbij gaan wij uitgebreid in op de motieven die bij een voorwaardelijk sepot een rol speelden.

⁶⁸ De zaak wordt genoemd in Verburg 2005, p.177-178. Het dossier bevindt zich in het ministerie van Veiligheid en Justitie, Den Haag, Geheim Archief, inv.nr. RA 1963/030.

⁶⁹ Uiteindelijk werd de verdachte buiten vervolging gesteld waarbij de minister op het ambtsbericht dat hem daarvan bereikte aantekende 'Wel na aarzeling geen opdracht geven tot vervolging'.

6. Vergelijkend onderzoek

Dit hoofdstuk bevat de resultaten van een vergelijkend onderzoek. Het bestaat uit twee delen. In het eerste deel brengen wij het aantal zedenzaken in de periode 1945-1980 in kaart. Wij hebben daarvoor een steekproef genomen uit de parketregisters van de arrondissementen van Almelo, Arnhem, Breda, Den Bosch, Maastricht, Roermond en Zutphen. De uitkomsten zijn geschikt voor een cijfermatige vergelijking van zaken tegen geestelijken en zaken tegen andere verdachten.

Het tweede deel van dit hoofdstuk bevat het verslag van een vergelijking van concrete zaken tegen geestelijken met zaken uit een controlegroep van andere verdachten.

6.1 De steekproef in de parketregisters

De mogelijkheid om bepaalde patronen te signaleren wordt bepaald door het beschikbare onderzoeksmateriaal, de informatiewaarde van de beschikbare bronnen en praktische bewerkbaarheid van de daarin voorkomende informatie. Daarom volgt hieronder eerst een toelichting op de beschikbare en voor het onderzoek bruikbare bronnen. De onderzoeksvragen staan geformuleerd in paragraaf 6.1.2. Daarna volgt een verantwoording van de onderzoeksmethode. In paragraaf 6.1.4. worden de bevindingen gepresenteerd.

6.1.1 De gebruikte bronnen

In hoofdstuk 3 is een overzicht gegeven van de archieven van het OM en de gerechten die voor het onderzoek relevant zijn. Voor het steekproefonderzoek zijn de parketregisters een belangrijke en ook volledig beschikbare bron. Daarnaast zouden de zaakdossiers (sepotdossiers van het OM en procesdossiers van de rechtbank) inzicht kunnen geven in de vervolging en afdoening van zaken, met name als het gaat om de sepotgronden. Deze dossiers bleken om twee redenen niet geschikt als bron. De sepotdossiers zijn, zoals eerder aangegeven, niet bewaard gebleven. De procesdossiers zijn bewaard voor zover het om veroordelingen gaat met meer dan een jaar gevangenisstraf. Het was echter ondoenlijk om al deze dossiers door te nemen. Wel hebben wij een selectie van strafdossiers gebruikt, namelijk bij de behandeling van de zaken in paragraaf 6.2 en in hoofdstuk 7 en 8.

Informatiewaarde van de parketregisters

De parketregisters zijn een primaire bron geweest voor ons onderzoek. Reden om deze bron wat nader te bekijken.

De parketregisters, ook wel weeklijsten of registers van strafzaken genoemd, vormen de ruggengraat van de administratie van het OM. Hierin worden alle misdrijven ingeschreven die via een proces-verbaal zijn gemeld bij het OM.⁷⁰

Bladzijde uit een parketregister van het parket in Maastricht

In de onderzochte parketregisters (1945-1980) stonden per kolom de volgende gegevens:

1. Het parketnummer, bestaande uit een volgnummer en jaar, de initialen van de officier van justitie, de rechter-commissaris, data van K (Kantongerecht), R (Rechtbank), CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek) en datum zitting.
2. De personalia van de verdachte, bestaande uit naam, voornaam, beroep, geboortedatum en -plaats en woonplaats.
3. Het strafbare feit: het wetsartikel, plaats delict, nummer proces-verbaal en verbaliserende instanties.
4. Inbeslagneming en transactie .
5. Gerechtelijk vooronderzoek, met datum van vordering, sluiting, betekening en datum van inverzekeringstelling.

⁷⁰ Wij hebben dankbaar gebruik gemaakt van het broncommentaar van L. Oldersma, 'De parket- of weeklijstregisters vanaf 1811' in: G. van Syngel (red.) Bronnen voor de criminaliteit en strafrechtpleging van 1811 tot heden (Broncommentaren 7, 2009) en van de bijdrage van A.G. Bosch, 'Magistraat in Zuidoost Friesland. Een liberaal in zijn strijd om orde en rust (1924)' in: E.C. Coppens, J. Hallebeek, D. Heirbaut, Th. van der Meer en C.H. van Ree, Fabrica Iuris. Opstellen over de 'werkplaats van het recht' aangeboden aan Sjoerd Faber, Nijmegen: Gerard Noodt Instituut 2009, p. 277-301, waarin deze nader ingaat op de informatiewaarde van de parketregisters. Beide auteurs hebben ons ook mondeling en schriftelijk adviezen gegeven over deze bron.

6. Voorlopige hechtenis, met de data van ingang van de bewaring, verlening van de bewaring, gevangenhouding, en de verlenging van de gevangenhouding.
7. Uitspraak c.q. beslissing, met: datum vonnis; de inhoud van de uitspraak of beslissing; of de verdachte of het OM al of niet afstand heeft gedaan van rechtsmiddelen, zoals verzet, hoger beroep of cassatie; of de dagvaarding of verstekmededeling in persoon dan wel niet in persoon is uitgereikt; kennisgeving voorwaardelijke veroordeling; datum verzending strafblad; datum waarop de uitspraak bij het CBS is gemeld. In deze rubriek worden ook de (voorwaardelijke) seposts opgenomen.
8. De executie van het vonnis, met datum ingang en einde, plaats gesticht, datum insluiting TBR;⁷¹ voor de boeten: vervaldatum, eerste aanschrijving, na uitstel, tweede aanschrijving, datum betaling, bedrag betaalde boete, bedrag betaalde verhoging.
9. Rechtsmiddelen, gratie en voorwaardelijke invrijheidstelling.
10. Aantekeningen, naast een veld voor vrije opmerkingen, rubriek naar de R.R. (reclasseringsraad) en/of R.v.d.K. (Raad voor de Kinderbescherming) en terug, datum signalering en datum verjaring.

Deze parketregisters zijn over het algemeen tamelijk nauwkeurig bijgehouden. Op enkele punten laten ze ons echter in de steek:

- De eis van de officier van justitie ontbreekt. Hiervoor is geen rubriek in het parketregister opgenomen. De datum van de eis wordt wel vermeld.
- De volledige motivering van de beslissingen van het OM tot (voorwaardelijke) seponeringen ontbreekt. Het blijft vaak beperkt tot een summiere aanduiding.
- Een belangrijk gegeven voor het onderzoek is uiteraard de vermelding van het beroep van de verdachte. Ook hier stuiten wij soms op een probleem. De meeste geestelijken kunnen worden getraceerd als broeder, rooms-katholieke geestelijke, kapelaan, pater enzovoort. Maar met name bij de lekebroeders en -fraters is dat niet altijd duidelijk. Het komt regelmatig voor dat deze niet met hun geestelijke status maar alleen met hun feitelijk beroep worden aangeduid, zoals onderwijzer, koster, ja zelfs als bloemist of bakker!

In alle onderzochte arrondissementen zijn de parketregisters over de onderzoeksperiode volledig bewaard gebleven. Ze waren beschikbaar voor onderzoek.⁷²

6.1.2 Onderzoeksvragen

In dit deel van het onderzoek zochten wij antwoord op de volgende twee vragen:

1. Hoeveel zedenzaken zijn geregistreerd en wat was de wijze van afdoening?
2. Is het mogelijk om aan te geven of de afdoening van zedenzaken tegen geestelijken afwijkt van het algemene beeld? En zo ja, in welke mate?

6.1.3 Gevolgde methodiek

Afbakening

Ons onderzoek concentreerde zich op de periode 1945-1980 en op de arrondissementen in de ressorten Den Bosch en Arnhem. Wij onderzochten de registraties van zedenzaken ex art. 242 t/m 249 Sr. Verdachten die jonger waren dan 18 jaar op het moment van registratie, hebben wij buiten beschouwing gelaten.

⁷¹ Ter beschikkingstelling van de regering, in 1988 vervangen door een nieuw systeem van terbeschikkingstelling TBS. Zie Bosch 2011, p. 97-100.

⁷² Enkele jaargangen bleken niet meer in papieren vorm beschikbaar maar zijn in het verleden verfilmd. De verfilming is wel volledig gebeurd, maar de opnamekwaliteit is zeer matig waardoor het raadplegen moeizaam en tijdrovend is gebleken.

Steekproef

Vanwege de enorme omvang van het beschikbare bronnenmateriaal, hebben wij gekozen voor een steekproef. De steekproef omvatte volledige kalenderjaren met een interval van vijf jaar, te beginnen in 1948. De steekproefjaren zijn 1948, 1953, 1958, 1963, 1968, 1973 en 1978. Dat is twintig procent van alle jaren die in de onderzoeksperiode vallen.

Alle onderzochte parketregisters bevinden zich in de archiefbewaarplaatsen van de Regionale Historische Centra van respectievelijk Gelderland (Arnhem), Noord-Brabant (En Bosch) en Limburg (Maastricht). Van november 2012 tot april 2013 hebben acht vrijwilligers de registers doorgewerkt. De relevante gegevens uit de registers hebben zij op gestandaardiseerde wijze in een database ingevoerd en vervolgens verwerkt.

Verwerking van de data

Wij hebben de zaken onderverdeeld in vier categorieën: voorwaardelijk sepot, sepot, vrijspraak en veroordeling. De parketregisters bevatten ook informatie over de gronden voor sepot. Deze informatie is zo summier, dat het geen zin had om deze gegevens statistisch te verwerken.

Zoals hiervoor al is opgemerkt, blijkt niet altijd duidelijk uit de parketregisters of het gaat om een geestelijke verdachte. Het was echter ondoenlijk om bij alle verdachten aanvullende informatie hierover te zoeken. Vooral ook omdat van veel zaken geen onderliggende dossiers meer aanwezig zijn. Waarschijnlijk heeft dit probleem geen grote gevolgen voor de statistieken. Wij hebben namelijk de zaken die bekend zijn uit de casuïstiek, opgezocht in de parketregisters. En daarbij waren maar vier zaken waarin de verdachten niet als geestelijken herkenbaar waren in de parketregisters, omdat een beroep was ingevuld als bakker, bloemist of leraar. De kans dat er veel geestelijken op deze wijze onopgemerkt zijn gebleven in de onderzochte steekproefjaren, lijkt dan ook niet groot.

De beschikbare gegevens geven inzicht in:

- het aantal registraties en de wijze van afdoening bij zedenzaken, uitgesplitst in tijd en regio, en
- het aantal registraties van zedenzaken waarin rooms-katholieke geestelijken werden verdacht.

Daarmee is er nog geen antwoord op de kernvraag: is het mogelijk om op grond van de registraties aan te geven of – en in hoeverre – de afdoening van zaken tegen geestelijken afwijkt van het algemene beeld?

Wij hebben deze vraag op twee manieren benaderd. Ten eerste hebben wij een kwantitatieve vergelijking gemaakt tussen het totaalbeeld van de wijze van afdoening van zedenzaken en de afdoening van zaken van geestelijken.

Ten tweede hebben wij een vergelijking gemaakt op basis van de beroepsclassificatie van de verdachten. Die zou nader inzicht kunnen geven in de vraag of er verschillen waarneembaar zijn bij de behandeling van enerzijds geestelijken en anderzijds niet-geestelijken met een beroep van een gelijke sociale status. Alle voorkomende beroepen in de geregistreerde zedenzaken hebben wij daarom omgezet naar een standaard, te weten de Historical International Standard Classification of

Occupations (HISCO). Aan de hand van HISCO kan een score aan de beroepen toegekend worden die de sociale afstand tussen beroepen op een schaal weergeeft. De schaal die wij hiervoor gebruikt hebben is de zogenaamde Historical CAMSIS (HISCAM).⁷³ De HISCAM-score bij een beroep geeft aan wat de positie is van dit beroep op de sociale ladder. HISCAM is een continue schaal die gecentreerd is op een gemiddelde van 50, met een standaarddeviatie van 10. De schaal is begrensd op een minimumwaarde van 1 en maximumwaarde van 99. Op basis van de scores hebben wij de beroepen in drie groepen onderscheiden: laag, midden en hoog. In de groep 'hoog' bevinden zich ook de geestelijken. Met deze indeling is het tot op zekere hoogte mogelijk inzicht te krijgen in de wijze van afdoening per groep.

6.1.4 Uitwerking

Registratie en afdoening van zedenzaken in de onderzochte arrondissementen

Wij hebben een vergelijking gemaakt tussen het totaal aantal geregistreerde zedenzaken en het aantal met geestelijken als verdachten. Het totale aantal zedenzaken bedroeg in de onderzochte jaren in de steekproef 5170 (zie tabel 1). In dezelfde jaren zijn 40 registraties aangetroffen van zedenzaken waarin geestelijken werden verdacht. De meeste gevallen werden aangetroffen in de jaren vijftig en zestig, namelijk 35 gevallen (zie tabel 2).

Met het nodige voorbehoud zou men deze cijfers kunnen extrapoleren voor de gehele onderzoeksperiode. Het totaal zou dan uitkomen op circa tweehonderd gevallen van seksueel misbruik door geestelijken in de arrondissementen van Almelo, Arnhem, Breda, Den Bosch, Maastricht, Roermond en Zutphen.

Geestelijken en voorwaardelijk sepot

Een vergelijking tussen de tabellen levert één in het oog springend verschil op. In zaken van geestelijken werd bijna twee keer zo vaak voorwaardelijk geseponneerd, als in alle zedenzaken tezamen. Bij die gevolgtrekking past enige behoedzaamheid omdat het aantal geestelijken erg klein is.

⁷³ P.S. Lambert, R.L. Zijdeman, I. Maas, I., K. Prandy, en M.H.D. van Leeuwen, 'HIS-CAM - Presentation and evaluation of an historical occupational stratification scale based upon the analysis of social interaction.' Paper presented to the European Social Science History conference, Lisbon, 26 February - 1 March 2008; en P.S. Lambert, R.L. Zijdeman, I. Maas, I., K. Prandy, en M.H.D. van Leeuwen 'Testing the universality of historical occupational stratification structures across time and space.' Paper presented to the ISA RC 28 Social Stratification and Mobility spring meeting, Nijmegen, 11-14th May 2006.

Jaar	Totaal	Uitspraak of beslissing			
		Veroordeling	Vrijspraak	Voorwaardelijk sepot	Sepot
1948	626	399 (64 %)	34 (5 %)	11 (2 %)	182 (29 %)
1953	879	536 (61 %)	36 (4 %)	49 (6 %)	258 (29 %)
1958	848	554 (65 %)	34 (4 %)	41 (5 %)	219 (26 %)
1963	935	584 (63 %)	30 (3 %)	58 (6 %)	263 (28 %)
1968	812	491 (61 %)	16 (2 %)	67 (8 %)	238 (29 %)
1973	589	256 (44 %)	9 (2 %)	64 (11 %)	260 (44 %)
1978	480	192 (40 %)	9 (2 %)	61 (13 %)	218 (45 %)
Totaal	5.170	3.013 (58 %)	168 (3 %)	351 (7 %)	1.638 (32 %)

Tabel 1. Geregistreerde zedenzaken totaal, per jaar.

Jaar	Totaal	Uitspraak of beslissing			
		Veroordeling	Vrijspraak	Voorwaardelijk sepot	Sepot
1948	3	2 (67 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (33 %)
1953	13	4 (31 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	9 (69 %)
1958	9	6 (67 %)	0 (0 %)	2 (22 %)	1 (11 %)
1963	9	5 (56 %)	0 (0 %)	1 (11 %)	3 (33 %)
1968	4	3 (75 %)	0 (0 %)	1 (25 %)	0 (0 %)
1973	1	1 (100 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
1978	1	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (100 %)	0 (0 %)
Totaal	40	21 (52 %)	0 (0 %)	5 (13 %)	14 (35 %)

Tabel 2. Aantal geregistreerde zedenzaken tegen geestelijken.

Aantallen zedenzaken per arrondissement

In de tabellen 3 en 4 is aangegeven in welke arrondissementen deze zaken zich voordeden. Het aantal registraties is het hoogst in de arrondissementen Breda, Den Bosch en Maastricht.

Arrondissement	Totaal	Uitspraak of beslissing			
		Veroordeling	Vrijspraak	Voorwaardelijk sepot	Sepot
Almelo	432	246 (57 %)	9 (2 %)	55 (13 %)	122 (28 %)
Arnhem	828	467 (56 %)	15 (2 %)	79 (10 %)	267 (32 %)
Breda	984	589 (60 %)	30 (3 %)	33 (3 %)	332 (34 %)
Den Bosch	1.016	608 (60 %)	38 (3 %)	79 (8 %)	291 (29 %)
Maastricht	961	525 (55 %)	44 (5 %)	43 (5 %)	349 (36 %)
Roermond	508	328 (65 %)	18 (3 %)	11 (2 %)	151 (30 %)
Zutphen	441	250 (57 %)	14 (3 %)	51 (12 %)	126 (29 %)
Totaal	5.170	3.013 (58 %)	168 (3 %)	351 (7 %)	1.638 (32 %)

Tabel 3. Geregistreerde zedenzaken, per arrondissement.

Arrondissement	Totaal	Uitspraak of beslissing			
		Veroordeling	Vrijspraak	Voorwaardelijk sepot	Sepot
Almelo	1	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (100 %)	0 (0 %)
Arnhem	1	1 (100 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
Breda	10	7 (70 %)	0 (0 %)	1 (10 %)	2 (20 %)
Den Bosch	9	4 (45 %)	0 (0 %)	2 (22 %)	3 (33 %)
Maastricht	9	4 (45 %)	0 (0 %)	1 (11 %)	4 (44 %)
Roermond	5	3 (60 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (40 %)
Zutphen	5	2 (40 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	3 (60 %)
Totaal	40	21 (52 %)	0 (0 %)	5 (13 %)	14 (35 %)

Tabel 4. Aantal geregistreerde zedenzaken tegen geestelijken, per arrondissement.

Vergelijking met aantallen van buiten de steekproef

Uit de steekproef zijn 40 gevallen van zedenzaken tegen geestelijken naar voren gekomen. Maar ook uit andere bronnen zijn zedenzaken tegen geestelijken bekend (zie hoofdstuk 7). In totaal kennen wij 110 zedenzaken tegen geestelijken uit de onderzoeksperiode. Daarin zijn de 40 gevallen uit de steekproef meegeteld.

Deze 110 zaken zijn uitgewerkt in de tabellen 5 en 6. Hiermee hebben wij onze referentie verruimd om te zien of die 110 zaken een ander beeld opleveren dan de 40 zaken die uit de steekproef zijn verkregen. Dat is niet of nauwelijks het geval. Onze observatie over het voorwaardelijk sepot bij de 40 gevallen wordt hiermee bevestigd. Het aantal voorwaardelijke sepots lijkt bij geestelijken tweemaal zo hoog te zijn geweest als bij alle verdachten tezamen.

Periode	Totaal	Uitspraak of beslissing			
		Veroordeling	Vrijspraak	Voorwaardelijk sepot	Sepot
- 1949	6	3 (50 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	3 (50 %)
1950 - 1954	21	10 (48 %)	0 (0 %)	1 (5 %)	10 (48 %)
1955 - 1959	26	16 (62 %)	0 (0 %)	4 (16 %)	6 (23 %)
1960 - 1964	38	24 (63 %)	1 (3 %)	6 (16 %)	7 (18 %)
1965 - 1969	15	10 (66 %)	1 (7 %)	1 (7 %)	3 (20 %)
1970 - 1980	4	2 (50 %)	0 (0 %)	2 (50 %)	0 (0 %)
Totaal	110	65 (59 %)	2 (2 %)	14 (13 %)	29 (26 %)

Tabel 5. Geregistreerde zedenzaken tegen geestelijken, per jaar, alle onderzochte zaken.

Arrondissement	Totaal	Uitspraak of beslissing			
		Veroordeling	Vrijspraak	Voorwaardelijk sepot	Sepot
Almelo	2	1 (50 %)	0 (0 %)	1 (50 %)	0 (0 %)
Arnhem	1	1 (100 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
Breda	23	18 (78 %)	0 (0 %)	2 (9 %)	3 (13 %)
Den Bosch	26	16 (62 %)	0 (0 %)	3 (12 %)	7 (27 %)
Maastricht	22	14 (64 %)	0 (0 %)	3 (14 %)	5 (23 %)
Roermond	18	9 (50 %)	1 (6 %)	2 (11 %)	6 (33 %)
Zutphen	18	6 (33 %)	1 (6 %)	3 (17 %)	8 (44 %)
Totaal	110	65 (59 %)	2 (2 %)	14 (13 %)	29 (26 %)

Tabel 6. Geregistreerde zedenzaken tegen geestelijken, per arrondissement, alle onderzochte zaken.

Vergelijking met zaken tegen niet-geestelijken

In tabel 7 zijn de door de rechter uitgesproken veroordelingen in zedenzaken (tegen geestelijken en niet-geestelijken) uitgesplitst naar de aard van de opgelegde gevangenisstraf: geheel onvoorwaardelijk, gedeeltelijk voorwaardelijk en geheel voorwaardelijk.

De groep geestelijken bestaat uit de 110 verdachten die ons bekend zijn, onder wie de 40 geestelijken die bij de steekproef zijn aangetroffen. Vrijwel evenveel geestelijken als niet-geestelijken zijn uiteindelijk veroordeeld (59% tegen 58%). Het valt op dat het aantal geestelijken dat tot een voor

waardelijke gevangenisstraf werd veroordeeld bijna drie maal zo hoog is als het totaal aantal verdachten (46 % tegen 15 %).

	zedenzaken met veroordeling		uitspraak bij veroordeling		
			% uitsluitend onvoorwaardelijk	% gecombineerd	% uitsluitend voorwaardelijk
Totaal alle arrondissementen	58%	100%	26%	59%	15%
Totaal geestelijken: steekproef en casuïstiek	59%	100%	20%	34%	46%

Tabel 7. Vergelijking uitspraak bij veroordeling tussen het totaal aantal verdachten en de 110 geestelijken.

Had de sociale status invloed?

Tabel 8 geeft een overzicht van de uitspraken in zedenzaken, waarbij een onderscheid is gemaakt naar het sociale niveau van het beroep van de verdachte: lager, midden en hoger. Daarbij zijn wij uitgegaan van het beroep van de verdachte dat in de parketregisters is vermeld. Die beroepen kregen een HISCAM-score (zie 6.1.3) en werden zo ingedeeld in laag, midden of hoog. De geestelijkheid behoort tot de hogere beroepsgroep. Per beroepsgroep is aangegeven hoe de verhouding lag tussen vrijspraak, veroordeling, voorwaardelijk en onvoorwaardelijk sepot.

Uit tabel 8 blijkt dat het verschil tussen de groepen zich het duidelijkst aftekent bij het voorwaardelijk sepot. Verdachten uit de hogere groep kregen tweemaal zo vaak een voorwaardelijk sepot als verdachten uit de lagere groep.

Beroep naar sociaal niveau	Totaal	Uitspraak of beslissing							
		Veroordeling		Vrijspraak		Voorwaardelijk sepot		Sepot	
		absoluut	in %	absoluut	in %	absoluut	in %	absoluut	in %
Lager	2.871	1.778	62	83	3	151	5	859	30
Midden	1.454	847	58	59	4	113	8	435	30
Hoger	139	72	51	6	4	15	11	46	33
Totaal	4.464		60		4		6		30

Tabel 8. Aantal zedenzaken en wijze van afdoening naar beroepsgroep.⁷⁴

Is er verschil tussen geestelijken en niet-geestelijken met hoge status?

In tabel 9 zijn de cijfers toegespitst op de verdachten uit de hoogste sociale beroepsgroepen, en louter op zaken die misbruik van minderjarigen betreffen. De beroepsgroepen hebben in de HISCAM-score de hoogste score (index 88-99). Het aantal gevonden zaken bedraagt 78. Hieronder bevinden zich de academische beroepen, de hoge ambtenaren en gezagsdragers, de directeuren van ondernemingen, de hogere leerkrachten en 17 hogere geestelijken. Dit waren 15 priesters en twee oversten van broedercongregaties. Zie voor een overzicht van deze groep, bijlage 2.

⁷⁴ De overige 706 geregistreerde verdachten hadden geen beroep of er was geen beroep geregistreerd.

Vonnis of beslissing	Geestelijken 17	Niet-geestelijken 61
Sepot	3 (18%)	12 (20%)
Voorwaardelijk sepot	2 (12%)	10 (16%)
Voorwaardelijke straf	4 (24%)	10 (16%)
Onvoorwaardelijke straf	7 (41%)	23 (38%)
Vrijspraak	0 (0%)	3 (5%)
Anders ⁷⁵	1 (5%)	3 (5%)

Tabel 9. Afdoening van zaken in het hoogste sociale segment.⁷⁵

In het percentage voorwaardelijke straf is enig verschil, waarvoor wij geen directe verklaring hebben. Omdat het aantal geestelijken vrij gering is treden er al snel deviaties op in de percentages. Echter, de percentages van sepot, voorwaardelijke sepot en onvoorwaardelijke straffen zijn nagenoeg gelijk. De cijfers bevestigen daarmee het beeld dat tabel 8 te zien gaf. Van voorkeursbehandeling van geestelijken lijkt binnen hun sociale klasse geen sprake te zijn geweest. Als er al een voorkeursbehandeling was, dan lijkt dit eerder samen te hangen met de sociale klasse waarin de geestelijken zich bevonden dan met hun status als geestelijke.

6.1.5 Wat heeft het steekproefonderzoek opgeleverd?

De steekproef leverde 5170 zaken op, waaronder 40 zaken tegen geestelijken. De cijfers over de afdoening lijken erop te wijzen dat het OM in de zaken tegen geestelijken ruim tweemaal zo vaak voorwaardelijk sepondeerde, als in de zaken tegen alle verdachten tezamen en dat, als het OM wel vervolgde, geestelijken vaker een voorwaardelijke straf kregen: bijna driemaal zo vaak. De oplegging van de straf is weliswaar een zaak van de rechter, maar indirect zegt het wel iets over het optreden van het OM. Die bepaalt immers de strafeis. De rechter wijkt daarvan doorgaans niet in belangrijke mate af.⁷⁶

Als de sociale status van de verdachten wordt betrokken bij de vergelijking tussen geestelijken en niet-geestelijken, komen de verhoudingen anders te liggen. Geestelijken behoren tot de hogere sociale klasse. Binnen die klasse is er geen verschil te vinden in voorwaardelijke sepoten en voorwaardelijke veroordelingen tussen geestelijken en andere verdachten.

Het ziet er naar uit dat geestelijken – ervan uitgaand dat de delicten die zij gepleegd hadden in ernst vergelijkbaar waren en ook andere factoren, zoals recidivepatroon vergelijkbaar waren - werden behandeld als leden van beroepsgroepen met gelijke (hoge) status.

Als moet worden aangenomen dat geestelijken vaker een voorwaardelijk sepot of een voorwaardelijke veroordeling kregen, dan was dat niet omdat zij geestelijken waren. De resultaten van ons onderzoek lijken er eerder op te wijzen dat dat voorwaardelijk sepot of die voorwaardelijke veroordeling samenhangen met hun positie op de maatschappelijke ladder. Of die positie daarbij doorslaggevend was, of dat er andere strafrechtelijk relevante factoren waren die een rol speelden (minder recidive, een meer berouwvolle houding, betere verdediging) kan ons onderzoek niet uitwijzen. De gepresenteerde cijfers geven geen antwoord op de vraag hoe het OM in concrete misbruikzaken

⁷⁵ Hieronder tweemaal doorverwijzing naar ander parket, eenmaal is de verdachte vertrokken naar het buitenland en eenmaal in een psychiatrische inrichting geplaatst.

⁷⁶ In het algemeen – dus niet uitsluitend bij zedendelicten – ontlopen strafeis en strafoplegging elkaar niet zo heel veel. Als de rechter afwijkt van de eis dan straft hij vaker lager dan hoger. Vgl. t.a.v. gevangenisstraffen de rapporten van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Veiligheid en Justitie (WODC): 'De strafvordering en straftoemeting in gevallen van zware criminaliteit' uit 1981; 'Duur en volume, ontwikkeling van de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf tussen 1985 en 1995', uit 1997.

tegen geestelijken opereerde. Was er sprake van bepaalde mechanismen waardoor een voorwaardelijk sepot of een voorwaardelijke veroordeling bij geestelijken eerder in zicht kwam dan bij andere verdachten? Die vragen komen in hoofdstuk 7 aan de orde.

6.2 De controlegroep: concrete zaken tegen niet-geestelijken

Dit onderdeel van het onderzoek richtte zich op vergelijking van concrete zaken tegen geestelijken met zaken tegen andere verdachten.

Dat gaf de nodige moeilijkheden. Geen strafzaak is identiek. Ook al gaat het om hetzelfde delict, de omstandigheden waaronder het is gepleegd verschillen.

Dat geldt ook voor de persoon van de verdachte. Zijn positie op de maatschappelijke ladder, zijn persoonlijke omstandigheden en zijn strafverleden zullen van geval tot geval anders zijn. In sommige zaken is er een psychiatrisch advies over de toerekeningsvatbaarheid van de verdachte, in andere niet. De factoren die een rol spelen bij de strafeis van de officier van justitie en bij de strafoplegging door de rechter zijn dus nooit geheel gelijk.

Maar er zijn ook andere variabelen. Ons onderzoek heeft uitgewezen dat het 'beleid' van het OM per arrondissement kon verschillen, en zelfs per officier van justitie binnen één arrondissement.

Wij hebben ons beperkt tot de arrondissementen in het ressort Den Bosch. Bij zaken tegen geestelijken in de gekozen steekproefjaren hebben wij gezocht naar gelijksoortige zaken tegen andere verdachten die in of omstreeks die jaren voor de rechter kwamen. Bij de keuze van die verdachten is gebruik gemaakt van de eerder genoemde beroepenclassificatie (zie paragraaf 6.1.3). Wij kozen verdachten met een vergelijkbare sociale status als de geestelijke. De overtreden strafbepaling moest dezelfde zijn en de toedracht van de feiten moest overeenkomen. De aanwezigheid van psychiatrische rapportage was ook een factor waarop bij de selectie van zaken is gelet. Niet alle relevante variabelen konden worden geëlimineerd. Daarom moeten de resultaten van het controleonderzoek met enige terughoudendheid worden gezien.

6.2.1 Het jaar 1949

Rechtbank Breda

Geestelijken

Op 6 januari 1949 werden twee geestelijken veroordeeld tot gevangenisstraffen voor 'het als beambte van een krankzinnigengesticht ontucht plegen met een persoon daarin opgenomen, meermalen gepleegd' (artikel 249 Sr). De eerste verdachte kreeg 1 jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf met aftrek. De tweede verdachte kreeg 6 maanden waarvan 4 voorwaardelijk. De officier van justitie was in beide zaken mr. Hustinx. De eis in de zaak van verdachte 1 is niet bekend. De eis tegen verdachte 2 bedroeg 10 maanden waarvan 4 voorwaardelijk. In beide gevallen was er een advies van de psychiater Janssens. De inhoud daarvan is niet bekend.

Niet-geestelijke

Op 16 juni 1949 werd een koopman veroordeeld omdat hij meermalen ontucht had gepleegd met een minderjarige bediende (artikel 249 Sr). Hij kreeg 1 jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf. Er was geen psychiatrisch advies. De officier van justitie was mr. P. van Mierlo. Zijn eis is niet bekend.

6.2.2 De jaren 1953/1954

Rechtbank Den Bosch

Geestelijke

Op 24 september 1953 werd een broeder-onderwijzer veroordeeld omdat hij een minderjarige leerling meermalen had betast (artikel 249 Sr). Hij kreeg 6 maanden gevangenisstraf voorwaardelijk met een proeftijd van 3 jaar. De eis was 8 maanden waarvan 4 voorwaardelijk met een proeftijd van 2 jaar. De naam van de officier van justitie is niet bekend. Er werd geen psychiatrisch advies uitgebracht.

Niet-geestelijken

Op 18 februari 1954 werd een hoofdonderwijzer veroordeeld omdat hij een minderjarige leerlinge meermalen had betast (artikel 249 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 8 maanden voorwaardelijk met een proeftijd van 3 jaar. Bovendien verloor hij de bevoegdheid om les te geven aan vrouwelijke leerlingen voor de tijd van 5 jaar. De eis was 8 maanden voorwaardelijk met een proeftijd van 2 jaar. De naam van de officier van justitie is niet bekend. Er werd geen psychiatrisch advies uitgebracht.

Op 13 april 1954 werd een onderwijzer veroordeeld voor het meermalen betasten van een minderjarige leerling (artikel 249 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 4 maanden voorwaardelijk met een proeftijd van 3 jaar. Het vonnis was gelijk aan de eis van de officier van justitie. Er werd geen psychiatrisch advies uitgebracht.

Rechtbank Maastricht

Geestelijke

Op 21 september 1953 werd een geestelijke veroordeeld omdat hij een meisje beneden de 16 jaar meermalen had betast (artikel 247 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 3 maanden onvoorwaardelijk met aftrek van voorarrest. De psychiater Havermans concludeerde dat de verdachte verminderd toerekeningsvatbaar was.

Niet-geestelijken

Op 30 maart 1953 werd een koster veroordeeld voor het meermalen betasten van een meisje beneden de 16 jaar (artikel 247 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 4 maanden en 7 dagen onvoorwaardelijk met aftrek van het voorarrest. De psychiater Havermans concludeerde dat de verdachte verminderd toerekeningsvatbaar was.

Op 26 oktober 1953 werd een bureaubeampte veroordeeld omdat hij meerdere meisjes beneden de 16 jaar had betast (artikel 247 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 4 maanden onvoorwaardelijk met aftrek van het voorarrest. Er was geen psychiatrisch rapport.

In al deze gevallen was mr. Van Rijckevorsel officier van justitie. Wat zijn eis was kon in geen van de gevallen worden achterhaald.

6.2.3 De jaren 1958/1959

Rechtbank Den Bosch

Geestelijke

Op 4 december 1958 werd een priester veroordeeld voor het ontuchtig betasten van een viertal jongens beneden de 16 jaar (artikel 247 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 6 maanden onvoorwaardelijk. De psychiater (naam onbekend) concludeerde dat de priester verminderd toerekeningsvatbaar was. De officier van justitie was mr. Bruigom. Zijn eis was 1 jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf.

Niet-geestelijken

Op 4 december 1958 werd een bouwkundig tekenaar veroordeeld voor het ontuchtig betasten van een tweetal jongens beneden de 16 jaar (artikel 247 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 6 maanden waarvan 4 maanden voorwaardelijk, met een proeftijd van 3 jaar. Een psychiatrisch rapport werd niet uitgebracht. Wie als officier van justitie optrad is onbekend. De eis van de officier van justitie was 6 maanden gevangenisstraf, waarvan 3 voorwaardelijk met een proeftijd van 3 jaar.

Op 18 december 1958 werd een onderwijzer veroordeeld voor het meermalen ontuchtig betasten van een tweetal meisjes (artikel 247 Sr). Hij kreeg een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van 4 maanden en 2 weken, met aftrek van het voorarrest. Er werd geen psychiatrisch rapport uitgebracht. De officier van justitie was mr. Bruigom. Zijn eis was 12 maanden waarvan 3 voorwaardelijk met een proeftijd van 3 jaar.

Rechtbank Maastricht

Geestelijke

Op 2 februari 1959 werd een broeder-overste veroordeeld voor 'het als bestuurder van een voogdijgesticht ontucht plegen met een persoon die daarin is opgenomen, meermalen gepleegd' (artikel 249 Sr). Hij kreeg een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van 1 jaar en hij mocht 5 jaar lang niet meer werken met jeugdigen.

Niet-geestelijken

Op 7 augustus 1959 werden twee jeugdleiders veroordeeld voor 'het als beambte in een opvoedingsgesticht ontucht plegen met een persoon daarin opgenomen, meermalen gepleegd' (artikel 249 Sr). De eerste verdachte kreeg een gevangenisstraf van 1 jaar en 6 maanden onvoorwaardelijk. De tweede een straf van 1 jaar gevangenisstraf onvoorwaardelijk. Beiden werden voor 5 jaren ontzet uit functies in de jeugdzorg.

In alle gevallen trad mr. P. van Mierlo op als officier van justitie. De straf die hij eiste is niet bekend. In alle gevallen was er een advies van de psychiater Havermans. De inhoud daarvan kon niet worden achterhaald. met een proeftijd van 3 jaar.

Rechtbank Roermond

Geestelijke

Op 16 september 1959 werd een priester veroordeeld voor het meermalen betasten van een jongen beneden de 16 jaar (artikel 247 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 4 maanden voorwaardelijk met een proeftijd van 2 jaar. De psychiater Havermans concludeerde dat de priester verminderd toerekeningsvatbaar was. De officier van justitie was mr. Houben. Zijn eis was gelijk aan het vonnis.

Niet-geestelijken

Op 9 oktober 1958 werd een onderwijzer veroordeeld voor het meermalen betasten van twee jongens beneden de 16 jaar (artikel 247 Sr). Hij kreeg 4 maanden gevangenisstraf voorwaardelijk met een proeftijd van 3 jaar. Er was geen psychiatrisch rapport. De officier van justitie was mr. Uiterwaal. Zijn eis was gelijk aan het vonnis.

Op 11 november 1958 werd een leraar veroordeeld voor het meermalen (gedurende de jaren 1955-1958) betasten van een jongen beneden de 16 jaar (artikel 247 Sr). Hij kreeg 12 maanden gevangenisstraf, waarvan 8 voorwaardelijk, met een proeftijd van 3 jaar. De psychiater Havermans concludeerde dat de leraar verminderd toerekeningsvatbaar was. De officier van justitie was mr. Uiterwaal. Zijn eis was 12 maanden waarvan 7 voorwaardelijk, met een proeftijd van 3 jaar.

6.2.4 De jaren 1963/1964

Rechtbank Den Bosch

Geestelijke

Op 31 oktober 1963 werd een frater veroordeeld omdat hij in het zwembad een jongen beneden de 16 jaar (eenmalig) ontuchtig had betast (artikel 247 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 6 maanden voorwaardelijk met een proeftijd van 3 jaar. De eis van de officier van justitie was 8 maanden waarvan 4 voorwaardelijk, met een proeftijd van 2 jaar.

Niet-geestelijke

Op 10 oktober 1963 werd een wegebouwer veroordeeld omdat hij in het zwembad een meisje beneden de 16 jaar (eenmalig) ontuchtig had betast (artikel 247 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 6 maanden waarvan 3 voorwaardelijk, met een proeftijd van 3 jaar. De eis van de officier van justitie was 8 maanden gevangenisstraf waarvan 4 voorwaardelijk, met een proeftijd van 3 jaar.

In geen van deze zaken was een psychiatrisch rapport uitgebracht. De naam van de officier van justitie is onbekend.

Rechtbank Maastricht

Geestelijke

Op 21 januari 1964 werd een geestelijke veroordeeld omdat hij een (mannelijke) leerling meermalen ontuchtig had betast (artikel 249 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 8 maanden waarvan 3 voorwaardelijk, en hij kreeg voor 5 jaar het verbod om als onderwijzer te werken. De psychiater Havermans bracht advies uit. Het rapport bevindt zich niet in het strafdossier. De officier van justitie was mr. Schenkenberg van Mierop. Zijn eis was 4 maanden gevangenisstraf onvoorwaardelijk met ontzetting uit het beroep van onderwijzer voor de tijd van 5 jaar.

Niet-geestelijke

Op 5 september 1963 werd een verdachte (uitvoerder) veroordeeld omdat hij zijn dochter meermalen had betast (artikel 249 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 9 maanden waarvan 3 voorwaardelijk, met een proeftijd van 2 jaar. Er was een psychiatrisch advies. De naam van de psychiater en de inhoud van het advies konden wij niet achterhalen. De officier van justitie was mr. P. van Mierlo. Zijn eis was 10 maanden gevangenisstraf waarvan 3 voorwaardelijk, met een proeftijd van 3 jaar.

Rechtbank Roermond

Geestelijken

Op 26 mei 1964 werd een geestelijke veroordeeld omdat hij een zestal jongens beneden de 16 jaar ontuchtig had betast (artikel 247 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 5 maanden waarvan 2 voorwaardelijk. De psychiater De Smet bracht een advies uit. Zijn rapport bevindt zich niet in het dossier. De officier van justitie was mr. Uiterwaal. Zijn eis was 8 maanden gevangenisstraf waarvan 4 voorwaardelijk, met een proeftijd van 2 jaar.

Op 26 oktober 1964 werd een geestelijke veroordeeld voor het betasten van twee meisjes beneden de 16 jaar (artikel 249 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 2 maanden voorwaardelijk met een proeftijd van 3 jaar, met als voorwaarde continuering van de psychiatrische behandeling in de inrichting in Heiloo, waar de verdachte in afwachting van de behandeling van de strafzaak verbleef. Er was een psychiatrisch rapport. De naam van de psychiater en de inhoud van het rapport konden wij niet achterhalen. De officier van justitie was mr. Uiterwaal. De door hem geëiste straf is niet opgetekend in het dossier.

Niet-geestelijke

Op 10 maart 1964 werd een grindhandelaar veroordeeld omdat hij een aantal meisjes beneden de 16 jaar meermalen had betast (artikel 247 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 4 maanden waarvan 3 voorwaardelijk met een proeftijd van 2 jaar. De psychiater Soons bracht advies uit. Zijn rapport bevindt zich niet in het dossier. De officier van justitie was mr. Uiterwaal. Zijn eis was 4 maanden gevangenisstraf waarvan 2 voorwaardelijk met een proeftijd van 2 jaar.

6.2.5 Het jaar 1968

Rechtbank Maastricht

Geestelijke

Op 25 maart 1968 werd een geestelijke (directeur van een school) veroordeeld voor het meermalen betasten van een leerling (artikel 249 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 4 maanden waarvan 1 voorwaardelijk met een proeftijd van 3 jaar. Er was een psychiatrisch advies. De naam van de psychiater en de inhoud van het advies konden wij niet achterhalen. De officier van justitie was mr. Van Buuren. Zijn eis is niet vastgelegd in het dossier.

Niet-geestelijke

Op 5 november 1968 werd een directeur van een bejaardentehuis veroordeeld omdat hij een ondergeschikte meermalen had betast (artikel 249 Sr). Hij kreeg een gevangenisstraf van 2 maanden voorwaardelijk met een proeftijd van 3 jaar en een geldboete van 500 gulden. De psychiater Meska bracht advies uit. Dat advies is niet bewaard gebleven. De officier van justitie was mr. Ek. Hij eiste 4 maanden gevangenisstraf waarvan 3 voorwaardelijk met een proeftijd van 3 jaar.

6.2.6 De uitkomsten van het controle-onderzoek

De archiefstukken leverden slechts een beperkt aantal mogelijkheden op om concrete misbruikzaken tegen geestelijken te vergelijken met die tegen andere verdachten.

Onze observatie is dat de vergeleken zaken niet op systematische significante verschillen wijzen in het optreden van het OM ten aanzien van geestelijken en niet-geestelijken met een vergelijkbare sociale status. Daarmee lijken de uitkomsten van het steekproefonderzoek te worden bevestigd.

7. Meer dan honderd zedenzaken

Bij ons onderzoek hebben wij 110 zaken gevonden waarin een proces-verbaal is opgemaakt van seksueel misbruik van een minderjarige door een geestelijke. Deze zaken zijn in het algemeen goed gedocumenteerd. Wij hebben ze aangetroffen in de steekproef in de parketregisters (hoofdstuk 6), in de Bossche correspondentie, in de rapportages van de onderzoeken van de commissie-Deetman en in de literatuur. Al deze gevallen konden wij terugvinden in de parketregisters en van een aantal waren ook nog de procesdossiers bewaard.

Aangezien op basis van het steekproefonderzoek kan worden verondersteld dat er in de periode 1945-1980 zich circa tweehonderd zaken van seksueel misbruik door geestelijken hebben voorgedaan (zie hoofdstuk 6), zouden deze 110 gevallen de helft daarvan uitmaken.

7.1 Kwantitatieve beschrijving van deze zaken

Al deze zaken hebben wij in een tabel in beeld gebracht. De verdachten zijn geanonimiseerd. De tabel geeft slechts - voor zover bekend - hun status als religieus: priester (kapelaan, pastoor, pater en rector) of lekenbroeder (broeder en frater); hun werkterrein (onderwijs, jeugdzorg, zielzorg); hun geboortjaar. Zie tabel in bijlage 3.

Aan de hand van deze tabel hebben wij twee overzichten gemaakt met een geografische en een chronologische verdeling.

7.1.1 De spreiding over de arrondissementen

Almelo	2
Arnhem	1
Breda	23
Den Bosch	26
Maastricht	22
Roermond	18
Zutphen	18

Opvallend is het geringe aantal zaken in het ressort Arnhem. Het Zutphense aantal betreft uitsluitend de 18 verdachten in de zaak Harreveld, die speelde in de jaren 1953, 1956, 1958 en 1960.⁷⁷

De meeste gevallen komen uit het ressort Den Bosch met de vier arrondissementen Breda, Den Bosch, Maastricht en Roermond. De gevallen zijn vrij gelijkmatig over deze arrondissementen verdeeld. Het verschil tussen het ressort Arnhem en het ressort Den Bosch wordt mogelijk verklaard door twee factoren. Ten eerste zijn weinig gegevens bekend over misbruikzaken in dit deel (Gelderland, Overijssel) van het aartsbisdom Utrecht. Het onderzoek van de commissie-Deetman in de archieven van het aartsbisdom en in de steekproef in de parketregisters, leverde hiervoor weinig

⁷⁷ Hierover uitgebreid hoofdstuk 8.

op.⁷⁸ Ten tweede was de concentratie van geestelijken en rooms-katholieke internaten en instellingen in het ressort Den Bosch het grootst. Bovendien leverden ook de onderzoeken veel meer gevallen op, zowel in de Bossche correspondentie als in de deelonderzoeken van de commissie-Deetman in de archieven van het bisdom Roermond en in de archieven van de verschillende zuidelijke broedercongregaties (broeders van Maastricht, fraters van Tilburg, broeders van Huybergen etc.)

7.1.2 De spreiding over de jaren

1945-1949	5
1950-1954	22
1955-1959	26
1960-1964	38
1965-1969	15
1970-1980	4

Het zwaartepunt van het misbruik ligt in de jaren vijftig tot midden jaren zestig van de vorige eeuw. Het bestrijkt slechts een periode van vijftien jaar. Dat verrast niet. Na die tijd sloten de meeste internaten en na 1965 traden ook veel geestelijken uit. Dit wordt bevestigd in het rapport van de commissie-Deetman.⁷⁹ Bovendien was na 1971 artikel 248bis Sr afgeschaft, een artikel op grond waarvan voordien verschillende geestelijken werden verdacht en vervolgd.

7.1.3 Het profiel van de verdachten

De verdeling van het aantal verdachten tussen priesters en lekenbroeders is 50 tegen 60.⁸⁰ De meeste priesters waren werkzaam in de zielzorg (42). Van de lekenbroeders waren 27 werkzaam in de jeugdzorg (internaten en gestichten) en 33 in het onderwijs. De gemiddelde leeftijd van de geestelijken bij aanhouding was 36 jaar. Opvallend is het verschil bij geestelijken boven de 60 jaar. Daarvan waren er tien priester en slechts één lekenbroeder.

7.1.4 Het strafbare feit

In de meeste zaken was sprake van ontucht met een minderjarige ex artikel 247 van het Wetboek van Strafrecht (Sr). Hiervan was in 52 gevallen sprake. Veertig keer werd de verdachte aangehouden wegens overtreding van artikel 249 (ontucht met een minderjarige in een afhankelijkheidsrelatie, zoals een onderwijzer, begeleider in de jeugdzorg etc.).

In drie gevallen werd de verdachte ook aangeklaagd op grond van artikel 242 Sr (verkrachting). In drie gevallen was sprake van artikel 239 (schennis van de eerbaarheid). In één van deze gevallen koos het OM voor artikel 239 omdat artikel 247 niet bewezen kon worden.

Het inmiddels afgeschafte artikel 248bis (ontucht met een minderjarige van hetzelfde geslacht boven de 16 jaar) betrof tien gevallen. Dit leidde driemaal tot een onvoorwaardelijke veroordeling.

⁷⁸ Deetman 2011, deel 1, p. 207. Slechts zes gevallen van misbruik over de periode 1945-2010 in het hele aartsbisdom werden door het OM behandeld, voor zover wij hebben kunnen achterhalen.

⁷⁹ Deetman 2011, deel 1, p. 46.

⁸⁰ Een priester geldt op grond van zijn wijding als middelaar tussen God en mensen. In de Rooms-Katholieke Kerk is het priesterschap een van de zeven sacramenten. De bisschop dient dit toe aan mannen. Priesters kunnen de mis opdragen (eucharistie vieren), huwelijken inzegenen, de biecht horen en zieken zalven. Broeders en fraters zijn niet-gewijde religieuzen (zijn dus geen priesters). Zij verplichten zich net als de priesters tot een celibatair leven en leggen hiervoor de gelofte van kuisheid af. Worden officieel aangeduid als mannelijke laïcale religieuzen, lekenbroeders. Deze zijn lid van een broedercongregatie of lid van een orde of priestercongregatie. (Deetman 2011, deel 1, p. 657 en p. 660).

7.1.5 Hoe besliste het OM of de rechter?

De rechter heeft 32 verdachten veroordeeld tot een gevangenisstraf. De zwaarste straffen waren 2 jaar (eenmaal, maar in hoger beroep teruggebracht tot 12 maanden, waarvan 10 voorwaardelijk), 18 maanden (eenmaal) en 12 maanden (tweemaal). Voor het overige werden aanmerkelijk lagere straffen opgelegd. In veel gevallen was de duur van de gevangenisstraf gelijk aan het voorarrest. In 28 zaken werd uitsluitend een voorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd.

Het OM seponerde in 41 zaken, waarvan 14 voorwaardelijk. Twee gevallen leidden tot vrijspraak en in één geval besliste het Hof tot niet-vervolgung.

Kortom: 65 procent van de 110 gevallen heeft niet geleid tot een onvoorwaardelijke veroordeling. In vrijwel alle gevallen waarin sprake was van sepot, voorwaardelijk sepot of een volledig voorwaardelijke veroordeling had vooraf geen of een heel kort voorarrest plaats gevonden. Dat betekent dat in deze 110 gevallen hooguit 40 verdachten meer dan enkele dagen in hechtenis hebben doorgebracht.

7.2 Kwalitatieve beschrijving van de 110 zaken

Aan de hand van de aangetroffen zaken en de bijbehorende documentatie hebben wij diepgaander onderzoek gedaan naar de relatie van het OM met de kerkleiding. Ook onderzochten wij de invloed van de psychiaters in de afhandeling van de zaken tegen geestelijken die verdacht werden van seksueel misbruik van minderjarigen.

7.2.1 Tot 1980: kerkleiding probeerde gevallen binnenshuis te houden

Een algemene observatie is dat de Rooms-Katholieke Kerk in de gevallen die wij hebben onderzocht, nooit uit eigen beweging een geestelijke, verdacht van seksueel misbruik, heeft aangegeven. Sterker nog, als een kwestie naar buiten dreigde te komen, hebben de kerkelijke gezagsdragers juist getracht dit buiten justitie te houden. Daarvan zijn enkele duidelijke voorbeelden te geven.⁸¹

Voorbeeld: kapelaan Roermond 1

Een kapelaan in het bisdom Roermond had zich schuldig gemaakt aan seksueel misbruik van een minderjarige vrouw. Dit leidde uiteindelijk tot een zwangerschap, met een tragedie van abortus en ernstige psychische klachten van het slachtoffer. De familie van het meisje wilde aangifte doen. Het bisdom probeerde de kwestie zelf intern te regelen en vroeg de familie geen stappen te ondernemen 'omdat de zaak nu een verantwoordelijkheid is van de bisschop'. In deze zaak werd later alsnog een vervolging ingesteld. De officier van justitie besloot tot sepot vanwege gebrek aan bewijs met waarschijnlijkheid van verjaring.

Voorbeeld: kapelaan Roermond 2

Een andere kapelaan binnen hetzelfde bisdom maakte zich schuldig aan seksueel misbruik van een jongen van 14 jaar. De zaak werd aan het licht gebracht door een maatschappelijk werkster. De vicaris-generaal stelde alles in het werk om dit buiten justitie te houden, in het belang, zoals hij zei, van pleger en slachtoffer. De kapelaan werd overgeplaatst, maar bleef werkzaam in de zielzorg.

Voorbeeld: kapelaan Zuid-Limburg

Een andere kapelaan binnen dit bisdom, in Zuid-Limburg, had zich ernstig seksueel misdragen ten opzichte van zes misdienaars. Vicaris-generaal Van Odijk vroeg de psychiater dr. De Smet van de Sint Willibrordusstichting te Heiloo om de kapelaan te observeren en te behandelen. Men vreesde dat de

⁸¹ Deze vier voorbeelden zijn afkomstig uit Archief commissie-Deetman, rapportages bisdom Roermond en Breda.

zaak naar buiten zou komen. De kapelaan had volgens Van Odijk niet door: 'dat deze dingen erg strafbaar zijn bij de wet en zeer onaangename gevolgen voor hem persoonlijk kunnen hebben'. Na de behandeling werd de kapelaan overgeplaatst. Maar in de nieuwe parochie ging hij weer in de fout. Dit keer werd hij aangehouden en verdacht van artikel 247 c.q. 249 Sr. Na een advies van de Raad voor de Kinderbescherming besloot de officier van justitie tot een voorwaardelijk sepot. Justitie bleek niet bekend te zijn met het voorval met de zes misdienaars en behandelde de verdachte als 'first offender'.

Voorbeeld: pastoor Breda

In het bisdom Breda werd een pastoor aangehouden wegens seksueel misbruik van een minderjarige jongen. De ouders hadden een klacht ingediend. Het slachtoffer durfde niet de hele waarheid te vertellen, zodat de pastoor uiteindelijk wegens schennis van de openbare eerbaarheid (artikel 239 Sr) veroordeeld werd tot een geldboete van 100 gulden en 1 maand voorwaardelijke gevangenisstraf.⁸² Wat de officier van justitie en de rechtbank niet wisten, was dat de pastoor, afkomstig van Texel, zich daar ook had schuldig gemaakt aan seksueel misbruik. Om die reden had het bisdom Haarlem hem laten overplaatsen naar het bisdom Breda. Daar ging hij wonen in de buurt van zijn familieleden. Men hoopte dat die een oogje in het zeil zouden houden.⁸³

Steenhuis haalt in zijn rapport een passage aan uit de memoires van de oud-procureur-generaal van Den Bosch, Rolph Gonsalves. Toen deze kort na zijn benoeming in 1986 op bezoek ging bij de bisschoppen in zijn ressort, waarschuwde hij hen, dat ze bij strafbare feiten van priesters, waaronder zedenzaken, met hem contact moesten opnemen. Hij zou dan bereid zijn te overleggen hoe de publicitaire schade beperkt kon blijven, 'maar één ding zeg ik u wel: de zaken worden hoe dan ook aangepakt'.⁸⁴ Steenhuis meent dat de benoeming van Gonsalves geen cesuur betekende met de periode ervoor.⁸⁵ Aan de hand van de ons beschikbare casuïstiek zijn wij daar niet zo zeker van. Immers, in de periode 1945-1980 is nergens sprake geweest van een aangifte of melding van kerkelijke zijde.

Dat was overigens niet verwonderlijk. Aangifte van seksueel misbruik door de kerkelijke overheid was immers door de paus verboden op straffe van excommunicatie (uitstoten van iemand uit de kerkelijke gemeenschap) volgens een in 1962 uitgevaardigd intern document met de titel *Crimen Sollicitationis*. Ofschoon bedoeld voor seksueel misbruik naar aanleiding van de biecht, wordt hieronder ook verstaan elke handeling van een geestelijke die zich schuldig maakt aan misbruik met een minderjarige, een man of met dieren, in het kerkelijk recht een *crimen pessimum* (de verderfelijkste misdaad) genoemd. Het is zeer de vraag of de meeste bisschoppen dit geheime document kenden. Deze geheimhouding paste in de traditie van de RK kerk want het document van 1962 was een geactualiseerde versie van een richtlijn uit 1922.⁸⁶ Overigens is ons nergens gebleken dat de kerk zelf deze zaken volgens het canoniek strafrecht heeft behandeld, zoals bijvoorbeeld Steenhuis suggereert. Dat wordt ondersteund door het rapport van de commissie-Deetman, die daarvoor onderzoek heeft gedaan in de archieven van enkele kerkelijke rechtbanken.⁸⁷

⁸² Deze zaak speelde zich weliswaar in het bisdom Breda af, maar werd behandeld door de rechtbank Middelburg. Derhalve is deze niet vermeld in de lijst van de 110 gevallen.

⁸³ J. Dohmen, *Vrome Zondaars. Misbruik in de Rooms-Katholieke Kerk*. NRC Boeken 2010, p. 100.

⁸⁴ R.A. Gonsalves en G.J. Verhoog, *Mr. Gonsalves Memoires*. Amsterdam 1999, p. 231.

⁸⁵ Steenhuis, 2011, p. 9.

⁸⁶ Veronique Deweydt, *Misbruik van minderjarigen door geestelijken in België: nood aan een parallelle justitie?* (scriptie Masters Burgerlijk en Strafrecht, Universiteit Gent 2012), p 40-41. http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/892/097/RUG01-001892097_2012_0001_AC.pdf. Zie ook Deetman 2011, deel 1, p. 45, en uitvoerig Deetman 2011, deel 2, p. 221-226.

⁸⁷ Deetman 2011, deel 1, p. 586 en 682

Ook de commissie-Deetman heeft vastgesteld dat bij broeder- en fratercongregaties die werkzaam waren in het onderwijs en de jeugdzorg veelvuldig overplaatsingen aan de orde waren naar aanleiding van wat “onvoorzichtigheid jegens leerlingen of pupillen” werd genoemd. In geen van deze gevallen werd aangifte gedaan.⁸⁸

Het is overigens gebleken dat niet alleen in kerkelijke kringen getracht werd zijn onderwijspersoneel uit de wind te houden. In een onderzoek uit 1956 op verzoek van het Ministerie van OKW door het Criminologisch Instituut te Utrecht naar het ontnemen van de onderwijsbevoegdheid in geval van seksueel misbruik, werd er op gewezen dat een doofpot-houding bij alle schoolbestuurders voorkwam. “De betrokken schoolbesturen zullen zich, in een misplaatst verlangen om de eer van de school te redden, toch al geneigd voelen om bij ontdekking zulk een misdrijf niet aan te geven en zich bepalen tot verwijdering van de delinquent, die dan rustig naar een andere plaats kan solliciteren” Ook werd gewag gemaakt van de frustratie bij politie en justitie dat zoveel zaken niet werden aangegeven door de schoolautoriteiten, waaronder predikanten, pastoors en burgemeesters. Vaak werd daarbij als argument gebruikt dat de betrokkene door de schande van de ontdekking al genoeg gestraft was en dat door de schok ervan recidive niet te verwachten was.⁸⁹

7.2.2 OM sprak de Kerk niet aan op verzwijgen van strafbare feiten

Het OM heeft van zijn kant de Kerk in die periode nooit aangesproken op het opzettelijk verzwijgen van strafbare feiten. Daarvoor was wel genoeg aanleiding. In veel gevallen die vervolgd werden, bleek dat de verdachte zich in het verleden al meerdere malen aan hetzelfde feit had schuldig gemaakt. De kerkelijke overheid had dan geprobeerd dit intern op te lossen. Over een priester van het bisdom Roermond had het OM in 1961 een omvangrijk dossier opgebouwd over seksueel misbruik van minderjarige meisjes. Daarmee werd de vicaris-generaal van het bisdom geconfronteerd. Die verklaarde dat meerdere zaken voor hem onbekend waren, maar sommige kende hij wel. Het bisdom had deze zaken niet aangegeven. Noch de officier van justitie, noch de procureur-generaal aan wie deze ernstige zaak gerapporteerd werd, heeft het bisdom hierop aangesproken. Dit blijkt uit een briefwisseling over deze zaak, met gespreksverslagen, tussen het bisdom en het OM.⁹⁰

Maar ook na de waarschuwing van Gonsalves is de kerkelijke leiding zeer terughoudend geweest in het aangeven van haar eigen priesters. Daarin is inmiddels verandering gekomen. Onder de huidige bisschoppen wordt bij seksueel misbruik van minderjarigen altijd aangifte gedaan. Ook wordt de pleger uit het ambt gezet.⁹¹

In de onderzoeksperiode kwamen zaken van geestelijken vooral bij politie en justitie terecht via aangifte door ouders en voogden. Maar ook door eigen onderzoek, door toeval of langs een ander weg. Wij geven hiervan drie voorbeelden.

Voorbeeld: rector in westelijk Noord-Brabant.

In 1957 werd een rector van een internaat in westelijk Noord-Brabant gearresteerd. Hij had zich schuldig gemaakt aan seksueel misbruik van minderjarige pupillen, die hij meenam naar hotels in

⁸⁸ Deetman 2011, deel 1, p. 228, 735 en 791.

⁸⁹ G. Kempe, W. Pompe & P. Baan, Commissie tot onderzoek naar aanleiding van een verzoek van het ministerie van O.K.W. om advies omtrent richtlijnen, inzake beroeps- en bezwaarschriften van onderwijzers, aan wie de onderwijsbevoegdheid is ontnomen op grond van door hen gepleegde zedendelicten, 1956.

⁹⁰ Deze stukken bevinden zich in het Geheim Archief van het bisdom Roermond. Aantekeningen hieruit in het Archief commissie-Deetman, rapportage bisdom Roermond.

⁹¹ In de periode van bisschop Gijsen werd bij gevallen waar de feiten duidelijk waren, de politie ingeschakeld voor aangifte of advies, aldus Gijsen in zijn gesprek met de Onderzoekscommissie. (Deetman 2011, deel 1, p. 271). Gijsen wilde overigens uit oogpunt van de privacy hiervan geen voorbeelden geven. In de casuïstiek hebben wij hiervan geen sporen gevonden.

Amsterdam. Bij een periodieke controle van de Amsterdamse zedenpolitie van de hotelregisters, onder andere met het oog op overtreding van art. 248bis, werd hij aangehouden. De rector bekende en zou uiteindelijk in Amsterdam worden veroordeeld.⁹²

Voorbeeld: assistent rector Heel

De zaak in 1958 tegen een assistent-rector in Heel (Midden-Limburg), die ontucht pleegde met een 11-jarige jongen, kwam bij toeval aan het licht. Hij werd op heterdaad betrapt door een officier van justitie die op zijn vrije dag een fietstocht maakte door de bossen. Bij nader verhoor bekende de rector dat hij de jongen tijdens uitstapjes en op zijn kamer de afgelopen maanden herhaaldelijk had misbruikt.

Voorbeeld: Harreveld

In de verschillende zaken rond het jongenstehuis Harreveld, die in hoofdstuk 8 uitvoerig worden beschreven, kwamen de zaken langs een ander weg aan het licht. Niet altijd met de directe bedoeling een strafvervolgung uit te lokken. De meest omvangrijke zaak, waarbij in 1960 twaalf broeders werden aangeklaagd, kwam aan het licht doordat een psycholoog die in het internaat werkzaam was zich tot de officier van justitie in Zutphen wendde. Hij stelde het gebrek aan professionaliteit van de in de instelling leidinggevende en werkzame broeders aan de kaak, waardoor hij en andere collega's op een zijspoor werden gezet. Veel minder was het zijn bedoeling om de aandacht te vestigen op mogelijk gepleegde ontucht. In de zaak in 1958 klaagde een van de pupillen bij de kinderrechter in Den Bosch, die hem in Harreveld had geplaatst, over handtastelijkheden van broeders. De kinderrechter wendde zich tot justitie met de vraag of dit incidenteel was. Anders wilde zij geen kinderen meer in Harreveld plaatsen. Voor de officier van justitie in Zutphen was dit reden om een onderzoek, eveneens door de rijksrecherche, te gelasten.

7.2.3 Tot in jaren zestig: wederzijds begrip OM en kerkelijk gezag

Als het wel tot een vervolging kwam, dan is een vast patroon te herkennen dat tot in de zestiger jaren standhield. Het OM informeerde de overste of de bisschop als een geestelijke werd verdacht van seksueel misbruik. Daarbij verlangde het OM dat het kerkelijk gezag maatregelen nam om recidive te voorkomen. Van de andere kant kwamen het OM en de rechter-commissaris de kerkleiding tegemoet door de zaak discreet te behandelen en bijvoorbeeld een schorsing van de bewaring te bewerkstelligen. Het OM en de kerkleiding trokken dus gezamenlijk op. Ter illustratie volgen hieronder enkele voorbeelden.⁹³

Voorbeeld: rector van een ziekenhuis

Toen in 1955 een rector van een ziekenhuis op verdenking van ontucht met een minderjarige (artikel 247 Sr) was gearresteerd, berichtte de officier van justitie aan de procureur-generaal: 'Het Bisdom van Roermond is van deze zaak op de hoogte en wil gaarne een scandalum zoveel mogelijk voorkomen. Het heeft bereids verdachte uit zijn functie ontheven en heeft maatregelen getroffen dat verdachte zal worden geplaatst in een broederklooster, waarschijnlijk te Vaals.' De zaak werd geseponeerd wegens gebrek aan bewijs. Toen deze rector twee jaar later zich weer misdroeg, vroeg de procureur-generaal welke maatregelen de officier van justitie wilde nemen om recidive te voorkomen: 'Het betrachten van discretie in deze treurige zaak is natuurlijk uitstekend, maar dat is

⁹² Deze zaak is ontleend aan de Bossche correspondentie. Het strafdossier bevindt zich in het archief van de arrondissementsrechtbank Amsterdam (Noord-Hollands Archief, Haarlem).

⁹³ De volgende voorbeelden met letterlijke citaten zijn afkomstig uit het Archief procureur-generaal Den Bosch, correspondentie inzake r.-k. geestelijken (1947) 1953-1967, tenzij anders vermeld. Dit archiefdeel bevindt zich ten tijde van het opmaken van dit rapport bij het bureau van het College van procureurs-generaal te Den Haag.

nog geen reden om alles te laten zoals het is. Overleg met het episcopaat ware m.i. gewenst opdat deze rector geplaatst worde in een omgeving waar toezicht over hem mogelijk is.' De officier van justitie besloot voorwaardelijk te seponeren met een proeftijd van 3 jaar. In overleg met de vicaris-generaal liet hij voor de duur van de proeftijd de rector in zijn woonplaats onder toezicht plaatsen van een driemanschap. Dit bestond uit vertegenwoordigers van Kerk, bestuur en justitie, namelijk de deken, de burgemeester en de groepscommandant van de rijkspolitie. De procureur-generaal ging hiermee akkoord, mits hem halfjaarlijks rapport werd uitgebracht over het gedrag van de rector. Overigens heeft dit niet geholpen, want na de proeftijd ging de rector weer in de fout. Hij is uiteindelijk opgenomen in een psychiatrische inrichting, waar hij niet veel later overleed.

Voorbeeld: pastoor West-Brabant

Een West-Brabantse pastoor werd in 1965 aangehouden op verdenking van ontucht met een minderjarige (artikel 247 Sr). De officier van justitie in Breda stelde hem in verzekering. Omdat hij de pastoor langer wilde vasthouden, vorderde de officier bewaring bij de rechter-commissaris. Deze stemde daarmee in, maar schorste de bewaring onder de voorwaarde dat de pastoor tot aan het proces in een abdij zou verblijven. Hij mocht die alleen voor bezoek aan een zenuwarts verlaten.

Voorbeeld: retraitepater

In een retraitehuis, een rooms-katholiek fenomeen, waar scholieren zich enige dagen intern onder leiding van een geestelijke konden verdiepen in de geloofsbeleving, maakte in 1959 een pater zich schuldig aan het onzedelijk betasten van de nog slapende jongetjes. Bij het verhoor bekende hij dit ook al in een ander retraitehuis te hebben gedaan. Hij werd in Huize Padua opgenomen en voorwaardelijk veroordeeld. Na die veroordeling vroeg de procureur-generaal aan de officier om te bevorderen dat de kerkelijke leiding van die pater de nodige maatregelen zou treffen om de voorkomen dat de veroordeelde na zijn behandeling in Padua zich weer aan het plegen van ontuchtige handelingen met minderjarigen schuldig zou maken.⁹⁴

Het kwam regelmatig voor dat de kerkelijke overheid voorstelde om een verdachte onder toezicht te stellen in een klooster, om voorarrest te voorkomen. In de meeste gevallen ging de rechter-commissaris hierin mee.⁹⁵

Vrijwel altijd stelde de rechter-commissaris de voorwaarde dat de verdachte psychiatrisch zou worden onderzocht of behandeld. Over de instelling waar dit moest gebeuren, werd overleg gepleegd met de kerkelijke overheid. Het bisdom Roermond prefereerde de Sint Willibrordusstichting in Heiloo of Huize Padua te Boekel. In veel gevallen werd de verdachte in een klooster geplaatst van waaruit hij extramuraal psychiatrisch onderzocht kon worden. De personen die in Heiloo werden behandeld, verbleven bijvoorbeeld vaak in het klooster van de zusters Augustinessen in Hilversum.

Van de 35 gevallen in de Bossche correspondentie waarbij het uiteindelijk tot een veroordeling kwam werd in 23 gevallen het voorarrest onmiddellijk of na korte tijd geschorst. Meestal gebeurde dat op voorwaarde dat de verdachte naar een inrichting (Heiloo of Padua) of een klooster ging, ver van de plaats waar hij voorheen werkzaam was geweest. In de gevallen waarin niet werd geschorst werd het voorarrest meer dan eens voor een groot deel doorgebracht in een psychiatrische inrichting in het kader van het gerechtelijk vooronderzoek.

⁹⁴ Deze zaak wordt behandeld in Deetman, 2011, deel 2, 57-58.

⁹⁵ O.a. in de zaak van een pater-lazarist., uitvoerig behandeld in Deetman 2011, deel 1, p. 279-285, i.h.b. p. 282. Ook in de zaak van Jan N., behandeld bij Dohmen 2010, p. 133-136, wist de provinciale overste het voorarrest te voorkomen door Jan N. een plaatsing in een klooster aan te bieden. Zie hoofdstuk 8.

Maar niet altijd ging de officier van justitie akkoord met een schorsing van de bewaring. Vooral niet wanneer hij de vergrijpen te ernstig vond.

Voorbeeld: kapelaan Den Bosch

Een kapelaan uit het bisdom Den Bosch werd in 1958 aangehouden wegens jarenlang misbruik van verschillende verkeners en misdienaars in zijn parochie. De rechter-commissaris schorste de bewaring op voorwaarde dat de verdachte opgenomen zou worden in een Limburgs klooster, ver weg van zijn parochie. Dat had het bisdom aangeboden. De officier van justitie ging hiertegen in beroep bij het Bossche Hof. Het Hof oordeelde dat de feiten van zodanig ernstige aard waren dat een schorsing niet in aanmerking kwam en vernietigde de beslissing van de rechter-commissaris.

Voorbeeld: broeder-groepsleider

In 1966 werd een broeder-groepsleider vervolgd wegens seksueel misbruik van meerdere van zijn pupillen (artikel 249 Sr). De officier van justitie ging tot vervolging over. De rechter-commissaris beval de bewaring, maar schorste die onmiddellijk, omdat de congregatie garant stond voor huisarrest in het klooster. De officier van justitie vond het feit echter zo ernstig dat hij na overleg met de procureur-generaal tegen de beslissing van de rechter-commissaris in beroep ging. Dit keer werd het beroep verworpen. Uiteindelijk zou de broeder veroordeeld worden tot 6 maanden gevangenisstraf, waarvan 4 voorwaardelijk.⁹⁶

Voorbeeld: broeder Maastricht

In Maastricht maakte in 1968 de officier van justitie bezwaar tegen de schorsing van de bewaring van een broeder, omdat die te weinig schuldbesef toonde. Het ging om een eenmalig geval van ontucht met een achtjarig jongetje. Deze broeder werd na anderhalve maand voorarrest veroordeeld tot vier maanden met aftrek, waarvan een maand voorwaardelijk. Hij bleef dus nog iets meer dan een maand achter de tralies.⁹⁷

Soms leidde een slappe houding van de kerkelijke overheid tot grote irritatie bij de procureur-generaal. Dan werd de grens van begrip voor elkaars belangen overschreden. Een kapelaan in de omgeving van Eindhoven had een minderjarige vrouw zwanger gemaakt. De Kerk had ervoor gezorgd dat de bevalling in het geheim en in het buitenland kon plaatsvinden. Het meisje was door de bisschop gemaand: 'Je moet er maar nooit over praten, want het is zo erg voor de katholieke kerk. Ik heb in mijn bisdom twee van die pastoors, maar als er meerdere van dat soort waren, dan wilde ik geen bisschop meer zijn.' Enige jaren later kwam bij toeval, bij het aanvragen van naamsverandering voor het kind, de zaak alsnog uit. De kapelaan werd verdacht van de misdrijven uit de artikelen 245, 248ter, 249 en 251bis Sr en werd vervolgd. Uiteindelijk seponeerde de officier van justitie omdat artikel 245 en artikel 248ter klachtdelicten waren, artikel 249 niet aan de orde was en het misdrijf van artikel 251bis was verjaard. De procureur-generaal hoopte dat de bisschop maatregelen zou nemen, maar dat gebeurde niet. De kapelaan, die inmiddels tot pastoor was benoemd, bleef in functie. Voor de bisschop was de kous af nu er geseponneerd was. De procureur-generaal Speyart van Woerden, overigens een trouw lid van de Rooms-Katholieke Kerk, was ontstemd hierover: 'Als er maar geen schandaal van komt, doet de bisschop niets en laat de betrokkene rustig pastoor ter plaatse.'

⁹⁶ Opmerkelijk in dit geval is dat hij zijn straf uitzat in de gevangenis Bergerhout te Alkmaar, waar een speciale afdeling was voor dergelijke gevallen. Een Maastrichtse broeder die ook daar zijn straf uitzat, meldde in een brief aan zijn overste dat de andere gevangenen rustige en meestal ontwikkelde mensen waren, met wie een goed gesprek over culturele onderwerpen was te voeren. Ook de geestelijke verzorging was goed. Na aankomst was hij onmiddellijk in bibliotheekwerk geplaatst. (Archief commissie-Deetman, rapportage broeders van Maastricht).

⁹⁷ Deetman 2011, deel 1, p. 406.

Uit de interviews bleek dat de procureurs-generaal rechtstreeks contact onderhielden met de bisschop en zijn vicaris-generaal. Een oud-kabinetschef van de Bossche procureur-generaal Van Overveldt, vertelde dat Van Overveldt hem de kamer uitstuurde als hij de bisschop zelf aan de lijn had.⁹⁸ Maar ook uit de casuïstiek blijkt dat deze contacten bestonden.

Voorbeeld: pastoor Oost-Brabant

In 1967 stuurde de officier van justitie van Den Bosch aan de procureur-generaal Van Overveldt het strafdossier tegen een pastoor die verdacht werd van ontucht met een minderjarige (artikel 247 Sr). Hij gaf aan te zullen vervolgen, omdat de gerelateerde handelingen naar zijn mening als ontuchtig waren aan te merken. Hij voegde er aan toe: 'Uit een oogpunt van vervolgingsbeleid lijkt mij bovendien vervolging geboden gezien de grote frequentie van deze handelingen en het planmatige karakter van hun opzet, het misbruik van verdachte's ambt en het ernstig tekortschieten in de aan dat ambt verbonden verantwoordelijkheid. Daartegenover lijkt mij de omstandigheid dat verdachte inmiddels door zijn kerkelijke overheid uit deze parochie is teruggetrokken geen voldoende argument om van vervolging af te zien.' De procureur-generaal erkende dat de beschreven handelingen ontuchtig waren, maar gaf toch de voorkeur aan niet-vervolging. Hij had van het bisdom begrepen dat de pastoor zijn verwijdering uit de parochie als ernstig en ingrijpend had ervaren. Bovendien was de pastoor hartpatiënt en was hij in het ziekenhuis opgenomen.

Een ander treffend voorbeeld laat zien hoe de procureur-generaal met de kerkelijke overheid samenwerkte.⁹⁹

Voorbeeld: Het geval Luik

In 1964 kreeg de officier van justitie in Maastricht bericht van het parket in Luik dat een geestelijke van het bisdom Roermond vervolgd zou worden wegens schennis van de openbare zedelijkheid in een park in Luik. De officier vroeg zijn Belgische collega hem op te hoogte te houden van de voortgang van de zaak. Het ging om een geestelijke met een zekere maatschappelijke bekendheid. Toen het Luikse parket had laten weten dat de beklaagde tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf was veroordeeld, vond de procureur-generaal het gepast de bisschop van Roermond, die nog in volledige onwetendheid verkeerde, hierover te informeren. Inmiddels bleek dat de betreffende geestelijke tegen zijn veroordeling in beroep was gegaan. De vicaris-generaal van het bisdom liet de procureur-generaal weten dat het hem om meerdere redenen gewensd leek dat er geen onvoorwaardelijke straf kwam en vroeg hem of er van diens zijde nog iets gedaan kon worden. De procureur-generaal gaf als advies om ter zitting een verklaring van de behandelende psychiater te overleggen, hetgeen er toe zou kunnen leiden dat het Hof waarvoor het beroep diende zelf een psychiatrisch onderzoek zou gelasten, dat op de strafoplegging invloed kon hebben.

Ook de officieren van justitie onderhielden contacten met de bisschoppen, zoals blijkt uit het volgende voorbeeld.

Voorbeeld: assistent-rector Heel

Een assistent-rector van het Sint Annagesticht te Heel was in 1958 aangehouden wegens herhaaldelijk seksueel misbruik van een misdienaar (artikel 248bis Sr). Na het eerste verhoor, waarin de verdachte alles bekende, nam de officier van justitie onmiddellijk contact op met de bisschop van Roermond. Die zorgde ervoor dat de bewaring in afwachting van het proces kon worden doorgebracht in het missiehuis van de assistent-rector.

⁹⁸ Het ging in dit geval waarschijnlijk niet om een geval van seksueel misbruik, maar in die tijd (1974-1975) speelde de kwestie van de abortusklinieken. De kerk drong er bij het OM op aan om abortus, voor zover strafbaar, te vervolgen.

⁹⁹ Ontleend aan de Bossche correspondentie.

In het bisdom Den Bosch was in deze zaken overleg tussen het bisdom in de persoon van de vicaris-generaal en de behandelende officier van justitie ook heel gebruikelijk, zoals blijkt uit een uitspraak van een officier van justitie tegenover de archivaris van het bisdom Den Bosch.¹⁰⁰

Herhaalde malen hebben de officieren van justitie in misbruikzaken voorwaardelijk geseponneerd.¹⁰¹ De voorwaarden werden uiteraard aan de verdachte gesteld. Maar daarbij verwachtte de officier van justitie ook de nodige maatregelen van de kerkelijke leiding. Daarover vond vooraf overleg plaats. De Kerk moest ervoor zorgen dat de geestelijke niet in herhaling zou vallen. Dat werd doorgaans bereikt door hem in een andere omgeving te plaatsen die minder risico van misbruik bood. Of door de geestelijke psychiatrisch te laten behandelen, en/of hem geheel uit zijn vroegere werkring te verwijderen. De naleving van de voorwaarden werd door justitie gecontroleerd.¹⁰²

Wij geven twee voorbeelden van gevallen waarin justitie heeft gevraagd om medewerking van de kerkelijke leiding.

Voorbeeld: norbertijn Heeswijk

In 1959 werd een norbertijn aangehouden vanwege exhibitionisme (artikel 239 Sr). De officier van justitie in Den Bosch vond strafvervolgning niet op zijn plaats, omdat het optreden van de pater zo afweek van normaal exhibitionisme, en zo lachwekkend was – het werd gepleegd op uitnodiging en ten overstaan van een zestal opgeschoten jongens. De officier van justitie besloot dan ook tot een voorwaardelijk sepot, nadat hij van de abt van de abdij de verzekering had gekregen dat er maatregelen werden genomen om nieuwe delicten van de pater te voorkomen.

Voorbeeld: kapucijn Breda

In 1962 maakte een pater kapucijn zich schuldig aan seksueel misbruik (artikelen 247 en 248bis Sr). De officier van justitie van Breda stelde voor om deze pater voorwaardelijk niet te vervolgen met een proeftijd van 3 jaar. De officier van justitie zou de provinciaal van de kapucijnen hiervan in kennis stellen. De procureur-generaal in Den Bosch ging hiermee akkoord, onder andere vanwege de lichamelijke en psychische toestand van verdachte. Maar hij verlangde wel strikte voorwaarden. Hij vroeg de officier van justitie uitdrukkelijk ‘te willen bevorderen bij de geestelijke overheid van verdachte dat deze nimmer meer bemoeienis heeft of krijgt met jeugdzorg en voorlichtingswerk op sexueel gebied.’

Zoals blijkt in het geval pater N., dat in hoofdstuk 8 wordt behandeld, schakelde justitie ook in latere jaren nog de leiding van een congregatie in om een voorwaardelijk sepot mogelijk te maken.

7.2.4 Geestelijken minder streng gestraft?

In zeer ernstige gevallen, of als de verdachte ontkende, ging het OM altijd tot vervolging over. Maar ook dan kwam het nogal eens voor dat de officier van justitie een voorwaardelijke gevangenisstraf eiste. En over het algemeen ging de rechter hierin mee. Het lijkt erop dat dit veel vaker voorkwam in zaken tegen geestelijken dan in zaken tegen andere verdachten van zedenmisdriven.

In de periode 1945-1980 kreeg 15 procent van de verdachten van zedenzaken (geestelijken en niet-geestelijken samen) een voorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd. Bij de 110 zaken tegen geestelijken is dat aantal 46 procent. Verschillende voorbeelden laten zien dat het OM en de rechter

¹⁰⁰ Deetman 2011, deel 1, p. 682, i.h.b. noot 8.

¹⁰¹ Zie hierover hoofdstuk 6.

¹⁰² Deetman 2011, deel 1, p. 126.

de uitvoering van maatregelen overlieten aan de Kerk. Kennelijk vertrouwden zij erop dat de Kerk voldoende maatregelen zou treffen om recidive te voorkomen. Ook het advies van de psychiater speelde hierbij een belangrijke rol.

Voorbeeld: pastoor Zuid-Limburg

Een pastoor in Zuid-Limburg werd in 1970 aangehouden omdat hij enkele jaren lang ontucht had gepleegd met een minderjarige jongen uit zijn parochie. Het was niet de eerste keer dat hij zich aan seksueel misbruik van minderjarigen had schuldig gemaakt. Maar de vorige keer had het bisdom die zaak nog buiten justitie kunnen houden. Dit keer ging de officier van justitie tot vervolging over. De pastoor werd door de rechtbank Maastricht veroordeeld tot een geldboete en twee maanden voorwaardelijke gevangenisstraf. Dat was, ook voor die tijd, een lichte straf, maar de rechtbank baseerde zich op het psychiatrisch rapport. Daarin werd de man in belangrijke mate verminderd toerekeningsvatbaar verklaard. De rechtbank woog ook mee dat hij geen strafblad had.

7.2.5 De zaak tegen de rector te Heel

In alle zaken, en ook in de contacten met de kerkelijke overheid, had het OM de regie. In één geval dreigde dat te mislukken vanwege de tussenkomst van een kinderrechter.¹⁰³ De hoofdofficier van justitie in Roermond, Messchaert, berichtte hierover uitvoerig aan de procureur-generaal in Den Bosch. De rector van het Sint Josephgesticht, een zwakzinnigeninrichting te Heel, werd verdacht van seksueel misbruik van enkele pupillen. Twee leken-groepsleiders wilden dit aangeven, maar de Roermondse kinderrechter raadde hen aan om niet naar de politie te gaan. Het zou het imago van de geestelijkheid schaden. Bovendien zou de leiding van de inrichting de kwestie wel zelf oplossen. Toen Messchaert dit hoorde, riep hij de kinderrechter op het matje. Hij maakte hem zeer duidelijk dat niet de kinderrechter, maar het OM bepaalde of iemand vervolgd zou worden. De kinderrechter was over dit onderhoud zo beduusd, dat hij beloofde dit voortaan niet meer te doen. De rector werd in 1967 door de rechtbank van Roermond vrijgesproken bij gebrek aan bewijs. De officier van justitie ging hierop in beroep en kreeg zijn gelijk. De rector werd door het Hof veroordeeld tot 5 maanden gevangenisstraf, waarvan 4 maanden voorwaardelijk met een proeftijd van 3 jaar. Bovendien kreeg hij het verbod om zich nog ooit met het jeugdwerk, onderwijs en zorg aan minderjarigen bezig te houden.¹⁰⁴

7.2.6 Weinig gegevens over het ressort Arnhem

De archieven geven een behoorlijk gedetailleerd beeld van de gang van zaken in het ressort Den Bosch. Maar over de praktijk in het ressort Arnhem is weinig te vinden. In het archief van de procureur-generaal bevinden zich wel verschillende dossiers over strafrechtelijk onderzoek naar hoge ambtsdragers, maar daaronder zijn geen zaken tegen rooms-katholieke geestelijken.¹⁰⁵

Ook het aantal zaken uit de parketregisters en uit andere bronnen is uitermate gering: twee zaken in het arrondissement Almelo, één zaak in Arnhem en achttien zaken in Zutphen. De Zutphense zaken houden allemaal verband met het internaat Harreveld, dat in hoofdstuk 8 afzonderlijk wordt besproken. Over één van de andere zaken is vrij veel bekend, door het onderzoek van de commissie-Deetman in het archief van het aartsbisdom Utrecht. Het geeft inzicht in de interactie tussen Kerk en OM, die niet veel afwijkt van wat wij in de Bossche zaken hebben geconstateerd.

¹⁰³ Een kinderrechter had vanwege zijn bevoegdheid tot het onder toezicht stellen van kinderen, veel contact met de instellingen waar de kinderen geplaatst werden. In die rol heeft hij waarschijnlijk in deze zaak geïnterveneerd.

¹⁰⁴ Een reconstructie van deze zaak werd gepubliceerd in De Limburger, 17-9-2011. De interventie van de kinderrechter was toen nog onbekend.

¹⁰⁵ Gelders Archief, Archief van het parket Procureur-Generaal Arnhem (1938) 1945-1979 (1986), inv. nrs. 2762-2769.

Voorbeeld: kapelaan Zutphen

In 1955 werd een kapelaan in het arrondissement Zutphen verdacht van ontucht met minderjarige meisjes. Hij ontkende, zodat de officier van justitie de zaak verder onderzocht. De officier was eigenlijk wel bereid tot voorwaardelijk sepot. De officiaal van het aartsbisdom Utrecht schakelde daarna een advocaat in om bij het OM te bemiddelen voor een onmiddellijke psychiatrische behandeling in een inrichting wegens verminderde toerekeningsvatbaarheid. De rechter-commissaris was echter niet bereid tot schorsing van de voorlopige hechtenis en liet een zenuwarts een psychiatrisch rapport opmaken. Omdat de kapelaan toerekeningsvatbaar werd verklaard wilde de officier van justitie een jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf eisen, maar hij bracht dat tijdens het proces terug tot een straf van 3 maanden (gelijk aan het voorarrest). Hij vertrouwde erop dat de geestelijke autoriteiten voldoende toezicht op de verdachte zouden houden, zodat er weinig kans was dat de verdachte opnieuw in de fout zou gaan. Die inschatting bleek juist, want de kapelaan was daarna zonder verdere problemen nog 35 jaar parochieherder op de Veluwe.

7.2.7 Bisdom terughoudend bij zaken rond kloosters en congregaties

Tot slot nog een observatie over de relatie tussen het OM en de kerkelijke leiding. Er was verschil tussen zaken tegen seculiere geestelijken (pastoors en kapelaans in de zielzorg) en tegen reguliere geestelijken (paters, broeders, zusters). Als een pastoor of kapelaan werd verdacht van misbruik, was er direct intensief contact tussen de bisschop en het OM. Dat gold in veel mindere mate voor geestelijken in een klooster of congregatie. De oversten van deze kloosters en congregaties werden veel minder of veel later betrokken bij de zaak. Meestal moest een advocaat een intermediaire rol vervullen.

Voorbeeld: frater hoofd middelbare school

Een frater, hoofd van een middelbare school, werd door de politie opgepakt wegens ontucht met jongens van 13 tot 15 jaar, en met twee meisjes. Met veel moeite wist de advocaat van de congregatie te bereiken dat de frater het vooronderzoek mocht afwachten in het bejaardentehuis van de congregatie. De rechtbank veroordeelde de frater tot 6 maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf, hoewel een psychiater een gunstig rapport had uitgebracht over de frater. De frater ging in hoger beroep, omdat de congregatie hem bij een onvoorwaardelijke gevangenisstraf uit de orde wilde zetten. De advocaat bepleitte in hoger beroep dan ook een voorwaardelijke straf, omdat dan de congregatie toezicht zou kunnen houden op de verdachte. Het Hof ging hierin mee en verlaagde de straf naar 6 maanden voorwaardelijk. In dergelijke zaken speelde het bisdom geen directe rol, wellicht omdat het een congregatie was naar pauselijk recht. De congregatie viel dus onder het rechtstreeks gezag van Rome.¹⁰⁶

Voorbeeld: verplegers Broeders van Heerlen

Maar ook bij bisschoppelijke congregaties kon de rol van het bisdom miniem zijn. Dat blijkt uit de zaak van Huize Meerssenhoven. In de jaren 1958-1961 vergrepen zich hier drie broeder-verplegers aan de jongens die aan hun zorg waren toevertrouwd. Zij behoorden tot de congregatie van de Broeders van Heerlen, die onder toezicht van de bisschop van Roermond stond. In deze geruchtmakende zaak hield het bisdom zich geheel afzijdig, hoewel de vicaris-generaal van het bisdom, Van Odijk, steeds goede contacten met justitie onderhield.¹⁰⁷

Voorbeeld: jeugdzorgwerkers Broeders van Amsterdam

Dezelfde terughoudendheid constateerden wij in de zaak Harreveld, die in hoofdstuk 8 uitvoerig wordt besproken. In 1958 was er een rechtszaak tegen twee leden van de Broeders van Amsterdam,

¹⁰⁶ Codex Iuris Canonici, art. 589-590.

¹⁰⁷ Over deze zaak uitgebreid Deetman 2011, deel 1, p. 277-279. Het bisdom beschouwde deze congregatie als erg zwak. Herhaaldelijk waren er problemen, in het bijzonder in de zwakzinnigeninrichting St. Joseph te Heel (Deetman 2011, deel 1, p. 274).

een congregatie naar bisschoppelijk recht. Zij werden zowel in eerste instantie als in hoger beroep veroordeeld tot drie maanden onvoorwaardelijk. De advocaat diende een gratieverzoek in, maar op last van de bisschop van Haarlem werd dit ingetrokken.

7.3 Het OM en de psychiatrie

In het rapport van de commissie-Deetman wordt uitvoerig stilgestaan bij de rol van de psychiatrie in de gevallen van seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk. Vaak was er driehoeksoverleg tussen OM en rechterlijke macht enerzijds, kerkelijke en religieuze oversten anderzijds, en psychiaters als adviserende deskundigen. Volgens het rapport was het gebruikelijk dat het OM bij zedendelicten dergelijk overleg had. 'Daarin vervulden psychiaters veelal een scharnierfunctie, wanneer het ging om psychiatrische behandeling en trajecten voor resocialisatie van zedendelinquenten.'¹⁰⁸

De commissie-Deetman meent dan ook dat hier geen sprake was van een specifieke rooms-katholieke oplossing, toegesneden op de bijzondere plegersgroep van priesters en religieuzen. Toch blijft het volgens Deetman wel mogelijk dat deze groep, in de decennia na de Tweede Wereldoorlog, geprofiteerd heeft van vormen van klassenjustitie. Om daarover enige uitspraak te doen was echter volgens de commissie nader onderzoek nodig.¹⁰⁹ Het rapport beschrijft de volgende zaak als voorbeeld van het driehoeksoverleg.

Voorbeeld: pater lazarist

Een pater lazarist had zich schuldig gemaakt aan seksueel misbruik met minderjarigen (artikel 248bis Sr). Nog voordat de zaak de officier van justitie bereikte, had de provinciale overste de verdachte laten onderzoeken door een psychiater. Toen de officier van justitie de zaak wilde vervolgen, ontving hij een brief van de psychiater. Deze adviseerde tot voorwaardelijke niet-vervolgung, vanwege de geestelijke gesteldheid van de pater. Vooral ook omdat de overste garant wilde staan voor streng toezicht binnen de kloostermuren. De officier van justitie nam dit advies over, maar controleerde periodiek of de belofte van de overste werd nagekomen.

Dit geval kan met vele vergelijkbare voorbeelden worden aangevuld. In de meeste gevallen – zeker in de jaren vijftig en begin zestig – werden psychiaters ingeschakeld die behoorden tot de vaste deskundigen voor de bisdommen en congregaties.¹¹⁰ Zij gaven advies op verzoek van de kerkelijke leiding, ook in zaken die niet tot vervolging hebben geleid. Zij waren verbonden aan psychiatrische instellingen, zoals F.M. Havermans (die ook jurist was) en P. Kroft (Sint Servatius te Venray), G.B.J. Janssens (Voorburg te Vught), J.P. de Smet, J.J. Dijkhuis en M.L.J. Vaessen (Sint Willibrordusstichting te Heiloo), of zij waren als katholieke hoogleraren in de psychiatrie werkzaam, zoals E.A.E.D. Carp (Leiden) en J.J.G. Prick (Nijmegen).

Deze deskundigen speelden een belangrijke rol in het gerechtelijk vooronderzoek. Zij maakten een inschatting van de behandelbaarheid van de verdachte en gaven op grond daarvan een advies. Een dergelijk advies woog zwaar, zowel bij het OM als bij de rechtbank. Het OM gebruikte het advies bij de beslissing om wel of niet te vervolgen. De rechtbank liet de zwaarte van de straf mede afhangen van het advies. Daarvan waren deze psychiaters zich zeer bewust. De genoemde Havermans, die behalve psychiater ook jurist was, schreef in 1951 over zijn ervaringen als forensisch psychiater. Rechters waren, zo stelde hij, in het algemeen voor hun beoordeling van neurosen en psychopathie-

¹⁰⁸ Deetman 2011, deel 1, p. 125.

¹⁰⁹ Deetman 2011, deel 1, p. 125.

¹¹⁰ Deetman 2011, deel 1, p. 99.

en afhankelijk van psychiaters; en ook voor het bepalen van de aard, mate en duur van toezicht. Zijn collega G. Janssens bevestigde dit in zijn rede 'De psychiater als voorlichter van de rechter' uit 1958.¹¹¹ De psychiaters traden ook op als behandelaars in het psychiatrische traject dat door justitie kon worden opgelegd als voorwaarde bij straf of sepot. Het doel was dan om de pleger te genezen en te resocialiseren.¹¹²

De meeste adviezen van de psychiaters kenschetsten de verdachte als patiënt-neuroticus, die behandeld moest worden.¹¹³ Sommige psychiaters vonden bovendien dat de gevolgen van de celbaatsverplichting moesten worden meegewogen.¹¹⁴ Zij adviseerden daarom vaak om een voorwaardelijke gevangenisstraf op te leggen. De officier van justitie en de rechter gingen hierin niet altijd mee.

Voorbeeld: rector Roermond

Een rector in het bisdom Roermond werd aangehouden wegens seksueel misbruik van minderjarige meisjes. Zijn bewaring werd opgeschort, mocht hij, na overleg met het bisdom, doorbrengen in Heiloo, waar hij psychiatrisch onderzocht werd. De psychiater De Smet oordeelde dat een onvoorwaardelijke gevangenisstraf de verdachte ernstig achteruit zou zetten. De officier van justitie wilde dit advies wel meenemen in zijn eis, maar hij vond toch dat een gedeeltelijk onvoorwaardelijke straf terecht zou zijn omdat de verdachte aanmatigend en lichtelijk tiranniek optrad. De rector werd door de rechtbank veroordeeld tot 4 maanden gevangenisstraf, waarvan 3 voorwaardelijk. Zowel de officier van justitie als de verdachte gingen in hoger beroep, maar het Hof liet de uitspraak van de rechtbank in stand.

Voorbeeld: rector West-Brabant

In de zaak van de rector die jongens meenam naar Amsterdam (zie 7.2.2) stelde de 75 jarige niet-katholieke, gerechtspsychiater vast dat de begane daden wezen op een belangrijk geestelijk defect. Van welke aard dat was, moest nader onderzocht worden. In overleg met de officier van justitie werd besloten dat de verdachte werd opgenomen in Heiloo, en dat directeur De Smet zelf hem zou onderwerpen aan een diepgaand onderzoek en eventueel zou beginnen met psychotherapie. Op grond van het onderzoek stelde De Smet vast dat de rector van zijn homoseksuele gedrag kon worden afgeholpen. De gerechtspsychiater adviseerde daarom een gecombineerde straf met een lang voorwaardelijk gedeelte. Evenals in het bovenstaande geval bestond er vrees dat een onvoorwaardelijke straf de bereikte resultaten zou benadelen. En ook hier ging de officier hier niet in mee, hij eiste tweeënhalf jaar. De rechtbank hield wel rekening met het advies en legde een straf op van een jaar, waarvan drie maanden voorwaardelijk. Door de aftrek van het voorarrest hoefde de rector nog maar twee maanden in de gevangenis door te brengen. Als voorwaarde werd opgelegd dat hij zich liet opnemen in Heiloo en gedurende de proeftijd van drie jaar daar zou verblijven zolang als de toezichthoudende reclasseringsinstelling dat nodig vond.

7.3.1 Oog voor het slachtoffer

Niet alle psychiaters zagen de verdachte primair als patiënt. Er waren ook psychiaters die de traumatische gevolgen voor het slachtoffer vooropstelden. Bijvoorbeeld in de geruchtmakende zaak rond Huize Meerssenhoven.

¹¹¹ Zie ook het artikel van D. Wiersma, 'Psychiater en misdadiger' waarbij een afzonderlijke paragraaf gewijd is aan de psychiater en de rechter, in: De Gids, jrg. 96 (1932), p. 350-381.

¹¹² M.E. Monteiro, 'Discretie en deskundigheid. Een verkenning van de rol van rooms-katholieke psychiaters in de bestuurlijke aanpak en afhandeling van seksueel misbruik van minderjarigen (1945-1970)' in: Deetman 2011, deel 2, p. 57.

¹¹³ Er werd een onderscheid gemaakt tussen de zenuwlijders of neurotici, die bij tijdelijke behandeling waren gebaat, en psychopaten, die vaak in gestichten terecht kwamen. (Monteiro 2011, p. 53).

¹¹⁴ Deetman 2011, deel 1, p. 282.

Voorbeeld: de zaak rond Huize Meerssenhoven

In de jaren 1958-1961 werden drie broeders uit Huize Meerssenhoven verdacht van ernstig seksueel misbruik. De forensisch psychiater Hollman sloeg een geheel andere toon aan dan de andere psychiaters. Bij hen stond de verdachte als neurotisch gestoorde centraal, maar Hollman bekeek de zaak vanuit het perspectief van het slachtoffer. Hij stelde vast dat één van de broeders door zijn egoïsme een vrijwel onherstelbaar psychisch trauma had veroorzaakt bij de geestelijk gehandicapte jongens. Van zeker één van deze jongens wist hij dat die heteroseksuele verlangens had, en toch werd deze jongen gedwongen tot homoseksuele daden. De broeders werden ter observatie overgebracht naar Sint Servatius in Venray. Daar oordeelde men twee van hen volledig toerekeningsvatbaar en de ander licht verminderd toerekeningsvatbaar. De straffen waren dan ook niet mals: voor twee van hen 12 maanden gevangenisstraf met aftrek, waarvan 2 maanden voorwaardelijk. Voor de ander, de overste van Huize Meerssenhoven, eiste de officier van justitie 2 jaar onvoorwaardelijk, zowel in eerste aanleg als in hoger beroep. In beide gevallen luidde de uitspraak 1 jaar onvoorwaardelijk met aftrek van voorarrest.

Voorbeeld: rector Heel

Het OM schakelde ook een forensisch psychiater in bij de zaak tegen de rector van het Sint Josephgesticht te Heel (zie 7.2.5). Deze psychiater, dr. C. Lely, was lid van een onderzoekscommissie die de tekortkomingen bij internaten op het gebied van seksuele voorlichting in kaart bracht. Hij oordeelde hard over de verdachte, die misbruik had gemaakt van weerloze, verstandelijk gehandicapte pupillen. Er is dan een omslag bij justitie merkbaar van het louter voorkomen van recidive naar vergelding met het oog op wat de slachtoffers is aangedaan.

Voorbeeld: kapelaan Midden-Limburg

In één van de onderzochte gevallen heeft de psychiater geadviseerd om de verdachte te castreren. Het betreft een kapelaan in Midden-Limburg die in 1952 verdacht werd van ernstige ontucht met meerdere minderjarige jongens (artikel 247 Sr). Op verzoek van de officier van justitie werd hij onderzocht door de zenuwarts G. Janssens te Vught, die de castratie ‘in het belang van de verdachte en van de maatschappij’ ernstig aanbeval. Het advies werd opgevolgd, waarna de officier van justitie deze zaak voorwaardelijk seponerde.¹¹⁵

7.4 Voorlopige conclusies

Tussen het OM en de kerkelijke leiding bestond een goed overleg wanneer een geestelijke verdacht werd van seksueel misbruik van minderjarigen.

De Kerk probeerde de zaak zoveel mogelijk buiten de publiciteit te houden, vanwege mogelijke reputatieschade van de Kerk. Het OM verlangde op zijn beurt dat de Kerk maatregelen zou nemen om recidive te voorkomen. Dit blijkt het duidelijkst uit gevallen waarin de officier van justitie besliste tot een voorwaardelijk sepot. De voorwaarden werden zodanig geformuleerd dat de kerkelijke overheid – en niet de verdachte zelf – handelend moest optreden, of in ieder geval condities moest scheppen voor het uitvoeren van de voorwaarden. Bijvoorbeeld: de verwijdering van de verdachte uit de werkkring, een psychiatrische behandeling en een streng toezicht.

¹¹⁵ Vrijwillige castratie van een frater-onderwijzer leidde ertoe dat een bijkomende straf van ontnemen van de onderwijsbevoegdheid niet werd opgelegd. Men meende dat met de castratie recidive werd voorkomen. (R.S.B. Kool, ‘Schuivende panelen. Een achtergrondstudie naar wereldlijke en kerkelijke ontwikkelingen rond om seksueel misbruik van minderjarigen binnen de Rooms-Katholieke Kerkprovincie (1945-2010)’, in: Deetman 2011, deel 2, p. 97, nt. 90).

In de onderzochte jaren zijn wij geen gevallen tegengekomen waarin de kerkelijke leiding zelf aangifte deed tegen een geestelijke vanwege seksueel misbruik van minderjarigen. Integendeel, de Kerk trachtte zoveel mogelijk vervolging te voorkomen. In de gevallen die wij hebben onderzocht, heeft het OM de Kerk nooit hierop aangesproken, terwijl daartoe soms wel aanleiding was.

8. Geruchtmakende zaken

Dit hoofdstuk gaat dieper in op vier zaken die in de publiciteit en in het rapport van de commissie-Deetman veel aandacht hebben gekregen.

8.1 De zaak van pater L.

De lazarist pater L. (1923-2002) was van 1956-1984 werkzaam als priester in Rumpen (Brunssum). Eerst als kapelaan van het rectoraat (later parochie) van Sint Vincentius a Paulo, vanaf 1967 als moderator van de LTS. Hij bleef in die jaren in de pastorie wonen. Ook vroeg de pastoor hem bij een aantal activiteiten in de parochie actief te blijven, zoals de scouting en de voetbalclub.¹¹⁶ In 1983 ging hij als moderator om gezondheidsredenen in de VUT.¹¹⁷

Bij de scouting was hij vooral actief als eindredacteur van het clubblad 'De Speurder'. Jongens die hem daarbij behulpzaam waren, mochten mee op vakantie in Zwitserland. Tijdens die vakanties sliepen de jongens om beurten bij hem op de kamer. Eind 1984 ontstond de verdenking dat hij met een aantal van die jongens in een periode van ongeveer twaalf jaren regelmatig seksuele handelingen had gepleegd, met name tijdens deze vakanties. Na een politieonderzoek, waarbij twaalf betrokkenen werden verhoord, werd hij gearresteerd. Zijn voorarrest werd door de rechter-commissaris geschorst, toen bleek dat de leiding van de lazaristen bereid was hem voorlopig in het klooster in Panningen op te nemen. Na onderzoeken door de reclassering en een gerechtspychiater besloot de officier van justitie in 1985 hem voorwaardelijk niet te vervolgen. Na de proeftijd volgde een onvoorwaardelijk sepot.

Deze zaak is in het boek 'Vrome zondaars' van Joep Dohmen uitvoerig besproken.¹¹⁸ Ook in het rapport van de commissie-Deetman wordt de zaak behandeld als een voorbeeld van de wijze waarop het samenspel tussen de drie partijen functioneerde.¹¹⁹ Deetman noemde dit de driehoek van OM en rechterlijke macht enerzijds, kerkelijke en religieuze oversten anderzijds, en ten derde de psychiaters als adviserende deskundigen. Deetman baseerde zich op het strafdossier dat bij het parket in Maastricht berust, het archief van de lazaristen en op een gesprek dat werd gevoerd met de behandelend officier van justitie, mr. H.A. Marquart Scholtz. Ook werd informatie ingewonnen bij de leiding van de lazaristen en bij de toenmalige bisschop Gijsen.

¹¹⁶ Deetman 2011, deel 1, p. 283-285 beschrijft dat pastoor Haazevoet al in 1959 berichten over misdragingen van pater L. naar de provinciale overste had gestuurd. Het betrof seksueel misbruik van een jongen en een meisje. Conclusie was toen dat de voordelen van overplaatsing kleiner waren dan de nadelen. 'Bovendien is hij hier onder een tamelijk zware bewaking als dit zo kan gezegd worden.' Haazevoet was in 1984 nog pastoor in Rumpen.

¹¹⁷ Deetman 2011, deel 1, p.283 geeft aan dat voor het geven van godsdienstonderwijs een bisschoppelijke zending nodig was. Toen de zaak eind 1984 speelde oefende L. de functie van godsdienstonderwijzer niet meer uit en was er dus ook geen bisschoppelijke zending meer.

¹¹⁸ Dohmen 2010, p. 211-218.

¹¹⁹ Deetman 2011, deel 1, p. 279-285.

8.1.1 De justitiële archieven

Het straf dossier ligt in het archief van het arrondissementsparket in Maastricht.¹²⁰ Dat dossier bevat het proces-verbaal van 20 december 1984 dat door de gemeentepolitie Brunssum is opgemaakt, de stukken over de inverzekeringstelling en de voorlopige hechtenis en het gerechtelijk vooronderzoek. Daarbij is ook het rapport van de gerechtspsychiater dr. A.M.H. van Leeuwen van 1 juli 1984. Het reclasseringsrapport is niet in het dossier aanwezig. De kennisgeving van voorwaardelijke niet-vervolgving bevindt zich wel bij de stukken. Uit het beschikbare straf dossier blijkt het volgende.

De aanleiding tot het onderzoek en de inhoud van de getuigenverklaringen

Op zondag 9 december 1984 heeft een zekere Z, toen 23 jaar, zijn vader verteld over seksueel misbruik door pater L. in 1973/1974. Aanleiding hiervoor was een conflict binnen de scoutinggroep waarbij de vrouw van Z betrokken was. Z vermoedde dat pater L. nog steeds kinderen misbruikte, omdat hij op het zomerkamp in 1984 jongens erover had horen praten dat de pater wilde dat de jongens zonder onderbroek sliepen. Hij was daardoor in geestelijke nood geraakt. Volgens de verklaring van Z. werd op advies van zijn vader pastoor Bongaards erbij gehaald.¹²¹ Aan hem vertelde hij alles wat hij wist en vermoedde. De pastoor heeft toen zijn ouders en zijn echtgenote ingelicht. Op maandag 10 december 1984 meldde de vader van Z. telefonisch aan de voorzitter van de scoutinggroep, Matthias Kronieger, wat zijn zoon hem verteld had.¹²² Daarop had Kronieger een gesprek met de vader, waarbij ook Z. aanwezig was. Kronieger belegde een bestuursvergadering, waarin werd besloten dat pater L. voorlopig van alle functies binnen de scouting werd ontheven, in afwachting van de uitkomst van een onderzoek. Dit besluit werd op schrift gesteld en aan pater L. persoonlijk overhandigd. Deze ontkende niet, maar gaf ook niet toe. Hij onthield zich, aldus Kronieger, van enig commentaar.¹²³

Kronieger stelde een klein onderzoek in, waarbij bleek dat er verschillende slachtoffers waren. Naar aanleiding daarvan belegde Kronieger op donderdag 13 december 1984 's avonds weer een vergadering met het voltallige bestuur en de ouders. Diverse personen beweerden pertinent dat pater L. ontuchtige handelingen had gepleegd. In overleg met een aantal ouders en slachtoffers is een lijst samengesteld met de namen van de voorlopig bekende slachtoffers. Daarmee kwamen Kronieger en enkele andere bestuursleden om 21.05 uur bij de politie, waar hoofdagent Van Hameren hen te woord stond en een proces-verbaal opmaakte. Kronieger gaf aan dat de ouders en slachtoffers een einde wensten te maken aan deze praktijken en dat ze bereid waren een verklaring af te leggen of aangifte te doen tegen pater L. Ze waren zeer verontrust en hadden angst dat pater L. zou trachten met hen in contact te treden. Daarom verzocht Kronieger namens de ouders een strafvervolgging te starten, om voorgoed een einde te maken aan de praktijken van pater L. die al meer dan tien jaar aan de gang zouden zijn. Kronieger overhandigde een (voorlopige) lijst met de namen van de slachtoffers. Die lijst is vernietigd nadat de daarin genoemde slachtoffers de volgende dagen waren verhoord.

Vervolgens deed één van de bestuursleden die dag om 21.50 uur aangifte van ontuchtige handelingen of poging daartoe met zijn dertienjarige zoon. Daarna begonnen de politieverhoren die duurden tot 20 december 1984 toen het proces-verbaal werd gesloten. Op de omslag van het proces-verbaal is de verdenking als volgt omschreven: 'Overtreding van artikelen 247 en 249 Sr., gepleegd in Brunssum en in Zwitserland, in de jaren 1972 tot en met 1984.'

¹²⁰ Onder parketnummer 03-017116-84.

¹²¹ Moet zijn Bongarts, pastoor van een andere parochie in Brunssum.

¹²² Genoemd bij Dohmen 2010, p. 217, als iemand die er niet meer over wil praten.

¹²³ Dohmen 2010, p. 213: volgens Frans Knubben, scoutingleider, reageerde pater L. kwaad en ontkende hij.

Vanaf vrijdag 14 december 1984 tot dinsdag 18 december 1984 heeft de politie twaalf getuigen gehoord. Van negen getuigen is een verklaring in het proces-verbaal opgenomen. Twee van hen was niets overkomen. Zij waren in 1984 respectievelijk veertien en twaalf jaar.

Van de drie andere getuigen is geen verklaring opgenomen. Het proces-verbaal meldt dat ze wel gehoord zijn, maar dat ze niet waren misbruikt. Ze hadden wel geruchten over misbruik vernomen.

Zeven getuigen hebben verklaard dat ze waren misbruikt. Drie van hen waren op het moment van het verhoor minderjarig. Het betrof feiten uit 1981, 1982-1984 en 1984. De vier volwassenen onder die zeven meldden misbruik in de jaren 1968-1970, 1972-1973, 1973-1974, 1975-1980. Onder hen was ook Z.¹²⁴ Het proces-verbaal vermeldt dat het slachtoffer van het misbruik in 1968-1970 geen aangifte deed omdat de zaak verjaard was. Pater L. gaf de feiten uit die periode wel gedeeltelijk toe.¹²⁵ Een van de volwassen getuigen legde een uitgebreide verklaring af over de handelingen die pater L. had gepleegd, maar wilde geen aangifte doen en wenste ook geen strafvervolging.

De slachtoffers waren dertien of veertien jaar oud toen de ontucht werd gepleegd. De jongens sliepen tijdens de vakantie in Zwitserland om beurten gedurende een week bij pater L. op de kamer. Na enkele nachten begon hij dan met handtastelijkheden, eerst knuffelen, tongzoenen, daarna betasting van het geslachtsdeel, tot soms masturbatie. Buiten de vakanties gebeurde dit soms ook tijdens het redactiewerk voor het clubblad. Soms gaven de jongens aan dat ze hier niet van gediend waren, maar niemand lichtte de ouders in en ook onderling werd er nauwelijks over gesproken. Wel werden soms toespelingen gemaakt. Inmiddels wist pater L. de jongens wel aan zich te binden. Tijdens de verhoren gaven sommige slachtoffers aan dat ze er geestelijk onder leden.

Inverzekeringstelling, voorarrest en gerechtelijk vooronderzoek

Op maandag 17 december 1984 werd pater L. aangehouden omdat hij werd verdacht van seksueel misbruik (artikelen 247 en 249 Sr). Hij werd overgebracht naar het politiebureau in Brunssum en voorgeleid aan een hulpofficier van justitie. Pater L. verklaarde bij die gelegenheid: 'Ik geef toe, dat ik gedurende de laatste vijftien jaar ontuchtige handelingen heb gepleegd met jongens beneden de leeftijd van zestien jaar. Dit is onder andere gebeurd, toen ik met die jongens op vakantie was in Zwitserland.'¹²⁶

De hulpofficier van justitie stelde pater L. in verzekering voor de tijd van ten hoogste twee dagen. Het bevel tot inverzekeringstelling vermeldt als verdenking: 'Het plegen van ontuchtige handelingen ten opzichte van aan zijn zorg toevertrouwde minderjarigen en het plegen van dergelijke handelingen met personen beneden de leeftijd van 16 jaar, gepleegd in de jaren 1982, 1983, en 1984 in Brunssum en Zwitserland, strafbaar gesteld bij art. 247 en 249 Sr.'

Op 19 december 1984 heeft de officier van justitie Marquart Scholtz de inverzekeringstelling met twee dagen verlengd.

Van maandag 17 december tot donderdag 20 december 1984 werd pater L. dagelijks verhoord. Soms gaf hij feiten toe, soms ontkende hij of gaf er een andere uitleg aan. De ondervragers brachten geen feiten ter sprake die niet door de getuigen waren genoemd. Zelf noemde hij ook geen andere feiten.

¹²⁴ Anders dan Dohmen 2010, p. 215 vermeldt, bevat het proces-verbaal ook een gedetailleerde verklaring van hem.

¹²⁵ Dohmen 2010, p. 213: 'volgens scoutingleider Knubben hield de politie op met zoeken toen er zeven belastende verklaringen waren.' Uit het proces-verbaal volgt dat de politie alle personen op de ingediende slachtofferlijst heeft gehoord, en ook jongens die tijdens deze verhoren werden genoemd.

¹²⁶ De verklaring dat hij er spijt van had deed hij, anders dan Dohmen 2010, p. 213 aangeeft, toen niet, maar later, bij de behandeling van de vordering tot inbewaringstelling op 21 december 1985.

Bij de stukken bevindt zich een brief van de provinciale overste van de lazaristen, P.V.M. Groetelaars. Die brief is gericht aan de raadsman mr. H.F.G. Driessen en is gedateerd 18 december 1984. Over de totstandkoming van deze brief vermeldt Deetman (die pater L. aanduidt als pater CM2) het volgende: 'Op de dag van zijn aanhouding (...) werd een advocaat ingeschakeld via één van zijn medekapelaans. De volgende dag belde de advocaat met de provinciale overste. Van dit gesprek is een handgeschreven notitie bewaard gebleven. Uit deze notitie en een op dezelfde dag nog geschreven brief van de provinciale overste aan de advocaat van pater CM2 is het volgende op te maken. Volgens de advocaat zag de zaak van pater CM2 er ernstig uit (...). De volgende dag zou de advocaat met de officier van justitie spreken. In dit verband was een verklaring van de provinciale overste nodig dat de kapelaan in een huis van de congregatie zou worden opgenomen. Dat zou wellicht helpen om een zware straf vanwege overtreding van artikel 247 en artikel 249 van het Wetboek van Strafrecht te voorkomen.'¹²⁷

Groetelaars schrijft in zijn brief:

'Naar aanleiding van ons telefoongesprek van deze morgen wil ik gaarne verklaren dat pater L., als lid van onze gemeenschap, welkom is in een van onze huizen. Er was met hem reeds afgesproken, voordat hij door de politie werd meegenomen, dat hij na een kort verblijf bij zijn broer, niet meer naar Brunssum terug zou keren, maar naar Panningen zou komen.

Op dit ogenblik zou het Missiehuis in Panningen het eerst in aanmerking komen om hem op te vangen. Het huis herbergt een Kloosterbejaardenoord en is daarnaast het centrale huis van de Congregatie in ons land. Hij zou hier in een grotere groep worden opgenomen (rond 20 personen).

Gehoord hebbend hoe lang de problematiek van pater L. blijkbaar reeds speelt en de ernst van de beschuldigingen, zal hij mijns inziens, ook bij een verblijf hier, deskundige begeleiding nodig hebben op het gebied van de psychiatrie of de psychotherapie. Zo'n begeleiding zou tevens van dienst kunnen zijn een weg te vinden naar de toekomst als de actuele problemen voorbij zijn.'

Op 21 december 1984 werd pater L. voorgeleid aan de officier van justitie. Die deed diezelfde dag bij de rechter-commissaris een vordering tot gerechtelijk vooronderzoek en inbewaringstelling. In die vordering is de verdenking als volgt omschreven: 'dat hij in of omstreeks de periode van januari 1980 tot 17 december 1984 in Zwitserland en/of in de gemeente Brunssum meermalen ontucht heeft gepleegd met een of meer aan zijn zorg, opleiding of waakzaamheid toevertrouwde minderjarige jongens; subsidiair: dat hij in of omstreeks de periode van januari 1980 tot 17 december 1984 in Zwitserland en/of de gemeente Brunssum meermalen ontuchtige handelingen heeft gepleegd met een of meer jongens beneden de leeftijd van zestien jaren.'

De officier van justitie vond directe vrijheidsbeneming van de verdachte noodzakelijk. Als gewichtige reden van maatschappelijke veiligheid hield de vordering in: 'dat er ernstig rekening mede moet worden gehouden, dat de verdachte een misdrijf zal begaan waarop naar wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van 6 jaren of meer is gesteld hetgeen blijkt uit de omstandigheid, dat verdachte zich gedurende een tijdvak van ongeveer 15 jaren veelvuldig heeft schuldig gemaakt aan ontuchtige handelingen plegen met jonge jongens, daarbij zijn geestelijk overwicht misbruikend; dat vrees voor herhaling is te duchten.'

De rechter-commissaris heeft pater L. op 21 december 1984 verhoord, in aanwezigheid van zijn advocaat. De officier van justitie was bij het verhoor niet aanwezig. De pater verklaarde bij dat verhoor: 'Ik erken de in het bevel tot bewaring ten laste gelegde feiten te hebben gepleegd. Ik heb er spijt van. Ik ben vanaf 1952 als priester werkzaam geweest. Vanaf 1956 ben ik aalmoezenier. Tot 1969 heb ik geen probleem gehad van seksuele aard. Ik heb nimmer problemen gehad met betrekking tot

¹²⁷ Deetman 2011, deel 1, p. 280 en 281.

mijn celibaat. Ik kan thans terecht in het Provinciale Klooster te Panningen. Ik verzoek afwijzing c.q. schorsing van de voorlopige hechtenis. Ik ben bereid aan een psychiatrisch onderzoek mee te werken.'

De rechter-commissaris verleende het bevel tot bewaring voor een termijn van zes dagen, 'te ondergaan in het huis van bewaring Maastricht'. De verdenking en de gronden voor de bewaring waren gelijk aan die welke in de vordering werden genoemd.

Op verzoek van pater L. en zijn advocaat heeft de rechter-commissaris het bevel tot bewaring direct geschorst onder de voorwaarden:

- 'dat de verdachte, indien de opheffing van de schorsing mocht worden bevolen, zich aan de tenuitvoerlegging van het bevel tot voorlopige hechtenis niet zal onttrekken
- dat de verdachte, ingeval hij wegens het feit, waarvoor de voorlopige hechtenis is bevolen, tot andere dan vervangende vrijheidsstraf mocht worden veroordeeld, zich aan de tenuitvoerlegging daarvan niet zal onttrekken
- dat de verdachte zich niet schuldig zal maken aan strafbare feiten.'

De rechter-commissaris benoemde de psychiater dr. A.H.M. van Leeuwen als deskundige om een onderzoek in te stellen naar de geestvermogens van pater L. Hij bepaalde dat het onderzoek vóór 2 februari 1985 voltooid moest zijn. Op 3 juni 1985 vroeg de rechter-commissaris in een brief aan dr. Van Leeuwen waarom hij zijn rapport nog niet had ingediend. Dat rapport kwam uiteindelijk in juli binnen; het is gedateerd 1 juli 1985.

Dit rapport vermeldt dat er op 3 april 1985 een uitvoerig voorlichtingsrapport is uitgebracht door de reclassering (AVR) in Venlo. Zoals eerder gezegd ontbreekt dat rapport in het dossier. Wij hebben het niet kunnen achterhalen.

De conclusie van de psychiater luidt dat pater L. 'in vrij sterke mate' ontoerekeningsvatbaar was. Onder het kopje 'advies' staat:

'Buiten de nu ten laste gelegde feiten is onderzochte nooit op welke wijze dan ook met de strafrechter in aanraking geweest. Bovendien is de kans op herhaling van de hem nu ten laste gelegde feiten vrijwel uitgesloten. Bovendien heeft de ontdekking van die feiten tot even dramatische als pijnlijke veranderingen in zijn leven geleid. Ik denk dat de feitelijke gebeurtenissen in deze voor zichzelf spreken. Conform het voorstel in het voorlichtingsrapport moge ook vanuit de forensisch-psychiatrische invalshoek de met deze strafzaak belaste officier van justitie geadviseerd worden om onderzochte uit te nodigen voor een gesprek, tijdens welk gesprek hem dan medegedeeld zal kunnen worden dat de beslissing om al dan niet strafvervolging in te stellen met één jaar wordt uitgesteld. Mocht onderzochte in dat jaar niet tot een recidief komen, hetgeen in dit specifieke geval min of meer een zekerheid lijkt te zijn, dan kan op dat moment besloten worden tot het strafrechtelijk beleid van een seponering.'

8.1.2 De afloop van de zaak

Op 10 juni 1985 deelde de officier van justitie de rechter-commissaris schriftelijk mee dat hij voornemens was de strafzaak tegen pater L. voorwaardelijk te seponeren, en dat hij afzag van verdere vervolging van verdachte, 'weshalve het gerechtelijk vooronderzoek in de zaak kan worden gesloten'. De officier van justitie gaf hiervoor de volgende motivering:

‘Overwegende dat door de rechter-commissaris op 21 december 1984 Dr. A. van Leeuwen, psychiater, tot deskundige is benoemd met het oog op het uitbrengen van een rapport omtrent de geestesvermogens van verdachte;
Gezien het rapport van de Algemene Reclasserings Vereniging omtrent verdachte;
Overwegende dat verdachte thans sinds 21 december 1984 verblijft in het missiehuis/provinciaalaat van de Paters-Lazaristen te Helden-Panningen’.

Op 12 juni 1985 sloot de rechter-commissaris het gerechtelijk vooronderzoek. Op 22 juni 1985 werd dit in Panningen aan de verdachte betekend.

De ‘kennisgeving voorwaardelijke niet-vervolging’ die door de officier van justitie is ondertekend, dateert van 12 juli 1985. Deze is op 16 juli 1985 aan de verdachte betekend. Als voorwaarde is daarin vermeld dat pater L. zich gedurende een proeftijd van twee jaren niet aan enig strafbaar feit zal schuldig maken. Op 16 juli 1987 volgde het definitieve sepot.

8.1.3 Interview met mr. H.A. Marquart Scholtz

Een van ons, mr. F.H. Koster, heeft op 11 maart 2013 met mr. Marquart Scholtz over deze zaak gesproken. Mr. Marquart Scholtz neemt aan dat hij de zaak bij binnenkomst heeft gemeld aan de hoofdofficier van justitie, mr. Bauwens, maar weet dat niet zeker. Het was gewoonte dat bijzondere zaken gemeld werden aan de hoofdofficier van justitie, maar dat gebeurde niet schriftelijk. Mr. Marquart Scholtz heeft de zaak niet gemeld aan de procureur-generaal. Voor zover hij weet heeft ook de hoofdofficier van justitie geen melding gedaan aan de procureur-generaal. Binnen het parket bestonden geen bijzondere instructies voor de aanpak van zaken waarbij rooms-katholieke geestelijken waren betrokken.

Mr. Marquart Scholtz heeft bij de behandeling van deze zaak geen enkel contact met kerkelijke autoriteiten gehad. Hij kan zich in deze zaak geen gesprek herinneren met de advocaat van pater L. over een eventueel door de kerkelijke autoriteiten te schrijven brief aan de rechter-commissaris. De brief van de provinciale overste van 18 december 1984 kende hij niet toen de rechter-commissaris de bewaring schorste. Mr. Marquart Scholtz heeft pas na de schorsing van de bewaring contact gehad met de rechter-commissaris, die hem zei dat de brief een rol had gespeeld bij de beslissing tot schorsing. Daarna heeft mr. Marquart Scholtz die brief wel gezien. Hij zag geen reden om tegen die schorsing in beroep te gaan. Een dergelijk beroep achtte hij niet kansrijk, omdat pater L. nu was opgenomen in het congregatiehuis in Panningen en gezien de aard van de feiten.

Mr. Marquart Scholtz is uitgegaan van de feiten in het dossier. Andere, mogelijk nog eerder gepleegde feiten waren hem niet bekend. De beslissing tot voorwaardelijke niet-vervolging heeft hij zonder ruggespraak genomen. Hij heeft zich bij die beslissing gebaseerd op de adviezen van de reclassering en de psychiater. Of zijn beslissing in de gemeenschap van Rumpen tot commotie heeft geleid is hem niet bekend. Als dat het geval was geweest zou hij het hebben moeten horen. Want Brunssum, waarin Rumpen ligt, viel onder zijn ambtsgebied en hij onderhield wekelijks contact met de politie daar.

8.1.4 Conclusies

De zaak van pater L. is een tamelijk omvangrijke zaak, vanwege de frequentie van de seksuele handelingen en de periode waarover deze zich uitstrekten (ongeveer vijftien jaren). De verdachte heeft de feiten grotendeels bekend. Het valt op dat de officier van justitie, in zijn bevel tot inverzekeringstelling en in de vordering tot inbewaringstelling en gerechtelijk vooronderzoek, geen rekening hield met feiten die in de jaren zeventig zouden zijn gepleegd. Toch was er wel degelijk aanleiding om ook die feiten mee te wegen, want er waren getuigenverklaringen en de verdachte had bekend.

Het dossier bevat overigens geen aanwijzingen dat pater L. al in de vijftiger jaren ontucht zou hebben gepleegd. Voor zover wij hebben kunnen constateren, waren zulke aanwijzingen ook niet bekend bij de politie of het OM.¹²⁸ Er bestond dus geen aanleiding het onderzoek in dat opzicht te verbreden.¹²⁹

Dat in deze zaak voorwaardelijk is geseponneerd wekt verbazing. De feiten waren ernstig en strekten zich over langere tijd uit. De officier van justitie baseerde zich bij zijn beslissing louter op het rapport van de reclassering en op het psychiatrisch rapport. De verdachte werd door de psychiater in vrij sterke mate ontoerekeningsvatbaar geacht. Maar daartegenover stonden de ernst en de omvang van de feiten. Dat de officier van justitie de feiten kennelijk niet ernstig genoeg achtte valt niet goed te begrijpen. De zaak had in de gemeenschap van Brunssum grote beroering gewekt. “ Er waren felle reacties gekomen”, aldus Deetman.¹³⁰

Daarbij komt nog het volgende. De gang van zaken die aan die beslissing tot voorwaardelijk sepot vooraf ging roept vragen op. De rechter-commissaris had de psychiater op 3 juni 1985 gevraagd waar zijn rapport bleef. Op 10 juni 1985 meldde de officier van justitie aan de rechter-commissaris dat hij de zaak wilde seponeren. Het rapport van de psychiater was toen nog niet beschikbaar. In zijn motivering verwijst de officier van justitie wel naar de inhoud van het al beschikbare rapport van de reclassering, maar voor het psychiatrisch rapport verwijst hij alleen naar de opdracht daartoe door de rechter-commissaris en niet ook naar de inhoud van dat rapport.

Droeg de officier van justitie kennis van het psychiatrisch rapport, althans van de conclusie ervan toen hij de RC meedeelde dat hij voorwaardelijk wilde seponeren? Op onze vraag hiernaar, heeft mr. Marquart Scholtz ons laten weten dat hij mogelijk tussen 3 en 10 juni van de rechter-commissaris heeft gehoord dat het rapport ophanden was en door deze ook is ingelicht over de strekking van het rapport. Meer helderheid op dit punt hebben wij niet verkregen.

De verdachte is dus “goed weggekomen”. Had dat te maken met zijn status van geestelijke? Er zijn geen aanwijzingen dat die status bij de officier van justitie een rol heeft gespeeld. Hij heeft de beslissing zonder ruggespraak genomen. Contact tussen de kerkelijke autoriteiten en het OM is er niet geweest. Wel heeft de provinciale overste op verzoek van de advocaat van L. een aan de advocaat gerichte brief geschreven die kennelijk (ook) voor de officier van justitie was bestemd. Maar die brief heeft de officier van justitie pas van de RC gekregen toen deze de bewaring had geschorst.

Aannemelijk is wel dat die brief van de provinciale overste effect op het verdere verloop van de zaak heeft gehad. De brief was kennelijk voor de rechter-commissaris aanleiding om de bewaring te schorsen en de verdachte te laten verblijven in het klooster in Panningen. De rechter-commissaris tilde kennelijk niet zo zwaar aan de zaak, dat hij de verdachte per se in een huis van bewaring wilde houden. En het OM ging niet in beroep. Dat de verdachte zich ten gevolge van die beslissing niet in voorlopige hechtenis bevond zal de beslissing tot voorwaardelijk sepot hebben vergemakkelijkt.

¹²⁸ Uit Deetman 2011, deel 1, p. 283 is op te maken dat de provinciale overste op 18-12-1984 contact heeft gehad met pastoor Haazevoet in Rumpen, dat deze gezegd heeft dat er al vijftien jaar sprake was van ontucht door pater L., maar niet dat er ook al feiten waren uit de jaren 1950. Daarover is in 1959 wel uitvoerig contact geweest tussen Haazevoet en de toenmalige provinciale overste. De kerkelijke autoriteiten wisten dus wel van dat eerdere misbruik.

¹²⁹ Anders kennelijk Dohmen 2010, p. 213 en 216.

¹³⁰ Deetman 2011, deel 1, p.280.

Het OM zelf heeft zich inmiddels over de afloop van deze zaak uitgelaten. Het College van procureurs-generaal heeft in 2010 bij monde van de toenmalige voorzitter mr. H. Brouwer in een persbericht laten weten dat het voorwaardelijk sepot in deze zaak geen juiste beslissing lijkt te zijn geweest.¹³¹

8.2 De zaak van pastor V.

Pastor V. (geboren 1951) is herhaaldelijk met justitie in aanraking gekomen wegens ontucht met minderjarigen. De eerste zaak speelde in 1988, in de laatste wees de Rechtbank Almelo op 25 mei 2013 vonnis. Daartegen is door de verdachte hoger beroep ingesteld. Het rapport Deetman geeft een uitgebreide beschrijving van de ontwikkelingen rond deze priester, waarbij vooral aandacht is besteed aan de rol van de bisschoppen, het militair ordinariaat en Defensie.¹³² Het optreden van justitie komt slechts zijdelings aan de orde.

Eerder al had de journalist Joep Dohmen in een artikel in de NRC van 11 februari 2011 uitgebreid aandacht besteed aan de manier waarop verschillende bisschoppen waren omgegaan met het geval van pastor V.¹³³ Dohmen noemt strafvervolgingen in 1988, 1990 en in de jaren 2007-2009. De dossiers van de eerste twee zaken zouden volgens hem zijn vernietigd.

Deetman stelde dat ook vast, maar voor gegevens over de vervolging in 1988 kon hij putten uit een collectie stukken van de toenmalige officier van justitie Den Haag, mr. Harderwijk.

In de archieven hebben wij wel stukken aantreffen van de zaken uit 1988 en 1990. Ook het dossier uit de periode 2007-2009 hebben wij aangetroffen. Inmiddels is ook een rechterlijke uitspraak gedaan in de vervolging van pastor V. die in 2011 is aangevangen. Deze vervolging liep nog tijdens het verschijnen van het rapport Deetman. De dagvaarding en het vonnis in die zaak zijn ons ter beschikking gesteld.

8.2.1 De gebeurtenissen in 1988

Op 1 februari 1988 deed een vrouw aangifte bij de gemeentepolitie Den Haag van ontucht die door pastor V. gepleegd zou zijn met haar zoon. Op 16 februari 1988 werd de verdachte verhoord. Hij werd niet aangehouden en niet in verzekering gesteld. Wel vorderde de officier van justitie, mr. Harderwijk, een gerechtelijk vooronderzoek. Dit onderzoek werd ingesteld op 18 augustus 1988. Een dag later kreeg J.G.M. Barnhoorn, zenuwarts in Noordwijk, opdracht om de geestvermogens van pastor V. te onderzoeken. De psychiater bracht op 21 september 1988 zijn rapport uit.¹³⁴ De conclusie luidde:

- Zodanige gebrekkige ontwikkeling en/of ziekelijke storing van zijn geestvermogens, dat die feiten hem in enigszins verminderde mate kunnen worden toegerekend.
- Uit psychiatrisch oogpunt beschouwd verdient het overweging, dat de onderzochte ernstige schade zal ondervinden van alle maatregelen, die ertoe kunnen leiden, dat bij zijn superieuren en/of zijn directe woon-werk-omgeving zijn pedofilie bekend zou kunnen worden of meer uitgebreid dan thans wellicht al het geval is. Hij heeft zich sinds verhoor februari 1988 onder behandeling gesteld van RIAGG.

¹³¹ NRC 6 oktober 2010; reactie Harm Brouwer op het boek van Dohmen. Het mailbericht (dat op deze en een andere zaak betrekking heeft) van het Parket-Generaal aan de NRC (Dohmen) is door laatstgenoemde aan ons ter beschikking gesteld en luidt: 'In de twee zaken die in het boek genoemd worden lijkt sprake van een bewijsbare zaak die geseponeerd is onder voorwaarden. Terugkijkend en aannemende dat de feiten zoals ze gepresenteerd zijn in het boek juist zijn, moet vastgesteld worden dat toentertijd geen juiste beslissingen zijn genomen. (...)'

¹³² Deetman 2011, deel 1, p. 228-242.

¹³³ 'Misbruik veelplegende pedoseksuele priester kreeg na kwart eeuw bisschoppelijke bescherming een beroepsverbod.'

¹³⁴ Deetman 2011, deel 1, p. 230-231 i.h.b. noten 75 en 76.

- Het is wenselijk dat V. op afzienbare termijn contact zoekt met een r.k. zenuwarts-psychiater om door deze te laten beoordelen of een inzichtgevende therapie ook aangewezen is in aansluiting aan de RIAGG begeleiding; hij heeft daarvan een adres gekregen.

Op 4 oktober 1988 wordt pastor V. verhoord door de rechter-commissaris. Hij bekende en verklaarde onder meer het volgende:

‘Ik ben inmiddels weer in behandeling bij RIAGG. Ik heb inmiddels meegewerkt aan een psychiatrisch rapport. De psychiater heeft mij de naam gegeven van een katholieke zenuwarts-psychotherapeut. Ik heb begrepen dat ik met die man te zijner tijd contact kan opnemen. (...)

Ik ben ervan overtuigd dat ik mij zelf voldoende in de hand heb om in een werksituatie geen kinderen te benaderen. Bisschop Bär is op de hoogte van deze zaak. Ik heb (...) afgesproken dat ik hem zal laten weten hoe het met mijn strafzaak gaat.’

Uit het parketregister blijkt dat het gerechtelijk vooronderzoek op 4 oktober 1988 werd gesloten. Het OM besloot op 4 november 1988 tot een voorwaardelijk sepot, met een proeftijd van 2 jaar. Als reden werd vermeld: ‘gezondheidstoestand’. Met ‘gezondheidstoestand’ werd kennelijk niet de fysieke toestand van de verdachte bedoeld, maar de mogelijke psychische schade die de verdachte volgens de psychiater zou ondervinden als zijn pedofilie bekend zou worden. De verdachte verkeerde volgens het rapport van Barnhoorn in goede lichamelijke conditie.

Het parketregister vermeldt niet welke voorwaarden bij dit sepot werden opgelegd. Dohmen spreekt van een verbod op contact met zijn slachtoffer. Deetman noemt die voorwaarde ook, met daarnaast als aanvullende voorwaarden: behandeling door een psychiater én geen nieuwe klachten binnen twee jaar.¹³⁵ De informatie over deze voorwaarden kwam van officier van justitie Harderwijk, die hierover in 2011 een mededeling deed aan de commissie-Deetman. Volgens Harderwijk waren dit ‘op zich best strenge voorwaarden in die tijd’. Volgens Harderwijk had het feit dat V. priester was, geen invloed gehad op zijn beslissing om te seponeren.¹³⁶ Als redenen voor het sepot noemde hij in zijn e-mail aan de commissie-Deetman ‘de (relatief) geringe ernst van de seksuele gedragingen, het blanco strafblad en de reeds door hem gestarte therapie.’¹³⁷ Harderwijk had ook het advies meegevoerd van de psychiater, die behandeling adviseerde.

8.2.2 De gebeurtenissen in 1989-1990

Binnen de proeftijd van 2 jaar werd pastor V. opnieuw vervolgd voor ontuchtige handelingen. Van het procesdossier zijn slechts enkele stukken bewaard. Op 14 juli 1989 werd de zaak van pastor V. ingeschreven in het parketregister Den Haag, op basis van artikel 247 Sr, gepleegd in mei 1989 in Zoetermeer.¹³⁸ Deetman beschrijft dat het om drie slachtoffers ging, van wie er één door pastor V. seksueel was benaderd; hij had hem afgewezen en was met twee andere slachtoffers naar de politie gegaan om aangifte te doen. Na de aangifte, die door de jongens aan het bisdom was gemeld, werd pastor V. uit zijn functie ontzet en kwam hij in een gemeenschap van de jezuïeten in Zeist terecht.

¹³⁵ Deetman 2011, deel 1, p. 131.

¹³⁶ Deetman 2011, deel 1, p. 231.

¹³⁷ Archief commissie-Deetman.

¹³⁸ Onder nummer 9241.

De dagvaarding voor terechtzitting van de politierechter van 25 januari 1990 vermeldt de namen van de drie slachtoffers. Ze zijn alle drie geboren in 1975. De tenlastelegging was dat pastor V. omstreeks 13 en/of 14 mei 1989 ontuchtige handelingen had gepleegd met de jongens, bestaande uit het opzettelijk ontuchtig over hun geslachtsdeel te wrijven en/of over hun achterwerk wrijven. Het verzoek tot behandeling met gesloten deuren werd afgewezen, omdat daarvoor geen zwaarwegende redenen waren.

In het dossier bevindt zich geen uitgewerkt proces-verbaal van de terechtzitting. Alleen de schriftelijke aantekeningen van de griffier zijn aanwezig. Die luiden als volgt:

'Liep in prft vw sepot.

Psycho-ter. RIAGG overgenomen door ITOS.¹³⁹

Contact psych. afgelopen, zag daar geen heil meer in.

In mei zelf contact gezocht met ITOS.

Brief: eigen initiatief + directe maatregel van Bisdom: weghalen uit pastorale omg.

ITOS eigen initiatief

intensieve behandeling,

3 x per week doet hem goed

voldoende st beh aan orde geweest.'

De officier van justitie eiste 1 maand voorwaardelijke gevangenisstraf met een proeftijd van 2 jaar, met als bijzondere voorwaarde: 'gedrag naar voorschrift ITOS'. De uitspraak luidde: 3 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf met een proeftijd van 2 jaar. Bij 'uitspraak' is in het handgeschreven proces-verbaal van de terechtzitting vermeld: 'in vw sepot (...)'. Mogelijk is die omstandigheid dus voor de politierechter aanleiding geweest om een hogere straf op te leggen dan door de officier van justitie was geëist.¹⁴⁰

8.2.3 De gebeurtenissen in 2007

Na zijn verblijf in Zeist was pastor V. niet meer werkzaam in het bisdom Rotterdam. Het aartsbisdom Utrecht nam hem over. Hij was hier vanaf 1991 werkzaam als pastor in Amersfoort. In 1998 werd hij legeraalmoezenier. Eind 2007 werd er tegen hem aangifte gedaan wegens feiten gepleegd in de periode 1992-1997 tijdens zijn pastoraat in Amersfoort. De zaak is ingeschreven in het parketregister Utrecht.¹⁴¹

In het dossier van deze zaak bevindt zich een schriftelijke overzicht ('tijdlijn') van het onderzoek van de hand van de officier van justitie, mr. T. C. Pastoor. Dit overzicht is gedateerd 8 februari 2011. Uit de bijbehorende stukken blijkt dat dit overzicht kennelijk is opgesteld in verband met een te verwachten uitzending van het tv-programma Nieuwsuur. Hieronder volgt een ingekorte versie van het overzicht.

De zaak is bij de politie aangebracht door EV.

Op 17 en 22 november 2007 eerste melding en infogesprek EV betreffende periode 1-7-92 tot 1-7-97.

Hij doet op 4-12-2007 aangifte. Verjaringsdatum 25-10-2012.

Op 29-2-2008 verdachte V gehoord, na uitnodiging, geen aanhouding. Noemt spontaan enkele namen van jongens waarmee iets zou zijn gebeurd, maar ontkent EV.

¹³⁹ Instituut voor training en opleiding in sociale relaties; richt zich o.a. op psychische problemen bij geestelijken.

¹⁴⁰ Mr. Harderwijk, die in deze zaak geen officier van justitie was, is op dit punt door de commissie-Deetman bevestigd maar kon geen opheldering geven.

¹⁴¹ Onder nummer 16-604189-08.

7-3-2008 Officier van justitie Martens beslist dat nader onderzoek moet worden verricht naar de door pastor V. genoemde namen.

11-4-2008 Door verdachte V. genoemde MZ noemt eenmalig feit, maar wenst geen aangifte te doen.

9-7-2008 Aangifte van door verdachte V. genoemde PM, nadat hij op 3-7 door politie actief was benaderd. PM noemt nog 3 mogelijke slachtoffers.

12-8-2008 Officier van justitie Pastoor geeft opdracht de nog te achterhalen jongens te benaderen om ze een kans te geven aangifte te doen of te verklaren. Dat gebeurt in augustus. Drie getuigen stelden bij verhoor dat er niets is gebeurd, één wilde geen aangifte doen, met één getuige was geen contact meer verkregen en één getuige viel niet te achterhalen.

Daarna wordt op 6-10-2008 de verdachte V. in opdracht van officier van justitie opnieuw gehoord naar aanleiding van dit verdere onderzoek. Hij verklaart enkele van de namen niet te kennen, andere wel maar met hen heeft hij geen seksuele handelingen gepleegd.

Officier van justitie Pastoor concludeert na beoordeling van het dossier dat er geen grond voor vervolging is op basis van de getuigen die alsnog in augustus werden gehoord.

Het dossier wordt afgesloten en komt 10-10-2008 binnen bij het parket.

Pas bij onderzoek op het parket, dus na 10-10-2008, bleek dat feiten waarover PM op 9-7-2008 aangifte had gedaan op 26-8-2008 waren verjaard. Er is niet tijdig een daad van vervolging verricht.

Op 9-11-2009 is een brief met toelichting op het sepot uitgegaan naar PM cc diens advocaat. Vervolgens is nadere toelichting gegeven aan de advocaat t.a.v. de verjaring. Er is nog met de kwaliteits-officier van justitie bezien of er nog juridische mogelijkheden waren, maar dit bleek niet het geval.

Afwegingen van de officier van justitie t.a.v. EV:

- feiten niet verjaard
- bewijstechnisch lastig, verdachte heeft stellig ontkend, maar wel andere namen genoemd.
Inschatting officier van justitie: dat het onontkoombaar is voor een succesvolle vervolging dat EV als getuige bij rechter-commissaris en wellicht zelfs ter zitting wordt gehoord.

Op 24-11-2009 is een slachtoffergesprek gehouden met EV, om zijn visie op de vervolging te horen. Hij wil absoluut niet getuigen. Hij krijgt 2 weken bedenktijd, maar laat niets meer horen.

Alles overziend heeft de officier van justitie daarna besloten EV niet tegen zijn wil in deze strafzaak te betrekken, gezien de geringe kans op succes en de ouderdom van de feiten. Sepot wegens gebrek aan bewijs.

Tot zover het overzicht. Pastor V. wordt op 22 december 2009 door de officier van justitie in kennis gesteld van het sepot: 'Op mijn parket is een proces-verbaal binnengekomen, waarin u als verdachte bent aangemerkt. Inmiddels heb ik besloten u daarvan niet (verder) te vervolgen.¹⁴² De reden hiervoor is dat naar mijn oordeel er onvoldoende bewijs is.'¹⁴³

8.2.4 De gebeurtenissen in 2011

Nadat pastor V. op 1 juni 2010 met functioneel leeftijdsontslag ging, werd hij in 2011 opnieuw aangehouden op verdenking van seksueel misbruik. Die zaak diende voor de rechtbank in Almelo, tegelijk met een andere zaak waarin de verdachte werd beschuldigd van het bezit van kinderporno. De laatste zitting vond plaats op 14 mei 2012. De verdachte zat op dat moment in voorlopige hechtenis.

De tenlastelegging in de misbruikzaak was dat de verdachte op 12 augustus 2011 in Frankrijk met een minderjarige jongen ontucht had gepleegd. In de andere zaak luidde de beschuldiging: bezit van kinderporno in of omstreeks de periode van 1 oktober 2002 tot en met 26 september 2011.

De officier van justitie eiste een gevangenisstraf voor de duur van 12 maanden met oplegging van tbs met dwangverpleging.

Het vonnis van de rechtbank dateert van 25 mei 2012. Pastor V. werd vrijgesproken van het bezit van kinderporno. De rechtbank achtte niet bewezen dat pastor V. zich ervan bewust was dat hij kinderpornografische afbeeldingen in zijn bezit had gehad. In de andere zaak werd de ontucht bewezen geacht. Pastor V. werd op basis van artikel 247 Sr veroordeeld tot een gevangenisstraf van 10 maanden en tot tbs met dwangverpleging. Bovendien werd hij veroordeeld tot betaling van een schadevergoeding van 5.478 euro aan het slachtoffer. Bij de strafoplegging nam de rechtbank het volgende in aanmerking: 'Verdachte is eerder, zij het lang geleden, met justitie in aanraking geweest. In twee zaken is destijds aangifte tegen verdachte gedaan. Daarnaast heeft hij bij de zogenoemde commissie-Deetman erkend in het verleden met meer dan 20 jongens "ongeeoorloofde" contacten te hebben gehad.'

De verdachte heeft tegen het vonnis hoger beroep ingesteld. De zaak is in behandeling bij het gerechtshof.

8.2.5 Samenvatting en conclusies

Pastor V. is vanaf 1988 regelmatig met justitie in aanraking is geweest wegens seksueel misbruik van minderjarigen.

De eerste zaak werd in 1988 voorwaardelijk geseponeerd. Als reden voor het sepot gold de 'gezondheidsstoestand' van de verdachte. Daarmee werd waarschijnlijk bedoeld de psychische schade die volgens de psychiater waarschijnlijk zou ontstaan bij pastor V. als zijn pedofiele geaardheid in ruimere kring bekend zou worden.

De verdachte recidiveerde in de proeftijd van het voorwaardelijk sepot. Het is niet duidelijk waarom het OM toen niet heeft besloten pastor V. alsnog te vervolgen voor de eerste zaak. De nieuwe zaak

¹⁴² De kennisgeving heeft als kenmerk 16-604189-08/33/TDUS. Dat verwijst dus naar het parketnummer.

¹⁴³ Bij Deetman 2011, deel 1, p. 240 is sprake van twee aangiftes in de herfst van 2009; de ene klacht zou zijn verjaard en de andere niet bewijsbaar. Daarbij wordt in noot 138 op p. 830 verwezen naar een proces-verbaal 07-019796. Dat is echter het proces-verbaal van de zaak die in 2009 is geseponeerd. Het betreft dus geen nieuwe, in 2009 opgekomen zaak.

kwam in 1990 voor de rechter. Tijdens de terechtzitting kwam wel aan de orde dat de verdachte nog in een proeftijd liep. Mogelijk was dit de reden dat de politierechter een hogere straf oplegde dan door de officier van justitie was geëist.

De aangiftes van seksueel misbruik die in 2007 waren gedaan, leidden niet tot een vervolging. De zaak van één van de slachtoffers verjaarde binnen een paar maanden na de aangifte. Het OM onderkende te laat dat een daad van vervolging nodig was om de zaak niet te laten verjaren. Dat valt het OM aan te rekenen. Een beroepsfout, maar geen voorkeursbehandeling van de verdachte. De zaak van het andere slachtoffer werd geseponeerd bij gebrek aan bewijs. Die beslissing is in de verantwoording van de officier van justitie begrijpelijk gemotiveerd.

Op 25 mei 2012 werd de verdachte wegens ontucht met een minderjarige veroordeeld tot een gevangenisstraf van 10 maanden en tbs met dwangverpleging. Er is hoger beroep ingesteld.

In geen van de door ons onderzochte zaken hebben wij aanwijzingen gevonden voor een 'voorkeursbehandeling' van de verdachte vanwege zijn status als priester. Wij hebben ook geen enkele aanwijzing gevonden dat door de kerkelijke autoriteiten is geïntervenieerd. De verdachte verklaarde in 1988 bij zijn verhoor door de rechter-commissaris wel dat 'bisschop Bär' op de hoogte was, maar de stukken vermelden niets over bemoeienis door of vanwege de bisschop met de toen lopende strafzaak.

8.3 De zaak Harreveld

Het internaat Harreveld

In de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw trok het internaat Harreveld in Lichtenvoorde (nu gemeente Oost Gelre) herhaaldelijk de aandacht van Justitie. Het was toen een instelling voor jongens in de leeftijd van 6 tot 20 jaar, die speciale jeugdzorg kregen. Ze werden hier opgeleid en leerden een vak, zodat ze zich daarna in de maatschappij staande konden houden. Harreveld werd dan ook vaak aangeduid als opvoedingsgesticht en vakinternaat. In de meeste gevallen werden de jongens er ondergebracht nadat hun ouders uit de ouderlijke macht waren ontzet, en de jongens zelf onder voogdij waren geplaatst. Zij waren de moeilijker gevallen, die niet in pleeggezin terecht konden. In die tijd was er meestal een populatie van 250 tot 270 jongens. De dagelijkse leiding lag bij broeders van de congregatie van Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten, die in 1851 in Amsterdam was opgericht. De congregatie werd daarom vaak aangeduid als de broeders van Amsterdam. In deze periode waren er op het internaat ongeveer 40 broeders werkzaam, met daarnaast 70 tot 80 leken. Vanaf het begin van de jaren vijftig was onder de leken ook een toenemend aantal vrouwen. De Centrale Vereeniging voor Kinderbescherming in het aartsbisdom Utrecht en het bisdom Haarlem bestuurde de instelling.

8.3.1 Het rapport Deetman over Harreveld

In het rapport Deetman wordt 'de kwestie Harreveld' besproken in hoofdstuk 5.11 bij de behandeling van de bisdommen Haarlem en Rotterdam. De congregatie van de broeders van Amsterdam was een congregatie naar bisschoppelijk recht en viel als zodanig kerkrechtelijk onder het gezag van de bisschop van Haarlem. Deze hield geen toezicht op de interne gang van zaken rond de opvoeding en het onderwijs voor de pupillen, maar wel op het onderhouden van de religieuze regels door de broeders. Het beleid voor de omgang met de kinderen lag bij het bestuur van de instelling en bij het bestuur van de congregatie. Aan het hoofd van de congregatie stond de algemene overste, bijge

staan door de Algemene Raad. De leiding van het internaat lag bij de broeder overste, later de directeur. Deze werd aangesteld door de Algemene Raad. De Algemene Raad bepaalde ook welke broeders in Harreveld werkzaam waren.

Harreveld was een instelling waarover nogal wat meldingen van seksueel misbruik waren gedaan en waar dikwijls problemen waren. Dit bleek tijdens het onderzoek van de commissie-Deetman naar seksueel misbruik in de bisdommen Haarlem en Rotterdam. Om een beter beeld te krijgen van de situatie in Harreveld, heeft Deetman onderzoek gedaan in het archief van de congregatie van de broeders van Amsterdam. De bevindingen zijn in het rapport Deetman beschreven op bladzijde 250-257. Het rapport vermeldt uitdrukkelijk dat andere archieven niet zijn geraadpleegd; het beeld dat wordt geschetst, is dus gevormd vanuit het perspectief van de leiding van de congregatie. Binnen de congregatie en ook bij het bestuur zag men wel dat er grote problemen waren. Toch vond men dat het optreden van het OM van weinig begrip getuigde voor de positie van de broeders die met deze moeilijke jongeren moesten werken. Ook vond men dat het OM, met name in 1958 en 1960, disproportioneel was opgetreden.

8.3.2 Perspublicaties en vragen in de Tweede Kamer

'Harreveld' kwam ook aan de orde in een publicatie in de NRC van 17 maart 2012. Dat artikel betrof een oud-pupil van Harreveld. Hij zou onvrijwillig gecastreerd zijn, nadat hij vanuit Harreveld naar huize Padua in Boekel was overgeplaatst, omdat hij de broeder overste van ontucht had beticht. Tegen die broeder was wel een onderzoek ingesteld maar 'bij gebrek aan bewijs' werd hij niet vervolgd. De broeder was daarna door de congregatie overgeplaatst naar Canada. Het artikel in de NRC vermeldde ook dat de toenmalige voorzitter van het bestuur van Harreveld, de latere premier mr. V.A.M. Marijnen, invloed zou hebben uitgeoefend op de rechtsgang tegen twee broeders in 1958.¹⁴⁴ Marijnen zou hebben geprobeerd om gratie te krijgen voor broeders die voor ontucht met pupillen waren veroordeeld. De commissie-Deetman kreeg het verwijt dat zij die gevoelige informatie buiten het rapport zou hebben gelaten.

Tijdens het vragenuur in de Tweede Kamer van 20 maart 2012 werden vragen gesteld naar aanleiding van het artikel in de NRC. De minister van Veiligheid en Justitie antwoordde bij brief van 3 april 2012. Daarin vermeldde hij dat er in de periode 1952-1964 zes rijksrechercheonderzoeken hebben plaatsgevonden in verband met problemen in het internaat Harreveld. Verder gaf hij aan dat de aangifte van 'de heer H', waarover de NRC had geschreven, was onderzocht door de rijksrecherche. Dit onderzoek had niet tot vervolging van de broeder overste geleid.¹⁴⁵

8.3.3 De justitiële archieven

In het archief van het parket van de procureur-generaal bij het gerechtshof in Arnhem, 1945-1979, bevindt zich een bundel stukken die betrekking hebben op 'Harreveld'.¹⁴⁶ Het gaat om zes onderzoeken van de rijksrecherche. Vier onderzoeken betroffen seksueel misbruik van pupillen door broeders. Die onderzoeken vonden plaats in 1953, 1956, 1958 en 1960.¹⁴⁷ Harreveld viel onder het arrondisse-

¹⁴⁴ NRC 23 maart 2012.

¹⁴⁵ Tweede Kamer, vergaderjaar 2011-2012, 33000 VI, nr. 92.

¹⁴⁶ inv. nr. 2774a: Stukken betreffende onderzoeken naar gepleegde misstanden in het Rooms-Katholieke vakinternaat 'Harreveld' te Harreveld (gemeente Lichtenvoorde, 1951-1960). Dit is niet een door de jaren heen gevormd dossier, maar een verzameling stukken die bij een latere ordening bijeen zijn gebracht. Die ordening vond recent plaats met het oog op de overbrenging van het archief van het parket naar de rijksarchiefbewaarplaats in Arnhem (Gelders Archief), die overigens nog niet haar beslag heeft gekregen. De stukken kwamen op grond van de Archiefwet 1995 voor vernietiging in aanmerking, maar besloten werd ze van bijzonder cultureel en/of historisch belang aan te merken en te bewaren.

¹⁴⁷ Tijdens het onderzoek van de commissie-Samson was het bestaan van de bundel in het archief van het parket gerechtshof Arnhem nog niet bekend. In J.J. Dekker, Overheid en gedwongen jeugdzorg; een nader onderzoek naar toezicht en inspectie in de periode na de Tweede Wereldoorlog tot midden jaren tachtig, deelrapport bij het rapport van de commissie-Samson, blz. 17 wordt ervan uitgegaan dat stukken zoals in deze bundel niet meer aanwezig zijn.

ment Zutphen in het ressort Arnhem. In deze gehele periode was mr. B.I.A.A. ter Veer de procureur-generaal in Arnhem. Hoofdofficier van justitie in Zutphen was mr. J.C. Donker.

8.3.4 De zaak in 1953: Drie broeders verdacht van seksueel misbruik

Wat de aanleiding was voor het rechercheonderzoek in 1953 'inzake gesuggereerde ontuchtige handelingen' valt in de stukken niet te achterhalen. Op 22 december 1952 vroeg officier van justitie Messchaert aan de procureur-generaal om een onderzoek te laten doen door de rijksrecherche. De rijksrechercheur A.L. van Campen werd met het onderzoek belast.

Er werden zeventien jongens gehoord, die allemaal niet meer op Harreveld woonden. Op 17 maart 1953 rapporteerde Van Campen dat er niet is gebleken van ontuchtige handelingen, maar hooguit van onvoorzichtigheid: 'gezien het verleden en de onbetrouwbaarheid van de getuigen staat het voor mij geenszins vast dat er iets waar is van wat er werd verklaard. De mentaliteit van die jongens is wel van dien aard, dat zij nergens voor staan en zich derhalve niet zullen ontzien bepaalde personen te kwetsen. Omdat niets vast staat en daardoor het nodige bewijs nooit geleverd kan worden, heb ik gemeend de broeders niet te moeten horen. Wel lijkt het mij gewenst de broeder overste – bij voorkeur mondeling – in kennis te stellen van de suggesties die sommige jongens hebben gedaan, opdat de broeders tot meer voorzichtige omgang met de jongens kunnen worden aangespoord.'

Daarna hoorde de recherche nog een drietal jongens en verschillende broeders, de rector (geestelijk leidsman) en stafleden van Harreveld. Het ging over feiten die in de periode 1940-1952 gepleegd zouden zijn. Op 18 mei 1953 zond Van Campen zijn proces-verbaal aan de procureur-generaal. Als mogelijke plegers noemde hij een drietal broeders. Op 21 mei 1953 stuurde de procureur-generaal het proces-verbaal aan de officier van justitie. Hij voegde daarbij een verzoek om op te hoogte te worden gehouden van het verloop van de zaak. Op 25 mei 1953 werden de drie verdachten in de weeklijst ingeschreven op basis van artikel 249 Sr.¹⁴⁸ Kort daarop werden de zaken geseponeerd bij gebrek aan bewijs. Op 28 mei 1953 meldde Messchaert aan de procureur-generaal dat geen strafvervolgning werd ingesteld tegen de verdachten die in het proces-verbaal worden genoemd. 'Hoewel ik mij niet aan de indruk kan onttrekken dat verschillende broeders van Harreveld niet steeds de nodige afstand hebben bewaard op zedelijk gebied tot de aan hun zorg toevertrouwde pupillen, acht ik te weinig bewijs aanwezig, mede gezien de, naar het mij voorkomt, niet te grote betrouwbaarheid van verschillende getuigen om met enige kans op succes een strafvervolgning in te stellen. Tegen (X) was wel voldoende bewijs, maar feit 249 was verjaard.'

8.3.5 De zaak in 1956: de broeder overste als verdachte

In 1956 werd opnieuw een onderzoek ingesteld. Aanleiding hiervoor waren processen-verbaal die de officier van justitie Zutphen op 29 februari 1956 ontving van de officier van justitie Amsterdam.¹⁴⁹ Op 30 januari 1956 had een oud-pupil van Harreveld, de heer H., aangifte gedaan bij de zedenpolitie in Amsterdam tegen de broeder-overste van Harreveld (broeder G.) en tegen een andere broeder (broeder T.). Broeder T. was inmiddels werkzaam in een jeugdzorginstelling van de congregatie in Heythuysen. In overleg met het parket in Roermond, waaronder Heythuysen viel, werd besloten de rijksrecherche onderzoek te laten doen. Dat werd ook dit keer verricht door de rijksrechercheur Van Campen. Die sloot zijn onderzoek op 13 april 1956 af. Hieronder volgt een verslag van dat onderzoek, met speciale aandacht voor de broeder-overste, vanwege de publiciteit die later rond hem is ontstaan.

¹⁴⁸ Onder de nummers WL 1439, 1440 en 1441.

¹⁴⁹ Wij hebben deze processen-verbaal niet kunnen achterhalen. Navraag bij het Stadsarchief Amsterdam leerde dat dergelijke bescheiden op basis van de archiefwetgeving na zekere tijd worden vernietigd.

H. kwam in 1950 op Harreveld en bleef daar tot 1953. Hij was toen achttien jaar. In maart 1955 ging hij in militaire dienst. In die tijd kwam hij in de weekenden nog vaak op Harreveld, zoals meer dienstplichtigen die op Harreveld hadden gezeten. Hij had toen ook contact met broeder G. en broeder T. In december 1955 werd hij afgekeurd voor militaire dienst. Begin januari 1956 kreeg hij een baan in Den Haag via een arts die hij daar kende en tegen wie hij kort daarna ook aangifte zou doen wegens ontucht. Uit het proces-verbaal blijkt dat hij broeder G. in januari 1956 herhaaldelijk heeft gevraagd om financiële steun. Daarbij heeft hij gedreigd met aangifte tegen hem en andere broeders.¹⁵⁰

In januari 1956 heeft broeder G., toen hij door H. werd benaderd, in paniek contact opgenomen met mr. Marijnen, de voorzitter van het bestuur van Harreveld. Broeder G. vroeg hem de algemeen overste van de congregatie te informeren. De algemeen overste heeft hem toen, uit angst voor chantage, eerst naar België gestuurd en daarna op een geheime plek in Nijmegen ondergebracht. Broeder G. kreeg ook te horen dat hij uit Harreveld moest vertrekken. Hij was daardoor zo gekwetst dat hij besloot de congregatie te verlaten. De procedure daarvoor werd in werking gezet.

Het proces-verbaal van de rijksrecherche laat zien dat er zeventien personen zijn gehoord, onder wie acht (oud-)pupillen. Daaronder was ook H. Hij verklaarde dat hij bij zijn aangifte bleef. Omdat die aangifte ontbreekt, valt de precieze aard van zijn aanklachten niet meer te achterhalen.

De verklaringen van de andere getuigen bevatten geen belastende feiten tegen broeder G., behalve misschien de verklaring van één pupil die zei dat broeder G. zijn bovenbeen had betast. De overige getuigen verklaarden dat ze geen misbruik hadden gezien, en dat ze er niets over hadden gehoord. Ze bestempelden de verklaringen van H. als leugenachtig. Broeder G. ontkende de beschuldigingen van H.

De algemeen overste van de congregatie, die ook als getuige werd gehoord, geeft uitdrukkelijk te kennen dat de beschuldigingen van H. geen direct verband hielden met het afzetten van broeder G. als overste van Harreveld. Hij zei wel dat de beschuldigingen, 'hoewel geen enkel bewijs aanwezig was', hebben bijgedragen tot het nemen van deze maatregel. Er was reeds eerder overwogen maatregelen tegen broeder G. te nemen. Hij kon zich niet onderwerpen aan kloostervoorschriften en ging als vrijbouter te werk, aldus de algemeen overste.

Het proces-verbaal eindigt met de conclusie van de verbalisant: hij heeft geen aanwijzingen gevonden dat de verdachte G. en de andere broeder ontucht hebben gepleegd. Aan de verklaringen van H. kan volgens hem geen waarde worden gehecht. Wel vindt hij dat de verdachten onvoorzichtig met hun pupillen zijn omgegaan. Op 4 juni 1956 ontvingen de broeder overste en de andere verdachte broeder een kennisgeving van sepot, wegens gebrek aan bewijs.¹⁵¹

¹⁵⁰ Proces-verbaal van de rijksrecherche van 13-4-1956.

¹⁵¹ Inmiddels was broeder G. teruggekomen op zijn besluit om uit de congregatie te treden. Aangezien de procedure van zijn vrijwillig uittreden al was afgewikkeld moest er een procedure voor heropname worden gestart. Daarbij werd als voorwaarde gesteld dat hij in Canada zou gaan werken (notulen van de Algemene raad van de broeders van Amsterdam). In de berichtgeving over het lot van H. in de NRC van 17-3-2012, wordt o.a. vermeld dat na het verkeersongeluk waarbij hij om het leven kwam, volgens zijn hospita een politiemans in zijn kamer is geweest en persoonlijke documenten zou hebben meegenomen. Blijkens mededeling van het Stadsarchief te Amsterdam is in het archief van de Sociale Dienst een notitie over de vader van H. aangetroffen. Daaruit blijkt dat deze na het overlijden van zijn zoon op diens kamer in Amsterdam is geweest en daar naar geld heeft gezocht. Toen hij dat niet vond ging hij naar de Sociale Dienst om geld te vragen voor de terugreis naar Arnhem.

Contact met het Ministerie van Justitie

Over deze zaak heeft het OM contact gehad met het Ministerie van Justitie. De officier van justitie Messchaert had niet alleen de procureur-generaal maar ook het departement geïnformeerd, meteen nadat hij het aangifte proces-verbaal uit Amsterdam had ontvangen. Dit blijkt uit een brief van 9 augustus 1956 van de Directie Kinderbescherming, bureau A, ondertekend door de secretaris-generaal van het Ministerie van Justitie aan de procureur-generaal. In die brief vroeg de secretaris-generaal om hem te laten weten wat er gedaan moest worden en of tot strafvervolging moest worden overgegaan. De volgende dag vroeg de procureur-generaal hierover informatie aan de officier van justitie. Die antwoordde op 25 augustus 1956 dat hij geen strafvervolging had ingesteld wegens gebrek aan bewijs. De officier van justitie vermeldde in die brief aan de procureur-generaal nog dat hij een gesprek had gehad met de heer Van der Mieden van de toenmalige zevende afdeling Bureau B (Kinderbescherming), die bij een bezoek aan Harreveld 'ook het idee had dat daar dingen seksueel niet door de beugel konden'. De officier van justitie had beloofd hem op de hoogte te stellen van de afloop van het onderzoek. Messchaert: 'Tijdens het onderzoek bleek mij dat de kwestie Harreveld de nodige aandacht had van de betrokken afdeling van Justitie en dat in de toekomst nauwlettend acht zal worden geslagen op feiten of symptomen die (kunnen) wijzen op seksuele misstanden. Naar het mij voorkomt zal het OM niet anders kunnen doen dan elke klacht of aanwijzing over seksueel wangedrag in Harreveld hoe gering ook, grondig te doen onderzoeken'.

8.3.6 De zaak in 1958: twee broeders veroordeeld voor seksueel misbruik

Begin 1958 kwam een nieuwe melding over seksueel misbruik binnen bij de officier van justitie in Zutphen. Op 7 januari 1958 kreeg hoofdofficier van justitie Donker een brief doorgestuurd van de officier van justitie Pluymaekers in Den Bosch. Die brief, gedateerd op 31 december 1957, was van de kinderrechter mr. C.A.M. van den Dungen in het arrondissement Den Bosch. In de brief meldde zij dat een pupil, die door haar in Harreveld was geplaatst, bij haar een klacht had ingediend over seksueel misbruik in Harreveld. Omdat zij meer jongens in Harreveld had geplaatst, wilde de kinderrechter graag weten of dit een incidentele klacht was of dat er meerder klachten op dat gebied waren. Zij vond het van belang om te weten of er in Harreveld een ongezonde sfeer bestond.¹⁵²

Op 16 januari 1958 werd rijksrechercheur Van Campen met het onderzoek belast. Op 31 januari 1958 sloot hij zijn onderzoek af. Er was sprake van twee verdachten: broeder H., sinds september 1954 in Harreveld, en broeder O., sinds maart 1956 in Harreveld. Een zestal jongens werd gehoord en ook overste L., sinds 1953 in Harreveld en vanaf februari 1957 overste.

Aan het slot van het proces-verbaal vermeldde Van Campen dat beide verdachten in vrijheid waren gesteld. Dit was gebeurd in overleg met de hoofdofficier van justitie, die de voorwaarde had gesteld dat ze op korte termijn moesten worden overgeplaatst om herhaling te voorkomen. Overste L. had toegezegd dat hij voor die overplaatsing zou zorgen. Hij heeft dat inderdaad gedaan, zoals blijkt uit de adressen van de verdachten tijdens het strafproces.

De zaak werd in februari 1958, dus vrijwel meteen na het rijksrechercheonderzoek, in de Algemene Raad van de congregatie besproken.¹⁵³ De kinderrechter Van den Dungen was op bezoek geweest en had de overste en rector een lange opsomming gegeven van alle nare dingen die de laatste jaren waren voorgevallen op Harreveld, waar en onwaar. Op een bijeenkomst van kinderrechters zou de officier van justitie in Rotterdam 'de meest ongelooflijke enormiteiten aan het adres van Harreveld hebben uitgesproken. [...] De officier van justitie in Den Bosch meent vrij te kunnen beschuldigen.

¹⁵² Procesdossier Hof, zie noot 154.

¹⁵³ Deetman 2011, deel 1, p. 252 e.v.

Kinderrechters schijnen alles alleen te mogen weten en zeggen; wij krijgen geen inzage in rapporten, verdediging wordt onthouden.’ De Algemene Raad besloot ‘deze laster’ zo nodig bij de minister van Justitie ter sprake te brengen met steun van de voorzitter van het bestuur mr. Marijnen, de toenmalige algemeen secretaris van het Katholiek Verbond van Werkgeversvakverenigingen en latere minister van Landbouw en Visserij en minister-president.

Of er contact is geweest tussen Marijnen en het departement blijkt niet uit de stukken die ons ter beschikking staan.

Op 11 april 1958 dienden de zaken tegen de twee verdachte broeders voor de rechtbank in Zutphen. Advocaat was mr. Schoemaker uit Deventer. De dagvaarding van beide verdachten was toegesneden op artikel 248bis Sr. Broeder H. werd beschuldigd van seksueel misbruik van twee slachtoffers. Hij ontkende het misbruik van één van de slachtoffers. Broeder O. bekende niet. Hij zou één slachtoffer hebben misbruikt.

Het OM eiste tegen beide verdachten 8 maanden gevangenisstraf, waarvan 4 maanden voorwaardelijk voor broeder H. en 3 maanden voorwaardelijk voor broeder O. De rechtbank veroordeelde beiden op 25 april 1958 tot 3 maanden gevangenisstraf onvoorwaardelijk.¹⁵⁴ Op 7 mei 1958 gingen zowel de verdachten als de officier van justitie in hoger beroep. In het parketregister is bij de zaken van de verdachten aangetekend, dat op 14 mei 1958 bericht is gestuurd aan Van der Mieden, zevende afdeling Bureau B (Kinderbescherming).

Op 11 november 1958 diende de zaak in hoger beroep bij het gerechtshof in Arnhem. De advocaat-generaal A.G. Holsteijn vroeg bevestiging van het vonnis, maar wilde de straf verhoogd zien tot 6 maanden onvoorwaardelijk, voor beiden. Veertien dagen later veroordeelde het Hof beide verdachten tot 3 maanden gevangenisstraf onvoorwaardelijk, conform het vonnis van de rechtbank.

Verzoeken om gratie

Na de veroordeling in hoger beroep ontstond er in de Algemene Raad van de congregatie een discussie over de zaak. Men vroeg zich af of er toch niet een laatste poging moest worden ondernomen om de broeders uit de gevangenis te houden, door gratie aan te vragen. De advocaat van de veroordeelde broeders had die mogelijkheid gesuggereerd, met name voor broeder O. Deze broeder zelf bleef volhouden dat hij onschuldig was. Volgens de leiding van de congregatie was dat ook de reden geweest dat er in zijn zaak niet was geseponneerd. Men vermoedde dat zijn weigering om te bekennen ook problemen kon opleveren bij een gratieverzoek.¹⁵⁵

Advocaat Schoemaker stuurde op 1 oktober 1958 verzoeken om gratie voor beide veroordeelden aan de procureur-generaal. Het gratieverzoek had de steun van het bestuur. Schoemaker verzocht de procureur-generaal het gratieverzoek door te zenden naar de minister van Justitie. Op 13 oktober 1958 liet de advocaat de procureur-generaal weten dat zijn cliënten bij nader inzien de gratieverzoeken wilden intrekken. ‘Mr. Marijnen heeft een weg gezocht, maar op advies van de Bisschop is het gratieverzoek ingetrokken’, aldus de notulen van de vergadering van de Algemene Raad van 30 oktober 1958. De bisschop ‘leek het geschikter’ om geen gratie aan te vragen.¹⁵⁶ Over de gratieverzoeken hebben wij in de justitiële archieven niets aangetroffen.

¹⁵⁴ Alle bovenstaande gegevens over het proces zijn ontleend aan het vonnis, dat zich in het procesdossier voor het Hof bevindt, archief Gerechtshof Arnhem, 1945-1979, inv.nr. 102.

¹⁵⁵ Archief commissie-Deetman.

¹⁵⁶ Feitenverslag in archief commissie- Deetman, ook geciteerd door Dohmen in NRC van 23-3-2012.

8.3.7 De zaak in 1960: grootschalig onderzoek naar seksueel misbruik in Harreveld

Op 21 juni 1960 kregen twee rijksrechercheurs, Van der Heijden en Diepeveen, opdracht tot een onderzoek naar seksueel misbruik in Harreveld. Het zou gaan om misbruik op grote schaal. Ditmaal kwam de aangifte niet van één of meerdere pupillen, of van hun ouders of voogden. Het staflid Domhof, een van de lekgroepsleiders en assistent-psycholoog, had aan de bel getrokken. Hij had zich op 15 mei 1960 bij hoofdofficier van justitie Donker gemeld en hem verteld over een groot aantal misstanden op zedelijk gebied op Harreveld. Hij deed dit na overleg met zijn chef Vennemann, ook psycholoog, en een inspecteur van de kindbescherming.

Op 3 augustus 1960 meldde Van der Heijden aan de procureur-generaal dat inmiddels elf meerderjarige en negentien minderjarige personen waren gehoord. Die laatsten hadden inmiddels allemaal het internaat verlaten. Uit de verhoren bleek dat acht broeders zich in de laatste vijf jaar schuldig hadden gemaakt aan vermoedelijke onzedelijke handelingen met minderjarigen. Al die broeders waren inmiddels naar andere inrichtingen overgeplaatst of vertrokken. Of in alle gevallen voldoende bewijs zou zijn te leveren, kon Van der Heijden moeilijk zeggen. Ook waren er veel geruchten, en ontevredenheid over bepaalde handelingen van het bestuur. Dit lag wel op het beleidsvlak, maar Van der Heijden vond het toch belangrijk om alles wat naar boven kwam tijdens dit onderzoek, te melden aan de procureur-generaal. Vooral ook omdat Harreveld door het Rijk werd gesubsidieerd. Er moesten nog veel personen worden gehoord en omdat die verspreid woonden, zou dit nog de nodige tijd kosten. Om tactische redenen was Van der Heijden begonnen met personen te horen die inmiddels het internaat hadden verlaten. Het onderzoek in het internaat en tegen de personen die als verdachten moesten worden aangemerkt was nog niet begonnen.

Op 19 oktober 1960 rapporteerden Van der Heijden en Diepeveen dat inmiddels 41 jongens waren gehoord. Twee zaten er nog in Harreveld. De anderen hadden allemaal Harreveld al verlaten. Ook hadden zij zeventien meerderjarigen gehoord. Daarnaast hadden zij ook oriënterende gesprekken met enkele andere personen gevoerd. Dit had tot gevolg dat in totaal twaalf broeders als verdachten werden gehoord. Drie van hen hadden inmiddels het kloosterleven vrijwillig verlaten. De overige negen verdachten waren allen nog verbonden aan een klooster. Ze werkten als jeugdleiders in diverse internaten, twee van hen in Harreveld.

De feiten die naar voren waren gekomen, waren voor het merendeel gepleegd in de jaren 1956-1959, enkele dateerden van vóór die tijd. Vier van de verdachten ontkenden. De andere acht bekenden, maar drie van hen verklaarden dat ze geen onzedelijke bedoelingen hadden gehad. Het uiteindelijke proces-verbaal besloeg 94 pagina's en werd afgesloten op 4 november 1960. Op 11 november 1960 werden de zaken van de twaalf verdachten ingeschreven in de weeklijst van het parket in Zutphen.¹⁵⁷ Hieronder worden ze verder aangeduid als verdachten 1-12.

¹⁵⁷ WL 1397-1408,1960.

Contacten met het Ministerie van Justitie

Deetman beschrijft dat de leiding van de congregatie en van Harreveld opnieuw geschokt was door het justitieel onderzoek.¹⁵⁸ In de Algemene Raad van de congregatie werd opgemerkt, dat er ‘onverteerbare kanten’ zaten aan het onderzoek. ‘Men spreekt heel lichtvaardig over een twaalftal broeders, houdt geen rekening met Harreveldse jongens en toestanden en rakelt oude zaken op.’ Men overwoog zelfs te stoppen met het werk op Harreveld, want dat werd door het voortdurend wantrouwen van Justitie onmogelijk. Maar nu stoorde ook het bestuur van Harreveld zich ernstig aan het optreden van Justitie. De voorzitter van het bestuur was in die jaren mr. J.P.J. Scholtens, de opvolger van Marijnen. Het bestuur schakelde een advocaat in: mr. Philip van der Ven uit Den Haag.¹⁵⁹ De advocaat protesteerde heftig bij het departement over de gang van zaken bij het justitieel onderzoek. In zijn memorandum hierover aan de secretaris-generaal werd het onderzoek van de recherche ‘tendentieus’ genoemd vanwege de ‘persoonlijke ondervraging, de inmenging in niet-strafrechtelijke zaken, de werkwijze buiten het bestuur om en het opleggen van zwijgplicht’. Het onderzoek was ook ‘imprudent’, ‘waar het door allerlei insinuaties mensen tegen elkaar heeft opgezet en dwang tot toegeven heeft uitgeoefend’. En het was ‘pretentieus’, ‘omdat men te werk ging zonder begrip voor de situatie, met voorbijgaan van het bestuur, met voorbijgaan ook van de inspectie van de 7e afdeling van het departement, die in deze zaak de aangewezen instantie zou zijn. Er is zelfs niet geïnformeerd naar het gezag en de betrouwbaarheid van de getuigen’.¹⁶⁰

Op verzoek van het bestuur van Harreveld vond op 8 november 1960 een bijeenkomst plaats met de secretaris-generaal van het Ministerie van Justitie. Daarbij waren aanwezig: de procureur-generaal te Arnhem, de hoofdofficier van justitie te Zutphen, mr. Van der Ven en het bestuur van Harreveld.¹⁶¹ Deetman schrijft daarover het volgende:

“Dat (het bestuur, red) concludeerde later in de Algemene Raad van 21 november 1960 dat de secretaris-generaal kennelijk niet kon seponeren, maar dat hij wel bereid was om ‘de zaak binnen geringe proporties te houden, als de congregatie maar iets gedaan heeft voordat drie met name genoemde verdachten voorkomen’. De actie van de congregatie zou erop gericht moeten zijn dat de officier van justitie zou kunnen zeggen, dat de drie betrokken broeders niet meer in het werk bij de jongens actief waren. In dat geval zou het bij deze gevallen kunnen blijven. In de algemene raad werd nog wat gesputterd, maar het resultaat van het overleg was dat de drie betrokken broeders werden overgeplaatst. Geen van deze drie werkte op dat moment nog in Harreveld. Ze kregen een andere positie vanuit hun toenmalige werk. ‘We moeten dit kleiner kwaad nemen om een groter te voorkomen.’ De officier van justitie bij de rechtbank te Zutphen honoreerde dit besluit met een bericht aan de drie broeders van een voorwaardelijke niet-vervolgung.”¹⁶²

Wat zeggen de archieven?

Uit de stukken van het parketarchief in Arnhem blijkt dat de bijeenkomst op 8 november 1960 met de secretaris-generaal in een vroeg stadium plaatsvond. Men had toen nog geen concrete beslissingen genomen over wel of niet vervolgen van de twaalf verdachten. Op 10 november 1960 stuurde officier van justitie Donker aan de procureur-generaal een lijst van de twaalf verdachten. Hij deed dit, zo schrijft hij, ‘ter voldoening aan uw opdracht mij gegeven tijdens de bespreking ten Departement over de affaire “Harreveld” op 8 november’. Donker vermeldde in de lijst voor elke verdachte: waar die verdachte verbleef, of hij al of niet bekende en in hoeverre bewijs was te leveren. Hij noemde geen namen van personen die voor seponering in aanmerking zouden kunnen komen.

¹⁵⁸ Deetman 2011, deel 1, p. 255-256.

¹⁵⁹ Mr. PH.C.M. van der Ven (1918-1998). Tot 1970 advocaat in Den Haag.

¹⁶⁰ Deetman 2011, deel 1, p. 256, ontleend aan het archief de broeders van Amsterdam. In het archief van de procureur-generaal te Arnhem komt dit stuk niet voor.

¹⁶¹ De officier van justitie Donker herinnerde in een brief van 24-4-1962 de procureur-generaal er later aan dat dit overleg een ietwat stormachtig begin had gehad, maar daarna toch in aangename verstandhouding was verlopen.

¹⁶² Deetman 2011, deel 1, p. 256.

In een brief van 20 januari 1961 legde Donker zijn voorgenomen beleid voor aan de procureur-generaal. Uit de brief blijkt dat hij de dag ervoor een langdurig onderhoud had gehad met de raadsman Van der Ven. Op 6 maart 1961 liet de procureur-generaal weten dat hij akkoord ging met de voorstellen van Donker.

Donker maakt geen melding meer van de zaak van verdachte 12. Deze was in 1953 uitgetreden en zijn zaak was al geseponneerd. Van de elf overgebleven verdachten bekenden er vier volledig: de verdachten 3, 8, 10 en 11. Van deze vier waren er twee (verdachten 10 en 11) uitgetreden, al voordat de zaak ging lopen. Donker vond dat deze twee, omdat ze bekenden, zonder vooraankondiging gedagvaard konden worden. Aangezien de feiten van recente datum waren, achtte hij een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf waarschijnlijk.

Voor de verdachten 3 en 8 stelde advocaat Van der Ven voorwaardelijke seponering voor. Reden: ze bekenden en de feiten waren lang geleden gepleegd. Donker stond hier niet onwelwillend tegenover. Tijdens de november-bijeenkomst met de secretaris-generaal waren drie broeders genoemd die in aanmerking zouden kunnen komen voor voorwaardelijk sepot, verdachten 3, 5 en 8.¹⁶³ Donker accepteerde dat nu maar voor twee van hen, namelijk de verdachten 3 en 8, en niet voor verdachte 5. Donker heeft de zaak van verdachte 6 enige tijd later voorwaardelijk geseponneerd. Deze verdachte ontkende in eerste instantie alle drie de feiten waarvan hij beschuldigd werd. Daarom stelde Donker nog in zijn brief van 20 januari 1960 dat een gerechtelijk vooronderzoek moest worden ingesteld. Het bewijs viel volgens hem wel te leveren, hoewel hij het getuigenmateriaal van dubieus kaliber vond. Donker heeft de zaak van verdachte 6 alsnog voorwaardelijk geseponneerd, omdat de verdacht één van de drie feiten had bekend. Dit blijkt uit een brief van Van der Ven van 12 augustus 1961.¹⁶⁴ De verdachten 3, 6 en 8 ontvingen begin april 1961 elk een kennisgeving dat hun zaken voorwaardelijk werden geseponneerd, onder de voorwaarde dat zij tijdens de proeftijd van 3 jaar niet in het jeugdwerk werkzaam zouden zijn.

Donker voelde niet voor voorwaardelijke seponering van de zaak tegen de derde broeder, verdachte 5. In zijn voorstel aan de procureur-generaal schreef hij dat die broeder ontkende, en dat een gerechtelijk vooronderzoek daarom noodzakelijk was. In een laat stadium, na de dagvaarding, deed Van der Ven nog wel pogingen die zaak alsnog voorwaardelijk geseponneerd te krijgen. Op 12 augustus 1960 deed hij een verzoek hiertoe aan Donker. Hij voerde als argument aan dat de feiten zo lang geleden waren gepleegd. Het laatste feit had in het voorjaar van 1957 plaatsgevonden, al bijna vijf jaar geleden. Ook voerde hij aan dat de officier van justitie nu wel de zaak van verdachte 6 voorwaardelijk had geseponneerd, hoewel verdachte 6 eerst alles had ontkend en later maar één van de drie feiten had erkend. De andere bleef hij (min of meer) ontkennen. Tenslotte wees Van der Ven er met nadruk op dat verdachte 5 geheel uit eigen beweging stappen had ondernomen om herhaling te voorkomen. Ook belde Van der Ven de rector van Harreveld op 18 augustus 1960. Hij vroeg de rector wat de algemene indruk was geweest van de beide jongens, die nu tegen verdachte 5 getuigden, toen ze nog in Harreveld zaten. Op 22 augustus 1960 gaf de rector hem schriftelijk antwoord, met daarin een tamelijk ongunstige beoordeling van de getuigen.¹⁶⁵ Donker wees het verzoek toch af.

¹⁶³ Archief commissie-Deetman.

¹⁶⁴ Procesdossier van het Hof, Archief Gerechtshof Arnhem 1945-1979, inv. nr. 11302, betreft verzoek van Van der Ven om verdachte 5 alsnog voorwaardelijk te seponeren.

¹⁶⁵ Idem als voorgaande.

Donker was van mening dat de zaak tegen verdachte 2 en de zaak tegen verdachte 4 onvoorwaardelijk geseponneerd zouden moeten worden. Dit schreef hij in zijn brief aan de procureur-generaal van 20 januari 1961. Verdachte 2 ontkende alles. Zijn zaak moest onvoorwaardelijk geseponneerd worden bij gebrek aan bewijs. Verdachte 4 was de overste van het internaat, die bij het wassen van de jongens te ver zou zijn gegaan. Raadsman Van der Ven had betoogd dat de verdachte zuiver uit hygiënische overwegingen tot de – ook volgens hem – minder verstandige handelingen was overgegaan. Donker betwijfelde dat sterk en meende dat het erotisch element zeer zeker aanwezig was.¹⁶⁶ De feiten stonden vast, dus een gerechtelijk vooronderzoek was overbodig. Maar Donker betwijfelde of de rechtbank zijn mening zou delen; het was goed mogelijk dat de rechtbank tot vrijspraak zou besluiten. Donker besloot uiteindelijk ook in dit geval tot seponering, omdat hij slechts één getuige had.

Verdachte 7 was één van de vroegere oversten. Hij diende een bezwaarschrift in tegen de dagvaarding. De rechtbank verklaarde het bezwaar ongegrond, maar in hoger beroep stelde het Hof de verdachte buiten vervolging, bij beslissing van 24 augustus 1961. ‘Kennelijk heeft het Hof daarbij in overweging genomen dat de getuigen contra de verdachte zeer onbetrouwbaar waren’, schrijft Holsteijn in de nota over zijn vervolgingsbeleid (zie hieronder).

Resultaat vervolging	Aantal
onvoorwaardelijk geseponneerd	3, van wie 1 uitgetreden (verdachten 2, 4 en 12)
voorwaardelijk geseponneerd	3 (verdachten 3, 6 en 8)
buiten vervolging gesteld	1 (verdachte 7)
gedagvaard	5, van wie 2 uitgetreden (verdachten 1, 5, 9, 10 en 11)

Uit de archiefstukken is niet op te maken of er in alle gevallen een gerechtelijk vooronderzoek heeft plaatsgevonden. In het beroepsdossier van verdachte 10 vonden wij een psychiatrisch rapport door professor Chorus uit Leiden. In de parketregisters is voor geen van de verdachten een aantekening van voorarrest te vinden.

Op 15 september 1961 vond het proces plaats tegen drie broeders (verdachten 1, 5 en 9) en twee voormalige broeders (verdachten 10 en 11), voor de rechtbank in Zutphen. De uitspraken van 29 september 1961 luiden als volgt:

- Verdachte 1: Vrijspraak wegens gebrek aan bewijs.
- Verdachte 5: 6 maanden voorwaardelijk, proeftijd 3 jaar. Voorwaarde: gedurende proeftijd geen jeugdwerk bij mannelijke jeugd.
- Verdachte 9: 3 maanden voorwaardelijk, proeftijd 3 jaar.
- Verdachte 10: 4 maanden voorwaardelijk, proeftijd 3 jaar. Voorwaarden: onder reclasseringtoezicht en contact houden met de psycholoog.
- Verdachte 11: 3 maanden voorwaardelijk, proeftijd 3 jaar.

¹⁶⁶ Verdachte 4 is enkele jaren later, bij vonnis van de rechtbank Breda van 14-10-1963 veroordeeld tot 12 maanden gevangenisstraf, waarvan 8 maanden voorwaardelijk, met ontzetting voor 5 jaar uit het beroep van directeur van een opvoedingsgesticht, wegens ontucht met verschillende minderjarige jongens. Hij was toen overste van Eigenhorst in Tilburg, een andere instelling van de broeders van Amsterdam. De rechtbank beschouwde hem als grotendeels ontoerekeningsvatbaar.

In de zaken van de verdachten 1 en 9 ging het OM in hoger beroep. In de zaken van de verdachten 5 en 9 ging de raadsman in hoger beroep.

De advocaat-generaal Holsteijn, die in hoger beroep optrad, heeft zijn vervolgingsbeleid later op verzoek van de procureur-generaal uiteengezet in een nota van 15 mei 1962. Hij benadrukte daarin dat hij verdachte 7, die door een beschikking van het Hof buiten vervolging was gesteld, juist de voornaamste verantwoordelijke vond.

‘Mijn visie op de gehele zaak is, dat de geraffineerde wijze van doen van (naam verdachte 7) onder het voorwendsel ‘sexuele voorlichting’ veel kwaad heeft gesticht. Reeds hierdoor werd de gehele sfeer bedorven. De verpleegde jongens gingen gretig op de geboden gelegenheden in en hebben soms terecht, doch ook veelal ten onrechte de leidinggevendenden in de inrichting beticht. Hoewel het ernstig te betreuren is, dat door het Bestuur van Harreveld (naam verdachte 7) als broeder overste werd aangesteld in een tijd gedurende welke reeds vele moeilijkheden op zedelijk gebied in de inrichting voorkwamen, was mijns inziens toen door het bestuur niet te voorzien, dat juist deze overste zo ernstig zou falen en in zijn beweerde pogingen tot zedelijk herstel de toestand alleen nog maar ernstiger maakte.

Achteraf is uiteraard wel te zeggen, dat meer controle op de overste en de broeders had dienen te worden uitgeoefend, doch de uiteraard zeer geheimzinnige wijze, op welke deze soort zedenmisdrijven – vooral in den beginne – werden bedreven, heeft ingrijpen moeilijk gemaakt omdat men vertrouwen had in de broeder-overste, welk vertrouwen deze in geen enkel opzicht waardig was.’¹⁶⁷

Holsteijn zette in zijn nota uiteen welke overwegingen zijn beleid in deze beroepszaak hadden bepaald¹⁶⁸:

‘Uiteraard is de beslissing [van het Hof, red.] tot buitenvervolginstelling van de meest laakbare der verdachten voor mij reden geweest tot vrij clemente eisen in de zaken contra de twee appellanten, die op eerlijke wijze voor het gebeurde uitkwamen, terwijl door mij tevens rekening is gehouden met het in Zutphen gevoerde vervolgingsbeleid en de door de rechtbank Zutphen opgelegde straffen: twee verdachten die niet appeleerden werden veroordeeld; verdachte 10 (4 mnd. voorw, proeftijd 3 j. en verdachte 11 (3 mnd. voorw, prft. 3 j.)

Door de officier van justitie in Zutphen werden de zaken contra verdachten 4 en 2 geseponeerd wegens gebrek aan bewijs, en werd in de zaken contra verdachten 3, 6 en 8 voorwaardelijk niet vervolgd.

Tegen de appellant verdachte 5 requireerde ik voor 1 feit vrijspraak, voor het tweede feit 3 maanden gevangenisstraf voorwaardelijk met 3 jaar proeftijd. Genoemde verdachte 5 werd door het Hof veroordeeld tot 1 maand, 2 jaar proeftijd, gevangenisstraf voorwaardelijk.

Tegen appellant verdachte 9 eiste ik 6 maanden gevangenisstraf voorwaardelijk met 3 jaar proeftijd, terwijl deze door het Hof werd veroordeeld tot 3 maanden gevangenisstraf voorwaardelijk met 3 jaar proeftijd.

In de zaak contra verdachte 1 heb ik vrijspraak geëist omdat ik overtuigd was dat deze man ten onrechte was vervolgd. Een lichamelijk lijden heeft de indruk kunnen wekken, dat hij behoorde tot ‘de knoeiers’ doch zulks is geenszins komen vast te staan. Het gerechtshof heeft verdachte 1 dan ook vrijgesproken.’

¹⁶⁷ Nota van advocaat-generaal Holsteijn aan de procureur-generaal, 15 mei 1962.

¹⁶⁸ In het citaat zijn de namen vervangen door de hier gebezigde nummers.

Het hoger beroep diende op 22 februari 1962. Het Hof deed uitspraak op 8 maart 1962. De uitspraken luiden:

- Verdachte 1: vrijspraak, in overeenstemming met de eis van de advocaat-generaal.
- Verdachte 5: 1 maand voorwaardelijk voor het eerste feit. De advocaat-generaal had voor dat feit 3 maanden voorwaardelijk geëist. Voor het tweede feit vrijspraak, in overeenstemming met de eis van de advocaat-generaal.
- Verdachte 9: 3 maanden voorwaardelijk. De advocaat-generaal had 6 maanden voorwaardelijk geëist.

8.3.8 Samenvatting en conclusies

In de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw was het internaat Harreveld in Lichtenvoorde zes keer voorwerp van een strafrechtelijk onderzoek. Vier onderzoeken, alle uitgevoerd door de rijksrecherche, betroffen seksueel misbruik van pupillen door broeders die in het internaat werkten. Daaronder waren drie oversten. Die onderzoeken vonden plaats in 1953, 1956, 1958 en 1960.

De zaak uit 1953 kende drie verdachten. Hun zaken werden geseponeerd. Ook in 1956 volgde een sepot voor de twee verdachte broeders, onder wie een overste. In 1958 waren er twee verdachten. Zij werden door het Hof veroordeeld tot gevangenisstraffen van drie maanden onvoorwaardelijk. De door de veroordeelden ingediende gratieverzoeken werden ingetrokken.

De zaak uit 1960 was de omvangrijkste. Deze zaak heeft ook de aandacht van het departement gehad en was onderwerp van een bespreking van de secretaris-generaal van het Ministerie van Justitie met vertegenwoordigers van het OM en van het bestuur van Harreveld. Er waren twaalf verdachten. Drie van hen kregen een onvoorwaardelijk sepot en drie een voorwaardelijk sepot. Eén verdachte werd door het Hof buiten vervolging gesteld. Van de overige verdachten werd er één door het Hof vrijgesproken; de anderen werden veroordeeld tot voorwaardelijke gevangenisstraffen.

Onze conclusie is dat het OM in alle onderzoeken autonoom en zonder bemoeienis of inmenging van de kerkelijke autoriteiten heeft geopereerd. De leiding van de congregatie en ook het bestuur van het internaat toonden zich bij het laatste onderzoek in 1960 en 1961 zelfs ontstemd over het optreden van het OM en schakelden een advocaat in om de zaak bij het departement aan te kaarten.

De brief van 25 augustus 1956 van officier van justitie Messchaert aan de procureur-generaal laat zien dat het OM 'er boven op zat' en de gang van zaken in Harreveld nauwlettend in het oog hield.¹⁶⁹

De in 1953 en 1956 gehouden onderzoeken zijn uitgemond in sepotbeslissingen. Die beslissingen achten wij gelet op de resultaten van de onderzoeken begrijpelijk. De aangifte van de heer H uit 1956 tegen een broeder overste werd niet ondersteund door ander belastend materiaal. Wij hebben geen aanwijzingen gevonden dat die beslissingen door de kerkelijke autoriteiten zijn beïnvloed of dat de religieuze status van de verdachten daarbij een rol heeft gespeeld.

Ook het optreden van het OM in 1958 geeft geen blijk van bevoordeling van de verdachten op grond van hun religieuze status. Het onderzoek leidde tot veroordeling van de twee verdachten. Het OM eiste zowel in eerste aanleg als in hoger beroep zwaardere straffen dan de straffen die door de rechter werden opgelegd.

¹⁶⁹ Hiervoor onder 8.3.5.

Een deal met justitie?

Bij de zaak uit 1960 staan wij wat langer stil. De beschikbare stukken geven een goed inzicht in de overwegingen van de officier van justitie en – in hoger beroep – van de advocaat-generaal. Die roepen op zichzelf geen vragen op.

De zaak werd in een vroeg stadium, nog voordat de beslissingen over de vervolging van de verdachten waren genomen, op 8 november 1960 besproken met de secretaris-generaal van het Ministerie van Justitie.¹⁷⁰ Dat gebeurde op verzoek van het bestuur van Harreveld. Daaraan voorafgaand had de advocaat van het bestuur een memorandum aan de secretaris-generaal gezonden waarin hij het optreden van het OM hekelde. Bij het gesprek met de secretaris-generaal waren niet alleen de leden van dat bestuur en hun advocaat aanwezig, maar ook de procureur-generaal bij het Hof Arnhem de hoofdofficier van justitie bij de rechtbank in Zutphen.

Van dat gesprek is geen verslag bewaard in de justitiële archieven. De uitkomsten van het gesprek op het ministerie, zijn later besproken in de vergadering van de Algemene Raad van de congregatie van 21 november 1960. De notulen van die vergadering bevinden zich in de kerkelijke archieven en worden geciteerd bij Deetman: 'De secretaris-generaal schijnt niet te kunnen seponeren, maar wil blijkbaar de zaak wel binnen geringe proporties houden, als de congregatie maar iets gedaan heeft, voordat de drie gevallen vóórkomen. Als de officier van justitie maar zal kunnen zeggen, dat de drie betrokken broeders niet meer in het werk bij de jongens zijn, dan zou het bij deze gevallen kunnen blijven.'¹⁷¹

Was hier sprake van een deal met justitie als tegemoetkoming aan de congregatie? Die vraag is op grond van de summiere weergave van de bespreking, op basis van mededelingen van een of meer aanwezigen, niet goed te beantwoorden.

Van die bespreking op het ministerie hebben wij in het verdere verloop van zaken geen sporen teruggevonden. De congregatie besloot de drie broeders over te plaatsen. Volgens Deetman honoreerde de officier van justitie dit besluit met een voorwaardelijk sepot. Dat valt in de processtukken echter niet terug te vinden. Twee van de overgeplaatste broeders kregen een sepot nadat hun advocaat de officier van justitie daarom gemotiveerd had verzocht. De advocaat verwees daarbij niet naar een eerder gedane toezegging. De derde broeder werd zelfs vervolgd en kreeg uiteindelijk een gevangenisstraf van 6 maanden voorwaardelijk. Dat er sprake is geweest van een 'deal' achten wij daarom niet waarschijnlijk.

Mr. Marijnen en het onderzoek in 1958

Mr. V.A.M. Marijnen (1917-1975) was in 1958 voorzitter van het bestuur van Harreveld. Hij was toen ook algemeen secretaris van het Katholiek Verbond van Werkgeversvakverenigingen. In 1959 werd hij minister van Landbouw en van 1963 tot 1965 was hij premier. Daarna was hij een jaar lang lid van de Tweede Kamer voor de KVP.

De kerkelijke archiefstukken maken twee keer melding van zijn optreden in verband met het strafrechtelijk onderzoek dat in 1958 rond Harreveld is ingesteld. Kort nadat het onderzoek was aangevangen besloot de Algemene Raad van de congregatie de 'laster' die over Harreveld de ronde deed, via Marijnen bij de minister ter sprake te brengen. Of dit daadwerkelijk is gebeurd, valt in de archiefstukken die wij onder ogen hebben gehad niet te achterhalen.

¹⁷⁰ Ter gelegenheid van het in 1956 gehouden onderzoek had de officier van justitie reeds contact met het de directie Kinderbescherming van het ministerie van Justitie. In 1958 heeft het OM blijkens het parketregister de einduitspraken tegen de twee verdachten ter kennis van die directie gebracht.

¹⁷¹ Deetman 2011, deel 1, p. 256.

Nadat het strafrechtelijk onderzoek had geleid tot veroordeling door het Hof van de twee verdachte broeders, heeft hun advocaat gratieverzoeken ingediend. Die verzoeken zijn op 13 oktober 1958 ingetrokken. De notulen van de vergadering van de Algemene Raad van de congregatie van 30 oktober 1958 bevatten de volgende passage: 'Mr. Marijnen heeft een weg gezocht, maar op advies van de Bisschop is het gratieverzoek ingetrokken.'

In de justitiële archieven zijn geen gegevens bewaard gebleven over de gratieverzoeken en de intrekking ervan. De hiervoor geciteerde passage uit de notulen van de Algemene Raad is schimmig en geeft over de werkelijke bemoeienis van Marijnen geen uitsluitsel. Mogelijk heeft hij op enigerlei wijze een rol gespeeld bij de indiening van de gratieverzoeken. Het blijft onduidelijk. In ieder geval hebben zijn inspanningen niet tot enig gevolg geleid, omdat de gratieverzoeken op advies van de bisschop zijn ingetrokken.

8.4 De zaak van pater N.

Pater N. (1922-2011) was een salesiaan die twee keer met justitie in aanraking is gekomen wegens ontucht met jongens beneden de 16 jaar. De eerste keer was in 1979 in Den Haag, toen hij jeugdleraar was in Rijswijk. De tweede maal was in 1990 in Middelburg, toen hij pastoor was in Terneuzen. In Den Haag werd zijn zaak voorwaardelijk geseponeerd. In Middelburg werd hij veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van vier maanden en een taakstraf. Zowel Dohmen als Deetman bespreken deze zaken.¹⁷² ¹⁷³ Dohmen deed dat ook in een artikel in de NRC van 17 oktober 2010. In deze publicaties gaat het vooral om de rol van de kerkelijke overheden. Die zouden hun invloed hebben aangewend ten gunste van de verdachte.

Het dossier van de geseponeerde zaak uit 1980 is op grond van de archiefwetgeving vernietigd. Het dossier van de tweede zaak is bewaard gebleven. Uit het aanwezige materiaal is over de gang van zaken het volgende op te maken.

8.4.1 De Haagse zaak: 1979/1980

In het parketregister van de rechtbank Den Haag is vermeld dat de zaak van de verdachte op 15 juni 1979 onder nr. 9388 is ingeschreven.

Strafbaar feit: 247 Sr, op diverse data in Rijswijk.

PV M 200/79. Officier van justitie Klein Breteler

Op 2 april 1980: voorwaardelijke sepot, proeftijd 3 jaar + therapeutisch contact.

Kennisgeving 25 april 1980.

Het uittreksel uit het Algemeen Documentatieregister ten name van de verdachte vermeldt als reden van het voorwaardelijk sepot: 'verv(olging) in strijd belang benadeelde, ander dan strafrechtelijk ingrijpen prevaleert'.¹⁷⁴ In het uittreksel wordt ook vermeld dat de proeftijd op 2 april 1983 eindigde.

Volgens Dohmen (p. 133-134) was pater N. sinds 1953 directeur van het Don Bosco-jeugdcentrum in Rijswijk. Dohmen noemt als een van de slachtoffers Paul Brandt, die zijn jeugd doorbracht in een kindertehuis in Scheveningen. Paul Brandt was 8 jaar oud toen pater N. hem in 1974 misbruikte in het jeugdcentrum in Rijswijk. Pater N. zou daarvan foto's hebben gemaakt. In 1976 zou pater N. Brandt hebben meegenomen naar Knokke, waar de jongen door vier mannen werd misbruikt. Volgens Brandt had het er de schijn van dat pater N. lid was van een netwerk van pedofielen. In 1979 zou de

¹⁷² Dohmen 2010, p. 133-137.

¹⁷³ Deetman 2011, deel 1, p. 370.

¹⁷⁴ Dit is aangetroffen in het strafdossier in Middelburg uit 1990.

politie met deze foto's naar het kindertehuis in Scheveningen zijn gegaan. Daar ondervroegen ze Brandt, en ook een aantal andere jongens van wie ook foto's waren gemaakt. Na een week cel bekende pater N. dat hij ontucht had gepleegd met minderjarige jongens.

Pater N. – die door Dohmen werd geïnterviewd – zou het bericht van het voorwaardelijk sepot op 12 april 1980 hebben ontvangen.¹⁷⁵ De voorwaarden waren: pater N. moest in therapie en hij mocht tijdens zijn proeftijd niet actief zijn in het jeugdwerk. Het OM kon volgens Dohmen het besluit om te seponeren niet toelichten. 'Het dossier was vernietigd'.

Volgens Deetman (p. 370) hebben de kerkelijke autoriteiten (provinciaal Van Luyn en zijn plaatsvervanger Raaijmakers) over deze zaak overleg gepleegd met de reclassering en de officier van justitie. Daarna verzochten zij om een voorwaardelijk sepot 'met een beroep op het belang van het Rijswijkse jeugdcentrum en op verplicht intensieve therapie'.

De bemoeienis van Van Luyn in deze zaak – de latere bisschop – werd ook genoemd in een artikel van Dohmen in de NRC van 16 maart 2013¹⁷⁶: 'Ook drong hij (Van Luyn) aan op het seponeren van een politiezaak tegen een andere pedofiele priester.'

Strafdossier niet meer beschikbaar

Het straf dossier hebben wij niet meer kunnen raadplegen. Het is vernietigd, in overeenstemming met de bepalingen van de archiefwet.

Mr. Klein Breteler over de Haagse zaak

Wij hebben op 17 juni 2013 de toenmalige officier van justitie, mr. H.D.W. Klein Breteler¹⁷⁷ geïnterviewd. Hij is over deze zaak niet eerder gehoord. Hieronder een zakelijk verslag van het gehouden interview.

Mr. Klein Breteler was van 1978 tot 1986 officier van justitie bij het parket van de rechtbank Den Haag. In 1979 kreeg hij het proces-verbaal over pater N. van de politie. Hij weet nog dat het ging om ontucht met een aantal minderjarigen. Dat in het dossier sprake zou zijn van een "pedofiellenetwerk" acht hij vrijwel uitgesloten dan zou het onderzoek zeker zijn uitgebreid. Of er foto's in het dossier zaten weet hij niet meer. Hij wilde vervolgen en had de dagvaarding al gereed toen hij werd gebeld door de burgemeester van Rijswijk: Pater N. was in Rijswijk werkzaam in jeugdhuis Don Bosco van de salesianen. De salesianen richtten zich op de jeugd uit lagere klassen. Don Bosco ving jongens op uit sociaal zwakkere gezinnen en uit achterstandswijken om ze van de straat te houden. De burgemeester vroeg Klein Breteler om niet te vervolgen, maar te seponeren. Als de zaak via de rechter in de publiciteit kwam, zou dat de goede naam van Don Bosco aantasten. En dan zouden de (sociaal zwakke) ouders hun kinderen niet meer naar die instelling sturen. Dat betekende dat die kinderen niet meer werden opgevangen en er veel overlast op straat zou ontstaan. Een andere mogelijkheid voor opvang dan Don Bosco was er niet in Rijswijk.

Mr. Klein Breteler heeft er een nachtje over geslapen en advies gevraagd aan zijn collega mr. J.A.. Blok. Zij besloten om bij de ouders te peilen hoe een voorwaardelijk sepot zou "vallen". Mr. Klein Breteler liet een adjudant van politie een sociaal rapport schrijven over de mening van de ouders. Daaruit bleek dat de ouders liever niet hadden dat er werd vervolgd. Dit rapport heeft hij in het straf dossier gevoegd.

¹⁷⁵ Dohmen 2010, p.136. Pater N. overleed begin mei 2011.

¹⁷⁶ Onder de kop: 'Deetman meldde belastende feiten bisschop Van Luyn niet', naar aanleiding van de verschijning van het tweede rapport Deetman over seksueel misbruik en geweld van meisjes in de Rooms-Katholieke Kerk.

¹⁷⁷ Oud-vicepresident van het gerechtshof Den Haag.

Daarna heeft Klein Breteler een groot aantal (ongeveer twaalf) voorwaarden geformuleerd voor een voorwaardelijk sepot voor pater N. Eén daarvan was dat de provinciaal (zijn naam kon mr. Klein Breteler zich niet herinneren) een overeenkomst zou tekenen waarin hij beloofde ervoor te zorgen dat pater N. nooit meer in het jeugdwerk zou komen of op plaatsen zou werken waar hij geregeld in contact zou komen met kinderen. Dit ‘convenant’ moest vóór in het personeelsdossier van pater N. komen, zodat ook de opvolger van de provinciaal hiervan wist. Mr. Klein Breteler realiseerde zich dat een dergelijk convenant niet afdwingbaar was. Hij wist dat de bisschop van Rotterdam hier buiten stond. Pater N. had geen functie waarvoor een bisschoppelijke zending nodig was. Mr. Klein Breteler heeft daarom ook niet met de bisschop gesproken.

Mr. Klein Breteler weet zich nog goed te herinneren dat hij pater N. op het parket heeft laten komen. Hij heeft hem toen de beslissing tot voorwaardelijk sepot persoonlijk uitgereikt. De proeftijd was 3 jaar. Er is, voor zover hij weet, geen kopie naar de provinciaal gegaan.

Nieuw licht op Haagse zaak

De verklaring van mr. Klein Breteler werpt een nieuw licht op de zaak. Wij achten de door hem geschetste toedracht aannemelijk.

Hij seponeerde, anders dan Deetman concludeert, niet op verzoek van de provinciale overste Van Luyn en zijn plaatsvervanger Raaijmakers, maar na een verzoek van de toenmalige burgemeester van Rijswijk. Volgens de burgemeester was het jeugdcentrum waaraan pater N. was verbonden, van grote betekenis voor de gemeenschap. Hij vreesde voor het voortbestaan van het jeugdcentrum als pater N. werd vervolgd. Het verzoek van de burgemeester kwam toen de dagvaarding al gereed lag. De officier van justitie heeft vervolgens een onderzoek laten doen naar de ‘haalbaarheid’ van een voorwaardelijk sepot in verband met de belangen van de slachtoffers. Hij heeft ook overleg gepleegd met een collega. Het was de officier van justitie die bij het voorwaardelijk sepot flankerende eisen aan de congregatie stelde en die vastlegde in een ‘akte’. Die eisen hielden onder meer in dat pater N. in de toekomst nooit meer in Rijswijk zou worden geplaatst en evenmin een functie in het jeugdwerk zou krijgen. De officier van justitie verkreeg vervolgens de gevraagde medewerking van de congregatie.

Van Luyn verleende zijn medewerking aan de voorwaarden die de officier van justitie aan de congregatie had gesteld. Het archief Deetman bevat op dit punt ook geen gegevens die de lezing van mr. Klein Breteler weerspreken. De door Deetman gebruikte bronnen bevestigen het bestaan van een akte die is opgemaakt op verzoek van de officier van justitie en ondertekend door Van Luyn, de overste van de congregatie. Het contact met de leiding van de congregatie verliep via Raaijmakers, de plaatsvervanger van Van Luyn, en een ambtenaar van de reclassering die op zijn beurt contact onderhield met de officier van justitie. Er was geen rechtstreeks contact tussen de congregatie en de officier van justitie. Van Luyn toonde zich in de brief waarmee hij de getekende akte aan de reclasseringsambtenaar zond (ter doorzending aan de officier van justitie) erkentelijk voor diens bemoeienissen. Pater N. zelf verkeerde kennelijk in de veronderstelling dat het Raaijmakers was die na zijn arrestatie contact opnam met politie en justitie en de zaak voorwaardelijk geseponeerd wist te krijgen.¹⁷⁸ Deze veronderstelling, die niet overeenkomt met de werkelijke gang van zaken, zal hebben bijgedragen aan de vertekende beeldvorming die later is ontstaan over de bemoeienis van de congregatie.

¹⁷⁸ Blijkens een in het archief Deetman van hem geciteerde verklaring.

Volgens een bericht op de website van de NRC, 'Justitie zat fout bij priesters in pedofliezaak', van 6 oktober 2010, zou volgens Harm Brouwer, voorzitter van het College van procureurs-generaal, de beslissing om te seponeren 'geen juiste beslissing zijn geweest'.¹⁷⁹ Het betrof een reactie op het verschijnen van het boek "Vrome Zondaars" van Joep Dohmen.

Wij hebben navraag gedaan bij het parket-generaal. Daar kon niet meer worden achterhaald waarop mr. Brouwer zijn uitlating precies had gebaseerd. Wij houden het erop dat hij louter is uitgegaan van de in het boek van Dohmen gepresenteerde feiten. Die feiten doen volgens ons niet geheel recht aan de werkelijkheid. Van een pedofielenetwerk lijkt geen sprake te zijn geweest.¹⁸⁰ De behandeling van de zaak door de officier van justitie, die ook aandacht had voor de belangen van de slachtoffers en hun ouders, getuigt naar ons oordeel van zorgvuldigheid.

8.4.2 De zaak Terneuzen, 1990

In oktober 1984 werd pater N. pastoor in Terneuzen. Op 2 mei 1990 werd hij in verzekering gesteld op het politiebureau in Terneuzen, op verdenking van ontucht met minderjarigen beneden de leeftijd van 16 jaar (artikel 247 Sr).

De inhoud van het strafdossier

Het strafdossier is bewaard gebleven. De inhoud wordt hierna in het kort beschreven.

Op 4 mei 1990 verleende de rechter-commissaris een bevel tot inbewaringstelling van de verdachte. De verdachte verzocht om schorsing van de voorlopige hechtenis, maar dat verzoek werd afgewezen.

Het bevel bevat een tweetal feiten:

- ontucht met een minderjarige beneden de 16 jaar, gepleegd in de periode juli 1987 tot 1 mei 1990
- ontucht met een andere minderjarige in de periode 1 mei 1989 tot 1 mei 1990.

Pater N. bekende beide feiten bij zijn verhoor door de rechter-commissaris. 'Ik heb de afgelopen twee à tweeënhalve jaar met ongeveer zes jongens ontuchtige handelingen gepleegd. Ik heb meer dan een half jaar geleden mijn ontslag als pastoor ingediend. De bisschop van Breda heeft dit ontslag bevestigd. Dat gaat in op 24 juni a.s.'¹⁸¹ Pater N. zei dat hij open kaart wilde spelen en dat hij met zijn overste had gesproken. Die stelde voor dat hij behandeld zou worden. Hij verklaarde bereid te zijn zich aan een psychiatrisch onderzoek te onderwerpen.

Op 9 mei 1990 schreef de provinciale overste Asma een brief aan de rechter-commissaris. Daarin meldde hij dat er opvang was geregeld bij familie, voor het geval pater N. zou worden vrijgelaten. Of anders was pater N. ook welkom op het provinciaal (hoofdvestiging van de salesianen van Don Bosco in Nederland). De congregatie was bereid te bemiddelen bij deskundige begeleiding van pater N. 'Ik verzoek u om bij uw beslissing het bovenstaande te laten meewegen', schreef Asma.

Op 10 mei 1990 werd pater N. verhoord in verband met de verlenging van de inbewaringstelling. Hij kreeg van de rechter-commissaris een kopie van de brief van de provinciale overste en hij verklaarde dat hij wilde meewerken aan de opvang en begeleiding die Asma in de brief voorstelde. Vervolgens schorste de rechter-commissaris de bewaring.

¹⁷⁹ NRC 6 oktober 2010; reactie Harm Brouwer op het boek van Dohmen. Het mailbericht (dat op deze en een andere zaak betrekking heeft) van het Parket-Generaal aan de NRC (Dohmen) is door laatstgenoemde aan ons ter beschikking gesteld en luidt: 'In de twee zaken die in het boek genoemd worden lijkt sprake van een bewijsbare zaak die geseponneerd is onder voorwaarden. Terugkijkend en aannemende dat de feiten zoals ze gepresenteerd zijn in het boek juist zijn, moet vastgesteld worden dat toentertijd geen juiste beslissingen zijn genomen (...)'.
¹⁸⁰ Dohmen 2010, p.134.

¹⁸¹ Volgens Dohmen in 'Een nieuwe baan en nieuwe jongens voor pater Jan', NRC 17 augustus 2010, werd N. door de bisschop ontslagen na zijn veroordeling.

In opdracht van de rechter-commissaris werd op 16 juli 1990 een psychiatrisch rapport uitgebracht door J. van Borssum Waalkes, districtopsychiater in Middelburg. Hij concludeerde dat de verdachte in licht verminderde mate ontoerekeningsvatbaar was, 'dat wil zeggen dat de ten laste gelegde feiten hem voor het grootste gedeelte kunnen worden toegerekend.'

Op 24 augustus 1990 stuurde de provinciale overste weer een brief naar de rechter-commissaris: 'Nu binnenkort wellicht een uitspraak van u verwacht wordt over de zaak van N., mijn medebroeder, wil ik mij nogmaals tot u wenden.' Hij beschreef in de brief hoe het met N. ging en dat hij regelmatig begeleiding kreeg vanuit ITOS onder leiding van de psychologe P. van Beek. 'Zowel N. alsook ik zijn zeer tevreden over deze begeleiding. Van harte hoop ik dat uw uitspraak voor N. gunstig zal zijn. Wat de toekomst betreft, de Congregatie van de Salesianen van Don Bosco zal alles in het werk stellen om N. te helpen bij het zoeken naar huisvesting en een passende taak, maar evenzeer bij verdere begeleiding om herhaling te voorkomen.'

Pater N. stond op 12 oktober 1990 terecht voor de rechtbank Middelburg. De tenlastelegging bevatte drie gevallen van ontucht met een minderjarige, al dan niet meermalen gepleegd (artikel 247 Sr) en als vierde feit het bevorderen van ontucht door een minderjarige met een derde (artikel 250 lid 1 onder 2 Sr).

De eis van het OM was 10 maanden gevangenisstraf, waarvan 5 maanden voorwaardelijk met een proeftijd van 2 jaar, de 5 maanden onvoorwaardelijk te vervangen door 200 uren onbetaalde arbeid ten algemene nutte¹⁸².

Bij de uitspraak op 26 oktober 1990 overwoog de rechtbank dat pater N. met diverse jongens gedurende een vrij lange periode seksuele handelingen had verricht. 'Hij betaalde hen daarvoor en aldus heeft hij een aantal jongens reeds op jeugdige leeftijd gecorrumpeerd. Daarbij komt dat door deze gang van zaken bij tenminste een van de jongens ernstige psychische problemen zijn ontstaan. Rekening moet worden gehouden met de mogelijkheid dat ook andere jongens dergelijke problemen zullen krijgen. Mede in aanmerking genomen de maatschappelijke positie van verdachte is de rechtsorde door deze feiten ernstig geschokt.'

Op grond hiervan overwoog de rechtbank dat een gevangenisstraf van 8 maanden, waarvan 4 maanden voorwaardelijk, passend was. 'Gelet echter op het psychiatrisch rapport en de reclaseringsrapporten van 4-5-1990 en 23-7-1990 en gelet op het feit dat de verdachte nu met een deskundige werkt aan de oplossing van de oorzaak, geeft het door verdachte gedane aanbod tot dienstverlening de rechtbank aanleiding het onvoorwaardelijke gedeelte te vervangen door onbetaalde arbeid tegen een na te melden aantal uren.'¹⁸³

De rechtbank verklaarde de eerste drie feiten bewezen. Het betrof telkens ontucht met een minderjarige beneden de leeftijd van 16 jaar, meermalen gepleegd. Het misbruik had zich uitgestrekt over een periode van bijna drie jaar. Van het vierde feit werd de verdachte vrijgesproken. Pater N. werd veroordeeld tot 4 maanden gevangenisstraf voorwaardelijk met een proeftijd van 2 jaar en tevens tot 160 uur onbetaalde arbeid ten algemene nutte met aftrek van 2 uur voor iedere dag voorarrest.

¹⁸² In die tijd bestond de taakstraf als zelfstandig op te leggen straf nog niet. De rechter kon " onbetaalde arbeid ten algemene nutte" opleggen ter vervanging van maximaal zes maanden gevangenisstraf. De rechter moest dan wel in het vonnis laten blijken hoe hoog de gevangenisstraf was waarvoor de onbetaalde arbeid in de plaats kwam. Werd de arbeid niet of niet naar behoren verricht dan kon de officier van justitie de rechter vragen alsnog de gevangenisstraf op te leggen.

¹⁸³ Dit laatste is niet aangetroffen.

Dat was dus een soortgelijke straf als door de officier van justitie was geëist. Dat het vonnis iets lager uitviel komt waarschijnlijk omdat de rechtbank één feit niet bewezen achtte. Dat zal ook de reden zijn dat de officier van justitie aanvankelijk beroep instelde. Hij trok het later weer in. Ook de verdachte stelde beroep in. Dat werd eveneens ingetrokken.

Bemoenien van de congregatie

Deetman beschrijft op p. 370 dat de provinciale overste Asma in deze strafzaak tweemaal een dringend beroep deed op de rechter-commissaris. Vermoedelijk heeft hij ook andere relaties ingeschakeld, die hem waren aanbevolen door de therapeute Van Beek. In de noot (p. 841, noot 155) wordt dit laatste gebaseerd op een notitie in het (kerkelijke) persoonsdossier van pater N.: 'Voor rechtskundig advies: president van rechtbank te Haarlem mr. H. van den Haak (broer van pastor v.d. Haak R'dam) of mr. L. Van Gelder Rotterdam...in beide gevallen Pl. van Beek noemen.' Deetman verder: 'Ook sprak hij (Asma) met de ambtenaar van de reclassering in de hoop gevangenisstraf te voorkomen; deze ambtenaar liet (N.) zelfs zijn concept-eindrapport lezen.'

Latere ontwikkelingen

In 2010 sprak Dohmen twee slachtoffers uit 1990. Zij vertelden hem dat drie jongens aangifte hadden gedaan, maar dat er meer aan de hand was.¹⁸⁴ Pater N. zou alleen al in Terneuzen vijftien jongens hebben misbruikt. Daarin ging hij verder dan ontuchtige handelingen, volgens één slachtoffer. Deze zou ook verkracht zijn. Dat dit niet bekend was tijdens het politieonderzoek is volgens advocaat De Witte verklaarbaar: de jongens schaamden zich en durfden niet alles te vertellen. De Witte was advocaat van één van de slachtoffers in de civiele procedure tegen het bisdom Breda, in 2010. Volgens De Witte leverde de zedenpolitie gewoon slecht werk en hadden ze dit boven water moeten halen.¹⁸⁵

8.4.3 Samenvatting en conclusies

Pater N. is een geestelijke die tot twee maal toe met justitie in aanraking kwam vanwege ontucht met minderjarige jongens.

De zaak in Den Haag

De eerste zaak werd in 1980 door de officier van justitie Den Haag voorwaardelijk geseponeerd. De zaak kreeg later publicitaire aandacht omdat het om ernstige feiten zou gaan en omdat de kerkelijke autoriteiten, onder wie de latere bisschop Van Luyn, hun invloed zouden hebben aangewend om vervolging af te wenden.

Uit de aantekeningen in het parketregister kan worden afgeleid dat het ging om herhaaldelijke ontuchtige handelingen met één of meer minderjarigen. De ontuchtige handelingen vonden plaats in een jeugdcentrum in Rijswijk.

Als reden voor het sepot vermeldt het justitiële documentatieregister dat de vervolging in strijd was met het belang van het slachtoffer, en dat ander dan strafrechtelijk ingrijpen de voorkeur had. Of verplichte therapeutische behandeling één van de voorwaarden was, blijkt niet.¹⁸⁶ Wat de voorwaarden voor het sepot waren is niet terug te vinden in het parketregister of in het documentatieregister. Uit het dossier van de latere zaak die in 1990 in Middelburg diende, kan worden afgeleid dat de verdachte de feiten in de eerste zaak destijds heeft bekend.

¹⁸⁴ Dohmen 2010, p.136.

¹⁸⁵ Dohmen in NRC 17 augustus 2010.

¹⁸⁶ Af te leiden uit Deetman 2011, deel 1, p. 370.

Wij kregen in deze zaak nadere informatie van mr. Klein Breteler, de officier van justitie die de zaak destijds heeft behandeld. Op grond van zijn verklaring achten wij het aannemelijk dat het niet de kerkelijke instanties waren die op een sepot hebben aangedrongen. De officier heeft afgezien van een dagvaarding (die al gereed lag) op dringend verzoek van de burgemeester van Rijswijk. Deze vreesde dat vervolging tot consequenties zou kunnen leiden voor het voortbestaan van het jeugdcentrum waar pater N. werkzaam was. De officier van justitie heeft vervolgens de mening van de ouders van de slachtoffers gepeild. Toen bleek dat die liever geen vervolging wilden, heeft de officier van justitie eisen gesteld waaraan de congregatie bij een voorwaardelijk sepot zou moeten voldoen. Die eisen zijn neergelegd in een akte die door Van Luyn, de overste van de congregatie, is getekend.

Het rapport Deetman schetst een gang van zaken waarin de congregatie het voorwaardelijk sepot heeft bewerkstelligd. Dit beeld behoeft dus enige bijstelling. De congregatie nam niet het initiatief, maar zonder haar medewerking zou het voorwaardelijk sepot niet tot stand zijn gekomen.

De zaak in Middelburg

De tweede zaak diende in 1990 voor de rechtbank in Middelburg. Het dossier van deze zaak is wel bewaard. Het betrof ontucht met een drietal minderjarigen, telkens meermalen gepleegd.

In deze zaak heeft de provinciale overste tot twee maal toe contact opgenomen met de rechter-commissaris. Ten tijde van de inbewaringstelling van pater N. schreef hij een eerste brief aan de rechter-commissaris. Daarin schreef de overste dat de verdachte bij vrijlating zou worden opgevangen door familie, of in een klooster waar hij geen contact met minderjarigen zou kunnen hebben. Verder zou hij ervoor zorgen dat pater N. deskundige begeleiding kreeg.

De tweede brief van de overste was eveneens gericht aan de rechter-commissaris. Daarin pleitte de overste voor een gunstige uitspraak en hij zegde toe dat de congregatie alles in het werk zou stellen om herhaling te voorkomen. Hoewel de rechter-commissaris voor die brief niet de aangewezen geadresseerde was, is de brief wel in het dossier gevoegd. De rechtbank zal de brief dus hebben gezien.

In het vonnis maakt de rechtbank duidelijk dat zij de feiten ernstig vindt. Die feiten rechtvaardigden volgens de rechtbank een gevangenisstraf van 8 maanden waarvan 4 maanden voorwaardelijk. De inhoud van het psychiatrisch rapport en de reclasseringsrapporten waarin (voortgezette) behandeling werd aanbevolen, waren echter voor de rechtbank reden om dat onvoorwaardelijke deel te vervangen door onbetaalde arbeid ten algemene nutte (dienstverlening).

Het optreden van de officier van justitie geeft geen blijk van 'beoordeling' van deze verdachte vanwege zijn kerkelijke status. Het optreden van de kerkelijke autoriteiten lijkt overigens voor de pater N. wel vruchten te hebben afgeworpen. Dat de congregatie de opvang en de begeleiding van de verdachte na zijn vrijlating wilde ondersteunen, droeg zeker bij aan de beslissing van de rechter-commissaris tot schorsing van de voorlopige hechtenis. Ook voor de rechtbank heeft dit wellicht meegewogen bij de oplegging van de straf. Die kwam erop neer dat de verdachte – evenals de officier van justitie bij zijn eis voor ogen stond – in feite geen gevangenisstraf behoefde te ondergaan.

9. Samenvattingen en eindconclusies

Doel van het onderzoek

- Naar aanleiding van de uitkomsten van het rapport van de commissie-Deetman over seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk heeft de Tweede Kamer in april 2012 de minister van Justitie gevraagd nader onderzoek te doen naar de rol van het OM in deze zedenzaken. De minister heeft ons verzocht om dit onderzoek te verrichten
- Wij hebben eerst onderzocht of nog voldoende relevante archieven van het OM beschikbaar waren. Dat bleek het geval. Vervolgens hebben wij getracht vast te stellen of het OM in het algemeen tegen geestelijken anders is opgetreden dan tegen andere verdachten van seksueel misbruik. Dat laatste was de essentie van ons onderzoek.

Omvang en beperkingen

- Wij hebben het zwaartepunt van het onderzoek gelegd bij de periode 1945-1980. De commissie-Deetman heeft aangetoond dat het aantal misbruikzaken in de Rooms-Katholieke Kerk zich grotendeels afspeelde in de periode vóór 1980. Steenhuis en de commissie-Samson deden al onderzoek naar het optreden van het OM in de jaren na 1980. Zij vonden niet of nauwelijks relevante zaken tegen geestelijken.
- Het onderzoek is beperkt tot de arrondissementen in de ressorten Den Bosch en Arnhem. Daar was de Rooms-Katholieke Kerk het sterkst vertegenwoordigd.
- Het was niet mogelijk om onderzoek te doen naar het optreden van de politie in zaken waarin aangiftes van seksueel misbruik het OM niet hebben bereikt. Evenals de commissie-Samson hebben wij moeten constateren dat de politiearchieven voor een dergelijk onderzoek onvoldoende toegankelijk zijn.
- Wij hebben het onderzoek verricht vanuit een drietal invalshoeken. Wij zijn eerst op zoek gegaan naar justitiële beleidsstukken over seksueel misbruik. In de tweede plaats hebben wij steekproefsgewijs het aantal zedenzaken in de gekozen arrondissementen in kaart gebracht. Op basis daarvan konden wij de afhandeling van zaken tegen geestelijken vergelijken met de afhandeling van zaken tegen andere verdachten. Dat vergelijkend onderzoek hebben wij aangevuld door een aantal concrete misbruikzaken tegen geestelijken te vergelijken met soortgelijke zaken tegen andere verdachten. In de derde plaats hebben wij de gang van zaken in een aantal concrete zaken geanalyseerd. Vanuit verschillende bronnen beschikten wij over documentatie over 110 misbruikzaken tegen geestelijken. Aan de hand van die stukken hebben wij getracht de werkwijze van het OM zichtbaar te maken. Ter aanvulling daarvan volgt een meer uitgebreide analyse van een viertal zaken die in het verleden veel aandacht hebben getrokken.

Landelijk beleid

- Zaken van seksueel misbruik vormden bij de vervolging geen aparte categorie. Ook niet als de verdachte een geestelijke was. Richtlijnen en circulaires over vervolgingscriteria bestonden niet. Van landelijke afstemming van het vervolgingsbeleid was, zeker in de eerste decennia van de onderzochte periode, niet of nauwelijks sprake. Dat gold ook voor de vervolging in zedenzaken. Men handelde plaatselijk wel volgens een zekere traditie, maar de autonomie van de individuele officier van justitie was groot. Er waren verschillen tussen de arrondissementsparketten en zelfs tussen de officieren binnen één parket. De officier van justitie was in het algemeen niet verplicht zijn (sepot)beslissing te verantwoorden. Dat leidde tot rechtsongelijkheid, ook in zaken van seksueel misbruik.

Plaatselijk beleid

- Ook op plaatselijk niveau, dat wil zeggen binnen de door ons onderzochte ressorten Den Bosch en Arnhem, hebben wij geen circulaires of richtlijnen met vervolgingscriteria ten aanzien van misbruikzaken aangetroffen. In Den Bosch gold een circulaire uit 1926. De officieren van justitie werden hierdoor verplicht om bepaalde ernstige zaken, waaronder die tegen geestelijken, te melden aan de procureur-generaal. In Arnhem bestond de afspraak dat alle sepotbeslissingen aan de hoofdofficier van justitie moesten worden voorgelegd. Maar dat waren afspraken op procedureel niveau. Over inhoudelijke afdoening van misbruikzaken hebben wij geen afspraken gevonden. Er waren geen afspraken binnen het OM, en ook geen afspraken tussen het OM en de Kerk. De geïnterviewde oud-leden van het OM in Den Bosch hebben zonder uitzondering verklaard nooit van dergelijke afspraken te hebben gehoord.
- Een belangrijke kenbron voor het beleid en de feitelijke afdoening van zedenzaken van geestelijken komt uit het parketarchief in Den Bosch. In april 2012 werd daar bij toeval een omslag gevonden met correspondentie met betrekking tot rooms-katholieke geestelijken. Het bestaat uit de briefwisseling tussen de procureur-generaal en de officieren van justitie binnen zijn ressort over 52 zedenzaken tegen rooms-katholieke geestelijken in de periode 1947-1967. Hieruit blijkt onder meer dat er voor dit soort zaken instructies bestonden voor de officier van justitie. De officier van justitie moest ieder strafbaar feit van seksueel misbruik van een minderjarige door een geestelijke eerst melden bij de procureur-generaal. Pas daarna kon hij overgaan tot vervolging of sepot. De procureur-generaal moet dan ook van vele zaken op de hoogte zijn geweest. Dat wordt bevestigd door de analyse van de 110 gedocumenteerde zaken. Daaruit blijkt immers dat de procureur-generaal meer dan eens contact zocht met de kerkelijke overheid.

De Rijksrecherche

- Volgens een takenoverzicht uit 1959 zou de Rijksrecherche in zedenzaken van geestelijken, als hoge gezagsdragers, een belangrijke rol hebben moeten spelen. Vooral wanneer politieke facetten of beleidsoverwegingen in het geding konden zijn. Dat was in deze materie van seksueel misbruik klaarblijkelijk niet of nauwelijks het geval. Voor het ressort Den Bosch is ons geen enkele zaak bekend. In het ressort Arnhem werd de Rijksrecherche in één geval ingeschakeld: de zaak van het internaat Harreveld. Deze zaak was echter geen lokale kwestie meer, maar een kwestie met zware politieke en bestuurlijke impact. In de meeste gevallen die ons bekend zijn, werd vervolgd naar aanleiding van een proces-verbaal van de gemeente- of rijkspolitie.

Vergelijking geestelijken en andere verdachten: steekproef en controleonderzoek

- In de zeven onderzochte arrondissementen is over de periode 1945-1980 met een interval van vijf jaren het aantal zedenzaken (art. 242 t/m art. 249 Sr) in kaart gebracht. Dat leverde 5170 zaken op, waaronder 40 zaken tegen geestelijken. Bij vergelijking van de afdoening van die zaken, valt op dat in zaken tegen geestelijken bijna twee maal zo vaak werd geseponeerd als in alle zedenzaken tezamen. Datzelfde zien wij als de 110 besproken zaken tegen geestelijken worden afgezet tegen de gehele populatie verdachten. Bij vergelijking van die 110 zaken met alle 5170 zaken uit de steekproef, blijkt het aantal voorwaardelijke veroordelingen bij geestelijken driemaal zo hoog te liggen als dat van alle verdachten tezamen. Dat verschil verdwijnt als wij ook kijken naar de sociale status van de verdachten. Geestelijken hadden een hoge sociale status. Niet-geestelijke verdachten die tot hetzelfde sociale niveau behoorden, kregen even vaak als geestelijken een voorwaardelijke sepot of een voorwaardelijke veroordeling. De relatief milde behandeling van geestelijken ten opzichte van andere verdachten was dus waarschijnlijk niet iets exclusiefs voor geestelijken. Die behandeling lijkt eerder te maken te hebben met hun positie op de maatschappelijke ladder. Dit wordt bevestigd door de uitkomsten van het controleonderzoek. Vergelijking van concrete zaken tegen geestelijken en verdachten uit beroepsgroepen van hetzelfde niveau, gaf geen opvallend verschil in afdoening.

Hoe opereerde het OM in de praktijk: 110 zaken geanalyseerd

- Wij hadden de beschikking over 110 gevallen waarin geestelijken werden verdacht van seksueel misbruik. Deze gevallen zijn in wisselende mate gedocumenteerd: in bewaard gebleven strafdossiers en correspondentie, in de beschrijvingen in het rapport-Deetman, die zijn ontleend aan de kerkelijke archieven, en in publicaties van onderzoeksjournalisten.
- De analyse van die zaken gaf inzicht in de interactie tussen het OM en de kerkelijke overheid. Tussen het openbaar ministerie en de kerkelijke leiding bestond een goed overleg wanneer een geestelijke verdacht werd van seksueel misbruik van minderjarigen. Als het ging om de seculiere geestelijkheid (pastoors en kapelaans in de zielzorg) waren de contacten tussen het bisdom en het openbaar ministerie het meest intensief. Zodra er sprake was van vervolging werd er wederzijds contact gezocht. Dat gold in veel mindere mate voor de reguliere geestelijkheid (paters, broeders, zusters). De oversten van de kloosters en congregaties werden bij dergelijke zaken veel minder of veel later betrokken. Meestal moest een advocaat optreden als intermediair.
- De Kerk had er belang bij dat de zaak zoveel mogelijk buiten de publiciteit bleef, vanwege mogelijke reputatieschade van de Kerk. Het OM wilde daaraan vaak wel meewerken maar vroeg op zijn beurt van de Kerk maatregelen te nemen om recidive te voorkomen. Dat werd het meest duidelijk bij voorwaardelijk sepot. Het OM eiste van de kerkelijke overheid dat die condities zou scheppen voor het naleven van de gestelde voorwaarden, bijvoorbeeld door het wegnemen van de verdachte uit de werkkring, een psychiatrische behandeling en/of een streng toezicht.
- Wanneer het OM de bewaring van de verdachte vorderde bij de rechter-commissaris, gebeurde het regelmatig dat de rechter-commissaris een brief kreeg van de kerkelijke autoriteiten. Daarin stond dan dat de verdachte in een klooster kon worden geplaatst, al dan niet onder psychiatrische of psychologische begeleiding, en uit het zicht van minderjarigen. Een dergelijke brief leidde vaak tot schorsing van de bewaring. Het OM tekende daartegen zelden beroep aan. In die zaken hoefde de verdachte dus geen voorlopige hechtenis te ondergaan. Hij verbleef niet in een huis van bewaring. Die omstandigheid zal de beslissing tot voorwaardelijk sepot hebben vergemakkelijkt. En als het OM wel tot vervolging overging, zal de opname in een klooster ook van invloed zijn geweest op de strafeis en de opgelegde straf. De geschetste intensieve en vroegtijdige bemoeienis van de Kerk met de strafprocedure, zou een verklaring kunnen bieden voor het relatief grote

aantal voorwaardelijke septs en voorwaardelijke gevangenisstraffen die geestelijken ten deel viel.

- Als het tot een rechtszaak kwam, kon de discretie waarom de Kerk vaak vroeg alleen worden gerealiseerd door sluiting van de deuren bij de behandeling van de strafzaak. De rechter beslist daarover, niet het OM. In het merendeel van de door ons onderzochte zaken tegen geestelijken werden de deuren gesloten vanwege 'het zedekwetsend karakter' van de zaak. Het vergelijkend onderzoek van concrete zaken leerde dat dat even zo vaak in misbruikzaken tegen niet-geestelijke verdachten gebeurde. Van een voorkeursbehandeling van geestelijken is in dit opzicht dus geen sprake geweest.

Aangifte van seksueel misbruik door de Kerk; kerkrechtelijke afdoening?

- In de onderzochte jaren zijn wij geen gevallen tegengekomen waarin de kerkelijke leiding zelf een geestelijke aangaf vanwege seksueel misbruik van minderjarigen. Integendeel, de kerkelijke autoriteiten trachtten zoveel mogelijk vervolging te voorkomen. Een verklaring voor deze houding van stilzwijgen van de Kerk kan zijn het pauselijk verbod uit 1922, herhaald in het decreet van 1962 over het Crimen Sollicitationis. Hierin wordt het de kerkelijke bestuurders verboden op straffe van excommunicatie om dergelijke zedenzaken met minderjarigen aan de burgerlijke autoriteiten bekend te maken.
- Dat dergelijke zaken bij de kerkelijke rechtbanken zouden zijn afgedaan, moet onwaarschijnlijk worden geacht. De commissie-Deetman, die onderzoek gedaan heeft in de archieven van de kerkelijke rechtbanken van Den Bosch en Roermond, heeft immers geen van dergelijke canoniek-rechtelijke strafzaken aangetroffen. Bij ons onderzoek hebben wij geen zaken aangetroffen die (voorwaardelijk) zijn geseponneerd op de grond dat de zaak kerkrechtelijk was of zou worden afgedaan.

Heeft het OM de Kerk aangesproken op haar stilzwijgen?

- Wij hebben geconstateerd dat het OM in zedenzaken tegen een geestelijke meer dan eens ontdekte dat de verdachte al eerder misbruik had gepleegd en dat de Kerk van dat misbruik geen aangifte had gedaan. Het ging daarbij meestal om zaken die wegens verjaring niet alsnog konden worden vervolgd. Ons is niet gebleken dat het OM de Kerk op haar stilzwijgen heeft aangesproken

Slotconclusie

- De kernvraag van ons onderzoek is of het OM in zaken van seksueel misbruik in het algemeen tegen geestelijken anders is opgetreden dan tegen andere verdachten van soortgelijke delicten. Wij kunnen deze vraag niet eenduidig beantwoorden.
- Wij hebben geen bewijs aangetroffen dat er tussen de Kerk en het OM expliciete afspraken bestonden over een speciale, lees: milde behandeling van geestelijken in geval van verdenking van seksueel misbruik.
- Wel lijkt ons onderzoek uit te wijzen dat geestelijken in verhouding tot de totale groep verdachten van zedendelicten vaker een voorwaardelijk sepot of een voorwaardelijke gevangenisstraf kregen. Die relatief milde afdoening lijkt niet zozeer samen te hangen met hun status van geestelijke, als wel met hun positie op de maatschappelijke ladder. Dat neemt niet weg dat de gunstige behandeling die met name de hogere geestelijkheid ten deel viel, wel degelijk te danken was aan het optreden van de Kerk en dus indirect verband hiel met hun kerkelijke hoedanigheid.

- Aan de hand van de casuïstiek hebben wij kunnen constateren dat tussen het OM en de kerkelijke leiding een goed overleg bestond wanneer een geestelijke verdacht werd van seksueel misbruik van minderjarigen. De Kerk had er belang bij dat de zaak zoveel mogelijk buiten de publiciteit werd gehouden vanwege mogelijke reputatieschade voor de Kerk. Het OM wilde daaraan vaak wel tegemoet komen en vroeg op zijn beurt van de Kerk maatregelen te nemen om recidive te voorkomen.
- Het mechanisme dat een voorwaardelijk sepot of een voorwaardelijke veroordeling voor geestelijken vergemakkelijkte, trad al vroeg in de strafprocedure in werking. De Kerk bood faciliteiten voor de opvang en begeleiding van de verdachte en schiep daarmee waarborgen om herhaling te voorkomen. Dat leidde nogal eens tot schorsing van de voorlopige hechtenis. Geestelijken werden zodoende uit het huis van bewaring gehouden. De Kerk zorgde ook voor de condities (huisvesting, begeleiding, werkomgeving) die garandeerden dat de verdachte zich zou houden aan de voorwaarden van een voorwaardelijk sepot of voorwaardelijke veroordeling. Die condities werden veelal door het OM geformuleerd als bijkomende eis voor een voorwaardelijk sepot.
- De Kerk en het OM boden elkaar in die zin de helpende hand. Het gevolg daarvan kon zijn dat geestelijken anders werden behandeld dan het gros van de andere verdachten. Die rechtsongelijkheid is wellicht niet door het OM beoogd, maar zij is wel een feit.

BIJLAGEN

Bijlage 1

De belangrijkste strafbepalingen inzake misdrijven tegen de zeden, zoals die luiden in de periode 1945- 1980.

Artikel 239

Met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van ten hoogste zeshonderd gulden wordt gestraft:

1. openbare schennis van de eerbaarheid;
2. schennis van de eerbaarheid waarbij een ander zijns ondanks tegenwoordig is.

Nb. bij wijziging in 1954 is maximale boete verhoogd van driehonderd naar zeshonderd gulden.

Artikel 242

Hij die door geweld of bedreiging met geweld eene vrouw dwingt met hem buiten echt vleeschelijke gemeenschap te hebben, wordt, als schuldig aan verkrachting, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren.

Artikel 244

Hij die vleeschelijke gemeenschap heeft met een meisje beneden den leeftijd van twaalf jaren, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren.

Artikel 245

Hij die buiten echt vleeschelijke gemeenschap heeft met eene vrouw die den leeftijd van twaalf, maar nog niet dien van zestien jaren heeft bereikt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren.

Vervolging heeft, buiten de gevallen van de artikelen 248 en 249, niet plaats dan op klachte.

Artikel 246

Hij die door geweld of een andere feitelijkheid of bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid iemand dwingt tot het plegen of dulden van ontuchtige handelingen wordt als schuldig aan feitelijke aanranding van de eerbaarheid gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of een geldboete van de vijfde categorie.

Artikel 247

Hij, die met iemand van wien hij weet dat hij in staat van bewusteloosheid of onmacht verkeert of met iemand beneden den leeftijd van zestien jaren ontuchtige handelingen pleegt of laatstgemelden tot het plegen of dulden van zoodanige handelingen of, buiten echt, van vleeschelijke gemeenschap met een derde verleidt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren.

Artikel 248

Indien een der in de artikelen 243 en 245-247 omschreven misdrijven zwaar lichamenlijk letsel ten gevolge heeft, wordt gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren opgelegd.

Indien een der in artikelen 242-247 omschreven misdrijven den dood ten gevolge heeft, wordt gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren opgelegd.

Artikel 248bis

De meerderjarige, die met een minderjarige van hetzelfde geslacht wiens minderjarigheid hij kent of redelijkerwijs moet vermoeden, ontucht pleegt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren.

Nb. Afschaft in 1971

Artikel 248ter

Hij die door giften of beloften van geld of goed, misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of misleiding een minderjarige van onbesproken gedrag, wiens minderjarigheid hij kent of redelijkerwijs moet vermoeden, opzettelijk beweegt ontuchtige handelingen met hem te plegen of zoodanige handelingen van hem te dulden, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren. Vervolging heeft niet plaats dan op klachte van hem tegen wien het misdrijf is gepleegd.

De termijnen bedoeld in artikel 66 belopen voor deze klachte onderscheidenlijk zes en twaalf maanden.

Artikel 249

Hij die ontucht pleegt met zijn minderjarig kind, stiefkind of pleegkind, zijn pupil, een aan zijne zorg, opleiding of waakzaamheid toevertrouwd minderjarige of zijn minderjarigen bediende of ondergeschikte, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren.

Met dezelfde straf wordt gestraft:

1°. de ambtenaar die ontucht pleegt met een persoon aan zijn gezag onderworpen of aan zijne waakzaamheid toevertrouwd of aanbevolen;

2°. de bestuurder, geneeskundige, onderwijzer, beambte, opzichter of bediende in eene gevangenis, rijkswerkinrichting, tuchtschool, opvoedingsgesticht, weeshuis, ziekenhuis, krankzinnigengesticht of instelling van weldadigheid, die ontucht pleegt met een persoon daarin opgenomen.

Nb. Per 1 juli 1965 is de term "tuchtschool" vervallen. Vanaf 28 juli 1975 is de term "opvoedingsgesticht" vervangen door "rijksinrichting voor kinderbescherming".

Bijlage 2.

Overzicht beroep, delict en vonnis of beslissing in zaken van seksueel misbruik van minderjarigen door verdachten binnen het hoogste milieu (Hiscam-score 88-99)

	Beroep	Strafbaar feit	Vonnis of beslissing vw/onvw (mnd)
1	adj dir. gemeentelijke sociale dienst	248bis	vw sepot
2	arts	247	vw sepot
3	arts	248	sepot
4	arts	248	12/0
5	arts	248	vertrokken naar buitenland
6	belastingconsulent	247	sepot
7	broeder-overste	249	12/0
8	burgemeester	249	sepot
9	burgemeester	246-249	sepot
10	directeur	249	vw sepot
11	directeur	248bis	8/4
12	directeur bejaardenhuis	249	50d/4 + fl. 500,-
13	directeur lagere landbouwschool	245-247	vw sepot
14	directeur NV	245-249	1/3 + fl. 1000,-
15	directeur NV	249-239	3/4
16	docent	247	sepot
17	dominee	248	vrijspraak
18	fabrikant	249	vw sepot
19	fabrikant	249	7/5
20	fabrikant	249	plaatsing psych. inrichting
21	fabrikant	249	vw sepot
22	fabrikant	249	18/0
23	fabrikant	247-248bis	sepot
24	fabrikant	248bis	0/2 + boete
25	frater-overste	247	0/6
26	gemeenteontvanger	247	sepot
27	grindhandelaar	247	1/3
28	Hoofd BLO school	247-249	sepot

	Beroep	Strafbaar feit	Vonnis of beslissing vw/onvw (mnd)
29	hoofd bureau maatschappelijk werk	247-248	5/5
30	hoofd der school	249	3/3
31	hoofdonderwijzer	249	3/3
32	hoofdonderwijzer	249	vrijspraak
33	hoofdonderwijzer	249	4/0
34	hoofdonderwijzer	249	0/6
35	hoofdonderwijzer	249	0/4
36	hoofdonderwijzer	249	0/8
37	industrieel	249	sepot
38	ingenieur	248	vw sepot
39	ingenieur	249	8/0
40	ingenieur	247-248-249	5/4
41	inspecteur gemeentelijk administratiekantoor	249	6/4
42	inspecteur Kinderbescherming	247	15/0
43	leraar	245	0/1 + fl. 100,-
44	leraar	247	vw sepot
45	leraar	247	fl. 200,-
46	leraar	247	sepot
47	leraar	247	4/8
48	leraar	247-249	5/5
49	leraar	249, 248bis	0/2 + fl. 200,-
50	leraar	249-247	naar OM Rotterdam
51	leraar heilgymnastiek	248	0/3
52	leraar M.O.	247; 248bis	sepot
53	leraar modevakschool	248bis	50d/50d
54	officier majoor	247	sepot
55	opticien	247	vw sepot
56	opticiën	248bis	0/1
57	predikant	248	0/3
58	psycholoog	248 - 247	12/0
59	priester	247	11 wk/0

	Beroep	Strafbaar feit	Vonnis of beslissing vw/onvw (mnd)
60	priester	247	0/2
61	priester	247	2/3
62	priester	247	3/0
63	priester	247	vw sepot
64	priester	247	6/0
65	priester	247	sepot
66	priester	247	sepot
67	priester	242 cq 244/45	0/4
68	priester	247, 248bis, 249	2/3
69	priester	247; 248bis	0/4
70	priester	248bis	naar OM Breda
71	priester	248bis	2/3
72	priester	248bis	vw sepot
73	priester	248bis	sepot
74	schoenfabrikant	247	4/0
75	schoenfabrikant	249	3/3
76	schoenfabrikant	249	0/3
77	steenfabrikant	247	vw sepot
78	tandarts	248bis	vrijspraak

Bijlage 3.

Tabel van de 110 door het OM behandelde zaken van seksueel misbruik van minderjarigen door geestelijken.

-

Nr	Arrondissement	Jaar	Ovj	Status	Werkzaam in	Geb.jaar	Strafbaar feit (239-249 Sr)
1	's-Hertogenbosch	1947	Imhoff, van	kapelaan	zielzorg	1902	245-248-249
2	Breda	1948		broeder	jeugdzorg	1916	249
3	Breda	1948		broeder	jeugdzorg	1917	249
4	Roermond	1948		pastoor	zielzorg	1902	248bis
5	's-Hertogenbosch	1949		broeder	onderwijs		247
6	's-Hertogenbosch	1950		frater	onderwijs	1910	247
7	's-Hertogenbosch	1950		frater	onderwijs	1907	247
8	Breda	1952		kapelaan	zielzorg		247
9	's-Hertogenbosch	1952		broeder	onderwijs	1910	247
10	Maastricht	1952		broeder	onderwijs	1920	
11	Maastricht	1952		kapelaan	zielzorg	1918	248bis
12	's-Hertogenbosch	1953		broeder	onderwijs	1920	249
13	Breda	1953	Ek	frater	onderwijs	1917	247
14	Arnhem	1953		priester	zielzorg	1917	247
15	Maastricht	1953		priester	zielzorg	1913	247
16	Zutphen	1953		broeder	jeugdzorg	1918	249
17	Zutphen	1953		broeder	jeugdzorg	1919	249
18	Zutphen	1953		broeder	jeugdzorg	1891	249
19	's-Hertogenbosch	1953	Pfeil	frater	jeugdzorg	1908	249
20	Breda	1953		broeder	onderwijs	1914	249
21	's-Hertogenbosch	1953	Pfeil	frater	onderwijs	1902	249
22	's-Hertogenbosch	1953	Bartels	frater	onderwijs	1919	249
23	Roermond	1953		kapelaan	zielzorg	1916	247
24	Maastricht	1953		pater	zielzorg	1897	247
25	's-Hertogenbosch	1954		frater	onderwijs	1927	247
26	's-Hertogenbosch	1954		frater	onderwijs	1926	247
27	Roermond	1954	Moons, J.	broeder	onderwijs	1922	249
28	Breda	1955	Temmink	priester	hulpverlening	1894	244-247
29	Almelo	1955		kapelaan	zielzorg	1915	247
30	's-Hertogenbosch	1955	Imhoff, van	pater	zielzorg		247

	Gepieegd te	Uitspraak cq beslissing onvw/vw (mnd)	Opmerkingen
	Geldrop	sepot	
	Udenhout	12/0	
	Udenhout	2/4	
	Banholt	sepot	
	Nijmegen	sepot	
	Tilburg	0/12	
	Eindhoven	0/5	
	Bergen op Zoom	vw sepot	
	Waalwijk	4/4	
	Maastricht	6/0	
	Echt	vw sepot	
	Eindhoven	0/6	
	Tilburg	0/6	
	Arnhem	11 w/0	
	Waubach	3/0	
	Lichtenvoorde	sepot	geen bewijs
	Lichtenvoorde	sepot	geen bewijs
	Lichtenvoorde	sepot	verjaard
	Grave	sepot	
	Breda	sepot	
	Grave	sepot	
	Vlijmen	sepot	
	Vlodrop	sepot	
	Maastricht	sepot	
	Vught	0/6	
	Tilburg	5/4	
	Roermond	sepot	
		0/3	
	Netterden	3/0	
	Uden	sepot	gering bewijs, ouders willen geen vervolging

Nr.	Arrondissement	Jaar	OvJ	Status	Werkzaam in	Geb.jaar	Strafbaar feit (239-249 Sr)
31	Maastricht	1955		priester	zielzorg	1895	247
32	Maastricht	1956	Corsten	kapelaan	zielzorg		247-249
33	's-Hertogenbosch	1956	Pluymaekers	priester	geen functie		
34	's-Hertogenbosch	1956		frater	onderwijs	1894	247
35	Zutphen	1956	Messchaert	broeder	jeugdzorg	1912	248bis-249
36	Zutphen	1956	Messchaert	broeder	jeugdzorg	1906	248bis-249
37	Roermond	1956	Moons, J.	priester	zielzorg		247
38	's-Hertogenbosch	1957	Dony	frater	onderwijs	1925	249
39	Breda	1957	Bins	kapelaan	zielzorg	1922	245
40	Breda	1957	Moors	rector	zielzorg	1912	249-247-248bis
41	Roermond	1957	Wilbrennik en Houben	priester	zielzorg	1895	247-248bis
42	Roermond	1958	Houben	pater	zielzorg	1900	247-248bis
43	's-Hertogenbosch	1958	Bruigom	broeder	onderwijs	1921	247-248
44	Maastricht	1958	Mierlo, P. van	broeder	jeugdzorg	1907	249
45	Zutphen	1958		broeder	jeugdzorg	1918	247, 248, 249
46	Zutphen	1958		broeder	jeugdzorg	1912	247, 248, 249
47	's-Hertogenbosch	1958	Imhoff, van	kapelaan	zielzorg	1925	247
48	Breda	1958	Temminck	pater	zielzorg		247
49	's-Hertogenbosch	1958	Dony	frater	onderwijs	1902	
50	Maastricht/ Breda	1958	Mierlo, P. van	pater	onderwijs	1905	
51	Roermond	1959	Houben	pater	zielzorg	1907	247
52	Breda	1959		broeder	huishouding		248bis
53	's-Hertogenbosch	1959	Bruigom	pater	onderwijs	1925	239
54	Roermond	1960	Bartels	broeder	huishouding	1912	247
55	Zutphen	1960	Donker	broeder	jeugdzorg	1934	246
56	Zutphen	1960	Donker	broeder	jeugdzorg	1914	248bis
57	Zutphen	1960	Donker	broeder	jeugdzorg	1922	248bis
58	Zutphen	1960	Donker	broeder	jeugdzorg	1924	248bis
59	's-Hertogenbosch	1960	Bruigom	frater	jeugdzorg		249
60	's-Hertogenbosch	1960		pater	zielzorg		247
61	Maastricht	1960	Rosingh	pater	onderwijs	1928	248bis
62	Roermond	1960	Bartels	broeder	onderwijs	1925	249
63	Zutphen	1960	Donker	broeder	jeugdzorg	1915	249

	Gepleegd te	Uitspraak cq beslissing onvw/vw (mnd)	Opmerkingen
	Maastricht	sepot	gering bewijs en opportuniteit
	Kerkrade	3/0	
	Milheeze	4/0	
	's-Hertogenbosch	6/0	Hof: 0/6
	Lichtenvoorde	sepot	geen bewijs
	Lichtenvoorde	sepot	geen bewijs
	Stevensweert	sepot	advies psychiater vw, geringe kans op recidive, wil naar Duitsland
	Eindhoven	0/4	
	Tilburg	2/2	Hof: 2/4
	Amsterdam	9/3	
	Gennep	vw sepot	slechte gezondheid, ouderdom
	Heel	0/4	
	's-Hertogenbosch	0/6	
	Meerssenhoven	12/0	Hof: 12/0
	Lichtenvoorde	3/0	Hof: 3/0
	Lichtenvoorde	3/0	Hof: 3/0
	Vught	6/0	
	Breda	sepot	feiten zijn niet vastgesteld
	Eindhoven	vw sepot	
	Meerssen en Etten	vw sepot	voldoende bewijs, maar op advies psychiater vw
		0/4	
		0/8	
	Heeswijk	vw sepot	feit eerder lachwekkend
	Venlo	0/1	
	Lichtenvoorde	0/3	
	Lichtenvoorde	0/3	Hof: 0/3
	Lichtenvoorde	0/4	
	Lichtenvoorde	0/6	Hof: 0/1
	Tilburg	0/6	
	Boxtel	0/6	
	Heerlen	5/4	
	Roermond	6/4	Hof: 5/5
	Lichtenvoorde	buiten vervolging	beschikking Hof Arnhem

Nr.	Arrondissement	Jaar	OvJ	Status	Werkzaam in	Geb.jaar	Strafbaar feit (239-249 Sr)
64	Zutphen	1960	Donker	broeder	jeugdzorg	1923	249
65	Zutphen	1960	Donker	broeder	jeugdzorg	1917	249
66	Zutphen	1960	Donker	broeder	jeugdzorg	1920	239
67	Zutphen	1960	Donker	broeder	jeugdzorg	1917	249
68	Zutphen	1960	Donker	broeder	jeugdzorg	1921	249
69	Zutphen	1960	Donker	broeder	jeugdzorg	1919	249
70	Roermond	1961	Bartels	broeder	onderwijs	1922	249
71	's-Hertogenbosch	1961	Dony	pater	missie		247
72	Roermond	1961	Houben	pater	zielzorg	1917	247
73	Roermond	1961	Uiterwaal	rector	zielzorg	1914	249
74	Maastricht	1961	Corsten	broeder	jeugdzorg		249-239
75	Maastricht	1961		broeder	onderwijs	1911	247-249
76	Maastricht	1961	Mierlo, P. van	broeder	jeugdzorg	1927	249
77	Roermond	1961	Houben	priester	zielzorg	1895	247
78	Roermond	1962		kapelaan	zielzorg	1905	248ter
79	Breda	1962	Temminck	pater	zielzorg		248-248bis
80	Roermond	1963	Uiterwaal	priester	zielzorg	1929	247
81	's-Hertogenbosch	1963		frater	jeugdzorg	1935	247
82	Roermond	1963	Uiterwaal	pater	huishouding		247
83	Breda	1963	Temminck	broeder	jeugdzorg	1917	249
84	Maastricht	1963		broeder	onderwijs	1924	249
85	Maastricht	1963	Schenkenberg van Mierop	broeder	onderwijs		239
86	Maastricht	1963		broeder	onderwijs	1914	249
87	Maastricht	1963	Mierlo, P. van	broeder	onderwijs	1911	248bis
88	Almelo	1963		broeder	klooster	1939	248
89	Breda	1964	Thijssen	broeder	onderwijs		249
90	Breda	1964		kapelaan	zielzorg		247
91	Breda	1964	Bauwens	pastoor	zielzorg	1911	248bis
92	Breda	1965	Thijssen	pastoor	zielzorg	1893	247
93	Breda	1965	Thijssen	pater	zielzorg	1936	247
94	Maastricht	1965	Schenkenberg van Mierop	broeder	onderwijs	1920	247-248ter
95	Breda	1965	Thijssen	broeder	onderwijs		249

	Gepleegd te	Uitspraak cq beslissing onvw/vw (mnd)	Opmerkingen
	Lichtenvoorde	sepot	geen bewijs
	Lichtenvoorde	sepot	bewijs dubieus
	Lichtenvoorde	vrijspraak	Hof: vrijspraak
	Lichtenvoorde	vw sepot	
	Lichtenvoorde	vw sepot	
	Lichtenvoorde	vw sepot	
	Roermond	0/1	
	Eindhoven	0/3	
	Venlo	0/4	
	Venlo	1/3	Hof: 2/4
	Amsterdam	10/2	
	Maastricht	24/0	Hof: 2/10
	Meerssenhoven	5/5	
	Gennep	overleden	
	Venray	vw sepot	
	Tilburg	vw sepot	hoewel ernstige feiten, slechte lichamelijke en psychische toestand
	Maasbree	0/2	
	Grave	0/6	
	Tegelen	2/3	gratieverzoek, kort daarna overleden
	Tilburg	4/8	
	Maastricht	5/3	
	Maastricht	sepot	geen bewijs
	Maastricht	sepot	geen bewijs
	Sittard	sepot	niet opportuun
	Wonseradeel (FR)	vw sepot	
	Roosendaal	0/1	Hof: 0/5
	Tilburg	2/0	
	Oud-Gastel	8/0	Hof: 7/0
		0/6	
	Bergen op Zoom	10 d/1	
	Venlo	18/0	
	Roosendaal	4/4	

